

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İbrahim ŞİRİN

**AIHM KARARLARINDA DEVLET SORUMLULUĞU OLARAK İŞKENCE VE
KÖTÜ MUAMELEYLE MÜCADELEDE YENİ İLKELER**

DANIŞMAN
Doç.Dr. Mehmet GÜNEŞ

ANKARA, 2015

KABUL VE ONAY

İbrahim ŞİRİN tarafından hazırlanan "AİHM Kararlarında Devlet Sorumluluğu Olarak İşkence ve Kötü Muameleyle Mücadelede Yeni İlkeler" başlıklı bu çalışma, 08.12.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

:Doç. Dr. Cavit ABDULLAHZADE

Danışman

:Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Üye

:Yrd. Doç Dr. Güner KOÇ AYTERKİN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

x Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkesinden erişime açılabilir.

Tezimin bir yıl süreyle erişime açılmasının istemiyorum.

İbrahim ŞİRİN

ÖZET

ŞİRİN İbrahim, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında devlet sorumluluğu olarak işkence ve kötü muameleyle mücadelede yeni ilkeler, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015

Tarih boyunca sürekli olarak gündemde olan işkence ve kötü muamele yasağı, özellikle sorgulama ve cezalandırma yöntemi olarak sıkça kullanılmıştır. Bir kimseye maddi ve manevi olarak yapılan eziyet anlamına gelen işkence; ulusal ve uluslararası boyutta önemli bir insanlık suçu olma özelliğini sürdürmektedir. İşkence ve kötü muamele yasağı, insan onurunun maruz kalabileceği en ağır temel hak ihlallerindedir. Bu nedenle ulusal ve uluslararası hukukta işkence ve kötü muameleyi meşru gösteren hiçbir kanun maddesi yoktur.

İşkence yasağı, bir çok ulusal ve uluslararası belgelere konu olmuştur. Bu yasak uluslararası belgelerden belki de en önemlisi olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmenin 3. maddesinde etraflıca düzenlenme olanağı bulmuştur. Türk hukuk sisteminde ise işkence, Anayasa'da yasaklanmış ve Türk Ceza Kanunu'nda suç olarak düzenlenmiştir. Yine 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda da işkence yasağı ihlalinin yaptırımları yer almaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın ana konusu Türkiye'deki kolluk personeli tarafından özellikle şüpheli şahıslardan alınan ifadelerde, yasak ifade alma yöntemleri dediğimiz (İşkence, Kötü Muamele, Yorma vb.) gibi ifade alma teknikleri sonucunda AİHM' nin vermiş olduğu kararları neticesinde, devlet sorumluluğu olarak insan hakları çalışmalarında ne gibi değişiklikler olduğunun ve hangi yeni ilkeler benimsendiğinin araştırılmasının yapılmasıdır. Bunun yanında yapılan araştırmalarda AİHM' nin Türkiye hakkında verdiği genelde ağır insan hakları ihlalleri olarak nitelendirilen Yaşam Hakkı ile İşkence ve Kötü Muamele yasağının ihlal edildiği gözlemlenmiştir. Söz konusu kararlarda dikkat edilmesi gereken husus bu ihlallerin en çok Kamu Görevlisi olan Kolluk Kuvvetleri (Polis ve Jandarma) tarafından işlenmesi gerçeğidir.

Anahtar Sözcükler; İşkence, Kötü Muamele, İfade, Kolluk, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Yasak ifade alma teknikleri.

ABSTRACT

SIRIN İbrahim, new principles of the fight against torture and maltreatment at the decisions of European Court of Human Rights as a responsibility of the government, Post Graduate Thesis, Ankara, 2015

Throughout history Prohibition of Torture has been at issue and torture has been used especially as a way of interrogation and punishment. Torture which means damaging someone materially and personally has been regarded as a crime against humanity for ages. Torture and maltreatment is one of the most serious violation of human rights a person can be exposed to. For this reason, there isn't any law which legalize torture and maltreatment in any national and international documents.

Prohibition of Torture has been a subject to many national and international documents. The prohibition was arranged in detail at the 3rd principle of European Convention on Human Rights which is probably the most important international document. Torture has been prohibited in Turkish Law System and regarded as a crime at Turkish Criminal Law. The sanctions of the violation of the prohibition are available at the 5271. Code of Criminal Procedure.

In this context, as a result of the decision of European Court of Human Rights related to prohibited interrogating and taking testimony techniques (torture, maltreatment, exhausting the suspect etc.) of the law enforcers, the main point of the research is searching the adopted principles and the changes at the works about human rights as a responsibility of the government. In addition to this, researches has shown that European Court of Human Rights decided that violation of the right to live and prohibition of torture and maltreatment which are regarded as the most serious violations are commonly violated in Turkey. At the research the most important point is this type of violations are mostly performed by the law enforcers (Police and Army).

Key words: Torture, Maltreatment, Testimony, Law Enforcers, European

ÖNSÖZ

İşkence ve kötü muamele bir insanlık suçudur. Hiç kimse insan onuruyla bağdaşmayan işkenceye, insanlık dışı muameleye veya aşağılayıcı işlemlere tabi tutulamaz. İşkence ve kötü muamele, insan hakları içerisinde çok önemli bir bölümü teşkil etmekte ve her geçen gün bu kavramlar giderek daha da önem kazanmaktadır. Türkiye'de işkence ve kötü muamele ile mücadelede, son yıllarda yapılan olumlu gelişmelere rağmen özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin işkence ve kötü muamele yasağına yönelik verdiği kararlar dikkate alındığında, hala işkence ve kötü muamele suçlarına yönelik tam bir koruma mekanizmasının kurulamadığını söylemek mümkündür.

Tez çalışmasında; Türkiye'de işkence ve kötü muamele eylemlerinin azalmasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının ve bu kararlar nedeniyle değişiklik yapılan iç hukukun özellikle 5237 sayılı TCK'nun etkisinin olup olmadığının tespiti amaçlanmıştır. Türk hukukunda işkence ve kötü muamele yasağının düzenlenişi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin işkence ile ilgili verdiği kararlar incelenerek işkence ve kötü muamele kavramları detaylı bir şekilde vurgulanmıştır.

Çalışmanın her aşamalarında, eserlerinden faydalandığım bütün yazar, akademisyen ve bilim insanlarına teşekkürlerimi belirtirken, tanışma fırsatı bulduğum ve kaynakça konusunda oldukça yardımını aldığım Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonu yasama uzmanı Kenan ALTAŞ'a şükranlarımı sunarım.

Yaptığım çalışma sırasında kendisine olan zamanlarını bana bağışlayan, her türlü maddi ve manevi desteklerini koşulsuz hissettiğim eşim Fatime ve çocuklarım Burak ile Kemal'e sonsuz teşekkürler.

Son olarak, çalışmanın yürütülmesi sırasında bana her zaman güvenen, teşvik eden, yol gösteren, yardımını esirgemeyen değerli bilim insanı Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ hocama şükranlarımı sunar ve gösterdiği sabır için ayrıca teşekkür ederim. Yaptığımız bu çalışmanın özellikle kolluk kuvveti olan silah arkadaşlarıma ve emniyet personeli ile insan haklarına değer veren tüm insanlığa fayda sağlamasını temenni ederim.

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AK	: Avrupa Konseyi
AKBK	: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKPM	: Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BK	: Bakanlar Komitesi
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DEV-SOL	: Devrimci Sol Örgüt
İHDK	: İnsan Hakları Danışma Kurulu
İHÜK	: İnsan Hakları Üst Kurulu
JİHİDEM	: Jandarma İnsan Hakları İnceleme ve Değerlendirme Merkezi
YGİY	: Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TMK	: Terörle Mücadele Kanunu
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE YASAĞI

1.1. Genel Olarak İşkence Kavramı	4
1.2. İşkence Suçunun Türk Ceza Kanunu ve Diğer Hukuk Maddelerindeki Normatif Düzenlenişi	7
1.2.1. Türk Anayasasında İşkence Suçu.....	7
1.2.2. Türk Ceza Kanunu' nda İşkence Suçu.....	8
1.2.3. 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki Düzenlenişi.....	10
1.2.4. Ceza Muhakemesi Kanununda Sayılan İfade Almada ve Sorguda Yasak Usuller.....	13
1.2.4.1. Kötü Davranma Usulü	13
1.2.4.2. İşkence Usulü	144
1.2.4.3. İlaç Verme Usulü	14
1.2.4.4. Yorma Usulü	155
1.2.4.5. Aldatma Usulü	15
1.2.4.6. Bedensel Cebir ve Şiddette Bulunma Usulü.....	16

1.2.4.7. Bazı Araçlar Uygulama Usulü	16
1.2.4.8. Yasaya Aykırı Menfaat Temin Etme Usulü	17
1.2.4.9. İfade Sırasında Avukat Bulundurulmaması Usulü	17
1.2.4.10. Kolluğun İkinci Defa İfade Alması Usulü	18
1.2.5. Suçla Korunan Hukuki Yararın İncelenmesi.....	18
1.2.6. İşkence Suçunun Faili ve Mağdurunun İncelenmesi.....	19
1.2.7. İşkence Suçunun Unsurlarının İncelenmesi.....	20
1.2.7.1. Suçun Manevi Unsurunun İncelenmesi	21
1.2.7.2. Suçun Hukuka Aykırılık Unsurunun İncelenmesi	22
1.3. Genel Olarak Kötü Muamele Kavramı.....	23
1.3.1. Kötü Muamele Suçunun Özellikleri.....	23
1.3.2. Kötü Muamele Suçu Unsurlarının İncelenmesi.....	24
1.3.3. İşkence Suçu ile Eziyet Suçu Arasındaki Farklar.....	24
1.4. Türk Hukukunda İşkence ve Kötü Muamele ile Mücadelede Örnek Yargı kararları ve Özellikleri	26

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNDE İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE YASAĞI

2.1. Avrupa Konseyinin Yapısı ve Faaliyetleri	32
2.1.1. Avrupa Konseyinin Amaçları.....	34
2.1.2. Bakanlar Komitesinin Kuruluşu.....	35
2.1.3. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM)'nin yapısı ve....	35
2.1.4. Avrupa Konseyi Sekreteryasının Görevleri.....	36

2.1.5 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Özellikleri ve İçeriği.....	36
2.1.6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Güvence Altına Alınan Temel Hak ve Özgürlükler.....	38
2.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve İşleyişi.....	43
2.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Teşkilatı.....	44
2.2.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Üyeleri ve Sorumlulukları	44
2.2.3. Mahkemenin Karar Alma ve Çalışma Yöntemi.....	47
2.2.3.1. Tek Yargıç : (Single - judge formation) Yöntemi	47
2.2.3.2. Komiteler (Committees; Comites) Kurulu	48
2.2.3.3. Bölüm (Sections) ve Daireler (Chambers; Chambers)	48
2.2.3.4. Büyük Daire (Grand Chamber; Grande Chambre)	49
2.2.4. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' nin Yetkisi.....	50
2.2.4.1. Başvuru Konusu Bakımından Yetki	51
2.2.4.2. Yer Bakımından Yetki	52
2.2.4.3. Kişi Bakımında Mahkeme'nin Yetkisi	54
2.2.4.4. Zaman Bakımında Yetki	54
2.2.5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' nin Yargılama Usulü.....	56
2.2.5.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Başvuru	56
2.2.5.2. Devletlerarası Başvuruları.....	57
2.2.5.3. Bireysel Başvurular	58
2.2.5.4. Mahkemenin Başvuruları İncelemesi ve Karara Bağlaması....	59
2.2.5.5. Dostane Çözüm.....	59
2.2.5.6. Dostane Çözüm Aşamasının Başarısız Olması.....	60

2.3. İşkence ve Kötü Muamele Yasağının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesindeki Düzenlenmesi ve İçeriği	62
2.4. AİHM'nin İşkence ve Kötü Muamele ile İlgili Örnek Kararları ve Bu Kararların Özellikleri	65
2.5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Devlet Sorumluluğunun İçeriği ve Özellikleri	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE İLE MÜCADELEDE YAKLAŞIM VE TEDBİRLER

3.1. İşkence ve Kötü Muamele ile İlgili Uluslararası Koruma Mekanizmaları	77
3.1.1. İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi.....	78
3.1.2. Avrupa İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ya da Cezayı Önleme Komitesi (CPT).....	79
3.1.3. İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesine 1 Nolu Ek Protokol.....	80
3.1.4. İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesine 2 Nolu Ek Protokol.....	881
3.2. Türk Hukuk Sisteminde İşkence ile Mücadele İlişkin Yaklaşım ve Koruma Mekanizmaları.....	81
3.2.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu.....	82
3.2.2. İnsan Hakları Üst Kurulu.....	84
3.2.3. İnsan Hakları Danışma Kurulu.....	85

3.2.4. İnsan Hakları İhlali İddialarını İnceleme Heyetleri.....	87
3.2.5. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı.....	88
3.2.6. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları.....	889
3.2.7. (JİHİDEM) Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi.....	91
3.2.8. Emniyet Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Şube Müdürlüğü.....	92
3.2.9. İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi.....	94
3.2.10. Türkiye Cumhuriyeti Kamu Denetçiliği (Ombudsman) Kurumu.....	95
3.3. Türkiye'de İşkence ve Kötü Muamele ile Mücadelede Güncel Yaklaşım ve Tedbirler	97
SONUÇ.....	102
KAYNAKÇA.....	105
ÖZGEÇMİŞ.....	116

GİRİŞ

İnsan hakları kavramının ilk çıktığı tarihten bu güne kadar geldiği nokta arasında büyük değişimler yaşamaktadır. Özellikle teknoloji ve iletişim araçlarının küçüldüğü ve bireylerin daha hızlı bir şekilde birbirleri ile irtibat kurduğu dünyada insan haklarının tanınması, korunması ve geliştirilmesi evrensel bir nitelik kazanmıştır. Bu bağlamda, küreselleşme ile birlikte insan hakları sorunu ulusal boyuttan uluslararası boyuta taşınmış, bireyin hakkı gün geçtikçe ön plana alınmıştır. İnsan hakları ile ilgili uluslararası sözleşmelerde korunan hakların başında hiç şüphesiz işkence yasağı gelmektedir. İşkencenin ağır insan hakları ihlalinin olmasına rağmen günümüzde yaygın olarak kullanılması nedeniyle, genel insan hakları sözleşmeleri yanında, bir çok işkenceyi önleme amaçlı özel sözleşmeler de kabul edilmiş hatta bu sözleşmelerin etkin olarak kullanılabilmesi için uluslararası koruma ve denetim mekanizmaları kurulmuştur.

İşkence ve kötü muameleyi önlemek için uluslararası düzeyde geçerliliğe sahip en önemli sözleşme Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir. Bu sözleşmenin denetim organı ve koruma mekanizması ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'dir. AİHM sözleşmede sayılan insan haklarının uygulamadaki sürecini takip edip bu uygulamanın pratikte kalıp kalmadığının denetimini yapmaktadır. İşkence ve kötü muamele eylemlerinin önlenmesi amacıyla ulusal ve uluslararası düzeyde imzalanan sözleşme ve belgelere rağmen, işkence ve kötü muamele eylemlerinin hala istenilen seviyelere getirilemediği değerlendirilmektedir.

Türkiye, işkenceyi ve kötü muamele olaylarını önlemek amacıyla oluşturulan uluslararası belgelerin hemen hemen hepsine taraf olmuş ve iç hukukta bu yönde düzenlemeler yapmıştır. Özellikle 2004 yılından itibaren " işkenceye sıfır tolerans" söylemi, işkence ve kötü muamelelerin pratikte, nitelik ve nicelik olarak azalmasına neden olmuştur. Ancak, Türkiye iç hukukunda işkence ve kötü muamele ile mücadele de çok sayıda düzenleme yapmasına, uluslararası bir çok sözleşmeye taraf olmasına, ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için gerekli mekanizmaları kurmasına rağmen bu önlemler uygulamaya pek yansıtılmamış ve yapılan düzenlemeler tam anlamıyla hayata geçirilememiştir. Türkiye, aleyhinde açılan işkence ve kötü muamele suçları ile ilgili olarak AİHM'ce tazminata mahkum edilmiş ve mağdurlara yüklü miktarda tazminat ödemek zorunda kalmıştır.

Avrupa Birliği üyelik sürecinde olan Türkiye, gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından işkence ve kötü muamele yasağının ihlalinden dolayı ödediği yüklü miktardaki tazminatlar, gerekse Avrupa Birliği tarafından uğradığı eleştiriler nedeniyle, hem iç hukuktaki eksikliklerini gidermeye hem de insan hakları konusunda çok daha hassas davranmaya mecbur kalmıştır. Bu nedenle Türkiye, iç hukukunu özellikle insan hakları alanında, Avrupa Birliği ile uyumlu hale getirmek için bir çok değişiklik yapmış, işkence konusunda da ciddi çalışma ve mevzuat değişikliğine gitmiştir. En son, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile ceza mevzuatı da Avrupa Birliği standartlarına uygun hale getirmiştir. İşkence ve kötü muamele ile mücadele konusunda da gerekli düzenlemeler yapılmış; öncelikle suçun cezası artırılmış, faili olabilecek kişilerin kapsamı genişletilmış, nitelikli ve neticesi sebebiyle ağır halleri ayrıntılı gösterilmiştir. İfade alma ve sorgu sırasında "ifade almada yasak yöntemler" ayrıntılı bir şekilde düzenlenerek evrensel standartlar belirlenmiş ve işkenceyi önleme konusunda önemli adımlar atılmıştır. Ayrıca 29 Haziran 2012 tarihinde kurulan T.C. Kamu Denetçiği Kurumu (Ombudmanlık) ile 23 Eylül 2012 tarihinde bireysel başvurularda Anayasa Mahkemesine doğrudan başvuru hakkı verilmesi, AİHM' ne Türkiye aleyhinde yapılan başvuru sayısının eskiye nazaran oldukça azaldığını göstermektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin devreye girdiği 1959 - 2014 yılları arasında tüm devletler içerisinde Türkiye hem işkence suçundan (29) ihlal hem de kötü muamele suçundan (294) ihlal ile Rusya'dan sonra ikinci sırada yer almıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararlar neticesinde Türk Hukuk uygulamasında ve mevzuatında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu çalışmada, Türkiye'de işkence ve kötü muamele eylemlerinin azalmasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının ve bu kararlar nedeniyle değişiklik yapılan iç hukukun özellikle 5237 sayılı TCK'nun etkisinin olup olmadığının tespiti amaçlanmıştır. Yine AİHM kararları doğrultusunda devlet sorumluluğu olarak işkence ve kötü muamele ile mücadele yapılan mevzuat değişikliklerine değinilecektir. Özellikle 5271 sayılı CMK'da düzenlenen işkence ve kötü muamele eylemlerinin yaptırımın pratikte uygulanıp uygulanmadığı üzerinde durulacaktır. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin işkence ve kötü muamele ile ilgili vermiş olduğu kararlar neticesinde Türk hukukunda işkence ve kötü muamelenin engellenmesi amacıyla ne gibi değişikliklerin yapıldığı ve

buna Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin nasıl bir etkide bulunduğu ortaya konulmuştur. Belirtilen konular çerçevesinde bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır;

Birinci bölümde ; Türk Hukukunda İşkence ve Kötü Muamele kavramları, işkence ve kötü muamelenin tanımı, özellikleri ve unsurları anlatılacaktır. İşkencenin Türk Ceza Kanunu ve diğer hukuk metinlerindeki düzenlenişine değinilecektir. Ayrıca Türk hukukunda işkence ve kötü muamele ile ilgili örnek yargı kararları anlatılarak bu kararların özellikleri belirtilmeye çalışılacaktır.

İkinci bölümde; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde İşkence ve Kötü muamele yasağının nasıl düzenlendiğinin araştırılması yapılarak, Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve AİHS' nin denetim organı olan ve tezin ana unsurlarından olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kuruluşu, yapısı ve işleyişi genel hatları ile anlatılacaktır. Bunun yanında AİHM' nin işkence ve kötü muamele ile ilgili vermiş olduğu örnek kararlarında devlet sorumluluğunun içeriği ve özellikleri incelenmeye çalışılacaktır.

Son olarak üçüncü bölümde ise, AİHM' nin vermiş olduğu kararlar neticesinde devlet sorumluluğu olarak işkence ve kötü muamele ile mücadele de yaklaşım ve tedbirler değerlendirilip, mevcut koruma mekanizmalarından bahsedilerek, yeni yaklaşım ve ilkeler anlatılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE YASAĞI

1.1. Genel Olarak İşkence Kavramı

İnsanlık tarihi açısından oldukça önemli bir suç olma özelliğini koruyan işkence, kelime anlamıyla, bir kimseye maddi ve manevi olarak yapılan eziyet biçiminde ifade edilmiştir.¹ Sözlükte "incitmek, sıkıştırmak, acı çektirmek" gibi anlamlara gelen Farsça (şikenc) kelimesinden türeyen işkence kelimesi, genel anlamıyla bir canlıya maddi ve manevi olarak yapılan haksız eziyeti, acı ve ızdırap veren muameleyi ifade eder. Ayrıca Arapça' da azab, ta'zib, müsle, zulm ve eza gibi kelimeler de bu anlamı içerir.²

İşkence; Türk Hukuk Lügati'ndeki ise şöyle tanımlanmıştır, " Herhangi bir maksatla birisine cismen eza verici harekette bulunmak veya sanıklara suçlarını itiraf ettirmek için canlarını yakıcı muameleler yapmak, onlara eza ve cefa etmektir".³ Yine ister fiziksel olsun ister ruhsal, bir göz korkutma, caydırma, intikam alma, cezalandırma veya bilgi toplama amacı olarak bilinçli şekilde insanlara ağır acı çektirmekte kullanılan her türden eylem işkence tanımı içerisine girmektedir. İşkence kelimesi, bir kimseye çeşitli yöntemlerle uygulanan bedensel (fiziki) eziyet ya da çektirilen ruhsal acı, sıkıntı ve endişe verici durum anlamlarına da gelmektedir.⁴

İşkence kavramını tanımlamak, hangi eylemlerin işkence olduğunu saptamak, eylemin uygulayıcısı, mağduru, yöntemi, derecesi, amaçlarının çeşitliliği karşısında oldukça zordur. İşkence için yapılacak her tanımlama denemesinde bu öğelerden birinin içeriğini eksiltme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Farklı kültürlerde benzeri davranışlar, farklı değerlendirilmekte, bir kültürün işkence saydığı davranış, diğer bir kültürde doğal sayılabilmektedir. İşkence yasağına ilişkin hukuk kurallarının içeriğinin belirlenmesi, işkencenin uluslararası ve ulusal kanunlarda tek bir tanımının olmaması nedeni ile

¹ Tdk.gov.tr., "Türk Dil Kurumu Türkçe Güncel Sözlük", (Erişim) www.tdk.gov.tr, 03 Ekim 2015.

² TDV İslam Ansiklopedisi, cilt:23 s.429 (Erişim) www. islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?indo230429&indo2=c230194, 05 Ekim 2015.

³ Emine Gök, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türkiye'deki İşkence Suçu Üzerindeki Etkisi**, (Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü), 2011, s.6.

⁴ Hakan İnankul, "Yasak Sorgu Yöntemleri ve Bunların Sonucunda Elde Edilen Delillerin Hukukumuzda ve Batı Hukukunda Geçerliliği" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s.44).

zorluklara yol açmaktadır. Fakat, bu zorluklar sadece işkence yasağına özgü olmayıp, işkence ile birlikte gösterilen benzeri kötü muameleler içinde söz konusu olmaktadır.⁵ İşkencenin standart evrensel bir tanımının yapılamaması, işkencenin hukuki açıdan tanımlanmasında da karmaşıklığa yol açmaktadır.⁶

İşkence konusunda en çok kabul gören evrensel tanım; 10.12.1984 tarihli İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı ya da Aşağılıyıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin (BM İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi'nin) 1. maddesindeki işkence tanımıdır. Bu tanıma göre işkence, " *bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetim herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle (onaylamasıyla) uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren bir fiil*" olarak tanımlanmıştır.⁷

İşkence suçu kavramının dar ve geniş olmak üzere iki anlamı vardır. Dar anlamda işkence; şüphelinin ya da sanığın ifadesini veya sorgusunu almaya yetkili görevlilerin, şüpheliye yada sanığa, suçunu itiraf ettirmek, suç delillerini ele geçirmek, sorgu sırasında düştüğü çelişkileri düzelttirmek, suçun ortaklarını ele verdirmek veya işlenmesi mümkün başka suçları varsa onları da öğrenmek için onda, bedeni veya manevi zarar yada tehlike meydana getiren ve insan onuru ile bağdaşmayan her türlü maddi ve manevi kötü muameledir.⁸ Geniş anlamda işkence suçu kavramı ise; ceza muhakemesi dışındaki idari ve disiplin gibi herhangi bir muhakemedeki soruşturmalar ile tanık, bilirkişi müdafaa gibi sanık dışındaki kişileri de mağdur olarak kapsamına alması bakımından dar anlamdaki işkence suçu kavramından ayrılmaktadır.⁹

---

⁵ Sevi Bakım, **5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda İşkence Suçu**, İstanbul, Beta Basım, 2008, s.3.

⁶ Gök, **a.g.e.**,s.6.

⁷ Veli Özer ÖZBEK, vd., **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2013, s.265. BAKIM, **a.g.e.**,s.5.

⁸ 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 2. maddesine göre, Şüpheli; Soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişiyi, Sanık; Kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişiyi, Sorgu; Şüpheli veya sanığın hâkim veya mahkeme tarafından soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesini ifade eder. (Erişim) <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/5271.htm>. 07 Ekim 2015.

⁹ Gök, **a.g.e.**, s.7-8. Bakım, **a.g.e.**, s.4. Özbek vd., **a.g.e.**, s.266.

İşkence teşkil eden fiiller, aslında kasten yaralama, hakaret, tehdit, cinsel taciz niteliği taşıyan fiillerdir. Ancak, bu fiiller, ani olarak değil, sistematik bir şekilde ve belli bir süreç yani zaman içerisinde işlenmektedir. Bir süreç içinde süreklilik arz eder bir tarzda işlenen işkencenin en önemli özelliği, kişinin psikolojisi, ruh ve beden sağlığı, algılama ve irade yeteneği üzerindeki tahrip edici etkilerini olmasıdır. Bu etkilerin uzun bir süre ve hatta hayat boyu devam etmesi, işkencenin bu kapsamda işlenen fiillere nazaran daha ağır ceza yaptırımını altına alınmasını gerektirir.¹⁰

İşkencenin belli bir süreç içerisinde sistematik olarak gerçekleştirilen fiillerden oluşması, onun, tek tek işlendiklerinde bağımsız suçlar oluşturan diğer fiillerden (kasten yaralama, tehdit, cinsel taciz vb.) ayırt edilebilmesini sağlamaktadır. Diğer bir deyişle sistematik olarak yapılan bu fiiller işkenceyi teşkil ederken, ani olarak gerçekleştirilecek olursa bağımsız suçları oluşturacaktır.¹¹

Öğretide, işkencenin temel olarak şu niteliklere sahip olduğu değerlendirilmiştir:

- Kuvvetli bedensel veya ruhsal acı, ızdırap ve eleme yol açması,
- Failin yani suçlunun resmi sıfatla hareket eden bir kimse olması veya bu sığata haiz bir kimsenin, diğer kişileri kullanmak suretiyle dolaylı olarak hareket etmesi ve burada fail mağdur ilişkisinin özünde kuvvet - güç, birey - devlet ilişkisi bulunması,
- İşkence görenlerin, geçici veya sürekli olarak üçüncü kişilerin himayesi altında bulunması ve bu nedenle işkence görenler, iradelerine yönelik etkileri ve ihlalleri önleyememektedir.
- Acı ve ızdırap veren hareketlerin belirli bir amaca yönelik olarak ve bilinçli olarak yapılması. Bu amaç itirafa zorlama, delillere ilişkin bilgi alma, ifadesini baskı altında tutma, suç ortaklarını ortaya çıkarma ve cezalandırma vb. şekilde olmalıdır.¹² İşkence bir yandan da " peşin idari ceza" olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece şüpheli konumda olan bir kişiye henüz suçlu olup olmadığı kesinleşmemişken, işkence yapılması, daha en başından o kişinin suçlu olduğunu kabul etmek ve cezalandırmak anlamına gelir. Bu

---

¹⁰ Ahmet Gündel, **5237 Sayılı TCK' da Kasten ve Taksirle Öldürme-Yaralama ve İşkence Suçları**, Ankara, Sözkesen yayınevi, 2009, s.1099.

¹¹ Mahmut Koca, İlhan Üzülmöz, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2013, s.255.

¹² Gök, a.g.e., s.8.

durum doğal olarak hukukun genel bir ilkesi olan masumiyet karinesinin ihlal edildiği ve hukukun işlevini yerine getiremediğinin açık bir göstergesi olacaktır.¹³

1.2. İşkence Suçunun Anayasa, Türk Ceza Kanunu ve Diğer Hukuk Maddelerindeki Normatif Düzenlenişi

1.2.1. Türk Anayasa'sında İşkence Suçu

Türkiye, imzaladığı bir çok uluslararası sözleşme ile işkencenin yasaklanmasını kabul etmiş, işkencenin önlenmesi için gerekli olan tüm tedbirleri almayı taahhüt etmiştir. Bu taahhütleri yerine getirmek ve özellikle de insan onurunu, kişiliğini korumak için işkence, Anayasa'nın 17. maddesinde yer almış, ayrıca 765 sayılı Eski Türk Ceza Kanunu ve 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanununda da bağımsız bir suç olarak düzenlemiştir.¹⁴

İşkence ve kötü muamele yasağına ilişkin olarak düzenleme 1982 Anayasası'nda "Kişinin Hakları ve Ödevleri" bölümü altında "Kişinin Dokunulmazlığı, Maddi ve Manevi Varlığı" başlığı altında 17. maddede yer verilmiştir. Buna göre; "*Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz. Meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme filleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.*"¹⁵

---

¹³ Halim Yılmaz, "Yeni Türk Ceza Yasası'nda İşkence Suçu", **Hukuk Gündemi Dergisi**, Sayı.2, Editör:Tansu Batur, Ankara, İndeks Yayınevi, 2005, s.37-43.

¹⁴ İlhan Üzülmaz, "Yeni Türk Ceza Kanununda İşkence ve Eziyet Suçu", **Hukuk ve Adalet, Eleştirel Hukuk Dergisi**, Sayı.5, İstanbul, 2005, s.1.

¹⁵ Yaşar Aydın, Hakan Gündüz, İşkence ve Kötü Muamele, İstanbul, **TOHAV 2007 Raporu**, 2008, s.21.

1.2.2. Türk Ceza Kanunu'nda İşkence Suçu

İşkenceye ilişkin suç tipleri kanunlarla düzenlenmiş, yani işkence teşkil eden fiillerin işlenmesi halinde uygulanacak cezai yaptırımlara yer verilmiştir. Bunun yanında ceza muhakemesi hukukuna yönelik olarak kişinin kamu görevlileri ile muhatap olduğu tüm aşamalar (yakalama, göz altına alma, ifade alma, sorgu vb.) dikkatlice ele alınmıştır. İşkence ve kötü muamelenin gerçekleşmesine ve hatta bu konuda şüphenin oluşmasına imkan tanınamaya yönelik düzenlemeler yapılmaya çalışılmış, bu konuda yasak yöntemler belirlenerek, bir suç işlendiği iddiasına ilişkin olarak yapılan gerçeği ortaya çıkarma faaliyetlerinde işkence ve benzeri yollarla elde edilen delillerin hukuka aykırılığı kabul edilmiştir.¹⁶

Bu suç tipi, 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 243. maddesinde düzenlenme alanı bulmaktaydı. Resmi gazetenin 12.10.2004 tarih ve 25611 sayılı basımında yer alan TCK'nın İşkence ve eziyet başlıklı 94 ve 95 nci maddeleri ise şöyle düzenlenmiştir;

Madde 94- (1) *"Bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi hakkında üç yıldan oniki yıla kadar hapis cezası"* verileceği hükme bağlanmıştır. Maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında ise, bu suçun nitelikli halleri hüküm altına alınarak bu hallerde verilecek ceza oranının arttığı vurgulanmıştır.

(2) Bu suçun; a) *Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı,*

b) Avukata veya diğer kamu görevlisine karşı görevi dolayısıyla, İşlenmesi halinde, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(3) *Fiilin cinsel yönden taciz şeklinde gerçekleşmesi halinde, on yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.*

(4) *Bu suçun işlenişine iştirak eden diğer kişiler de kamu görevlisi gibi cezalandırılır.*

(5) *Bu suçun ihmali davranışla işlenmesi halinde, verilecek cezada bu nedenle indirim yapılmaz.*

---

¹⁶ Erkan Malbeleş, **Çağıl Hukuk Sistemleri ve Türkiye'de İşkence**, İstanbul, Bilgesam Yayınları, 2012, s.8.

(6) (Ek: 11/4/2013-6459/9 md.)Bu suçtan dolayı zamanaşımı işlemez.

5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanununun 95. maddesinde ise işkenceyi oluşturan fiil ve eylemlerin sonucuna göre ağırlaştırılmış hallerine yer verilmiştir. Buna göre, ağırlaştırılmış işkence başlıklı madde hükmü ise şöyle düzenlenmiştir:

Madde 95- (1) İşkence fiilleri, mağdurun;

a) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflamasına,

b) Konuşmasında sürekli zorluğa,

c) Yüzünde sabit ize,

d) Yaşamını tehlikeye sokan bir duruma

e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun vaktinden önce doğmasına,

Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, yarı oranında artırılır.

(2) İşkence fiilleri, mağdurun;

a) İyileşmesi olanağı bulunmayan bir hastalığa veya bitkisel hayata girmesine,

b) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin yitirilmesine,

c) Konuşma ya da çocuk yapma yeteneklerinin kaybolmasına,

d) Yüzünün sürekli değişikliğine,

e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun düşmesine,

Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, bir kat artırılır.

(3) İşkence fiillerinin vücutta kemik kırılmasına neden olması halinde, kırığın hayat fonksiyonlarındaki etkisine göre sekiz yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(4) İşkence sonucunda ölüm meydana gelmişse, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur, şeklindedir.

Kanunda, işkence ve kötü muameleleri birbirinde ayırt etmede genel olarak kullanılan, işkencenin maddi veya manevi ağır acı ve ızdırap veren hareketlerden, diğer

muamelelerin ise bu seviyeye ulaşmayan kötü muamelelerden oluştuğu yönündeki anlayıştan bağımsız olarak doğrudan insan onuruyla bağdaşmayacak surette bedensel ve ruhsal dokunulmazlığı, bireyin algılama ve irade yeteneğini etkileyen her davranış sistematik bir uygulama halini alması kaydıyla işkence sayılmıştır. Ayrıca işkence suçunun meydana gelmesi için failin belli amaçlarla hareket etmesi aranmamış, amaç veya niyet ne olursa olsun işkence sayılan fiillerin gerçekleştirilmiş olması yeterli görülmüştür.¹⁷

İşkence suçunun mağduru, sadece suç şüphesi altında bulunan kişi ile sınırlı tutulmamıştır. Tanık hatta bir kamu görevlisi de bu suçun mağduru olabilir. Bu suçun faili ise ancak bir kamu görevlisi olabilir. İşkence, kamu görevinin sağladığı nüfusun kötüye kullanılması suretiyle işlenmektedir. Ancak, suçun işlenişine kamu görevlisinin yanı sıra diğer kişilerde iştirak etmiş olabilir. Bu gibi durumlarda, kamu görevlisi olmayan kişilerin sadece bu nedenle yardım eden olarak sorumlu olmalarının önünü alabilmek amacıyla, maddenin dördüncü fıkrasına bir hüküm konulmuştur. Buna göre, bu suçun işlenmesine yardım eden diğer kişilerde, kamu görevlisi gibi cezalandırılır hükmü konulmuştur.¹⁸

1.2.3. 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki Düzenlenişi

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu 148. maddesi işkenceyi de kapsayacak şekilde serbest iradeyi etkileyen yöntemleri yasaklamış; aynı maddenin 3. fıkrasında yasak yöntemlerle elde edilen ifadelerin de delil olarak değerlendirilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. İşkence suçu, Anayasa'nın madde 17/3 ve 38/5 ile 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun madde 147 ve 148. hükümleri ihlalinin yaptırımını da oluşturmaktadır.¹⁹

İşkence suçunun işlenmesi halinde, verilecek cezalar TCK'da ayrıntılı olarak belirlenmiştir. TCK, işkence suçunun işlendikten sonrası için öngördüğü bu düzenlemelerin yanında, bu fiilin işlenmesinden önce ve işkenceyi engellemek amacıyla CMK'ya yönelik bir takım düzenlemeler yapmıştır. İşkencenin hangi surette ve kim

¹⁷ Koca, Üzülmöz, **a.g.e.**, s.251-252, Üzülmöz, **a.g.m.**, s.230.

¹⁸ Gündel, **a.g.e.**, s.1099-1100.

¹⁹ Üzülmöz, **a.g.e.**, s.230.

tarafından gerçekleştirildiği düşünüldüğünde ortaya kamu görevlileri tarafından özellikle gerek soruşturma²⁰ gerekse kovuşturma²¹ aşamalarında, suç iddiasını destekleyen delillere ulaşmak, şüpheli veya sanığa ikrarda bulundurmamak, suça yardım edenleri tespit etmek gibi amaçlarla başvuru fiiller olduğu görülmektedir. Bu yönüyle işkence yasağı ceza yargılamasında, hem yapılması gerekenler hem de yapılmaması (yasak yöntemler) gerekenler şeklinde düzenlenmiştir.

CMK'nun 91/3 maddesine göre; gözaltına alınan kişilere, gözaltına alınma nedenleri kişinin anlayacağı dilde en kısa sürede bildirilir. Bunun yanında gözaltına alınan kişinin yakınlarına durumun en seri vasıta ile bildirileceği madde 95'te vurgulanmıştır. Gözaltı süresi, yakalama anından itibaren yol süresi²² hariç bireysel suçlarda en fazla yirmi dört saat, toplu suçlarda ise en fazla dört gün olarak belirlenmiş ve alınan bu kararlara en yakın Sulh Ceza Hakimliğine itirazda bulunulabileceği hakkı tanınmıştır (CMK madde 91).²³

Gözaltı sürelerine ilişkin diğer ülke uygulamalarına bakıldığında İngiltere ve ABD'de terör suçlarına ilişkin önemli düzenlemeler dikkat çekicidir. En uzun gözaltı süresi ise 180 gün ile Romanya'dır. İsrail'de şubat 2008 yılından itibaren yasal olarak tutukluluk süresi 90 gündür. İsrail güvenlik güçleri, bir şüpheliyi yasalara uygun bir şekilde, ailesi ve avukatları da dahil olmak üzere hiç kimseye göstermeden 90 gün süreyle gözaltında tutabilmektedir.²⁴ İngiltere'de gözaltı süresi 28 gün ve bu süre 46 güne kadar uzatılabilmektedir. Ancak İngiliz vatandaşı olanlar ile olmayanlar arasında farklar bulunmaktadır. ABD'de 48 saat olan gözaltı süresi 11 Eylül saldırısı sonrasında terör suçlarında ABD vatandaşı olmayanlar için 7 gün olarak belirlenmiştir. Fransa'da 24 saat olan gözaltı süresi terör suçlarında 4 gün olarak gösterilmiş ancak 2006 yılında yapılan düzenleme ile bu süre 6 güne çıkarılmıştır. Finlandiya ve Danimarka'da 3 gün olan gözaltı süresi Japonya'da 10 gün olarak belirlenmiştir. İtalya, Kanada, Belçika ve

---

²⁰ Soruşturma; Kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi kapsamaktadır.

²¹ Kovuşturma; iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreye denir.

²² Yakalanan şahsın yakama yerinden en yakın hakim önüne götürülmesi sırasında geçen süre olup en fazla on iki saattir.(CMK madde 91/1).

²³ Malbeleş, **a.g.m.**, s.10-11.

²⁴ Önder Özkalıpçı vd., İşkence Atlası, Türkiye İnsan Hakları Yayınları, Ankara, 2007, s.2.

Bulgaristan'da bu süre 24 saat ve 48 saate çıkabilmektedir.²⁵ Hollanda'da kamu savcısı önüne çıkarılma süresi 3 gündür. Bu kişinin hakim önüne çıkarılma süresi ise 6 güne çıkabilmektedir.²⁶ Bu veriler ışığında Türkiye'deki göz altı süresinin bir çok gelişmiş ülkeye nazaran daha az süreyi içerdiği görülmektedir.

Yukarıdaki düzenlemelerin dışında CMK madde 148'de yasak sorgu yöntemleri belirlenmiş ve bu yöntemlere başvurulması ya da bu yollarla delil elde edilmesi yasaklanmıştır. CMK madde 148'e göre, şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesi ile alınmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence yapma, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçlar kullanma gibi bedensel veya ruhsal yönde müdahaleler yapılamaz. Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez. Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsalar dahi delil olarak değerlendirilemez ve kabul edilemez. Avukat hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifadeler, hakim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınmaz. Ceza yargılamasına ilişkin tüm bu düzenlemeler, söz konusu süreçlerin hem şeffaflaştırılması hem de işkence ve kötü muamelelerin engellenmesine yönelik olarak düzenlenmiştir. CMK' nun 148. maddesinde sayılan ifade almada ve sorguda özgür iradeyi etkileyici nitelikte bedensel ve ruhsal müdahalelerden olan: kötü davranma, işkence yapma, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir ve ya tehditte bulunma, bazı araçlar kullanma gibi usullerin kullanılması yasaklanmıştır. CMK madde 148'de sayılan bu yasaklar sınırlı olmayıp örnekleyici niteliktedir ve ilgili madde de yazılmayan ancak kişide ruhsal veya bedensel etki bırakacak tüm müdahaleler bu kapsamda değerlendirilebilecektir. Burada vurgulanmak istenen delil yasaklarının ve yasak ifade alma sorgu yöntemlerinin amacı, ceza muhakemesinde mutlak bir değer olan insan onurunun korunmasıdır.²⁷

---

²⁵ İnternet Haber, (Erişim) www.internethaber.com/ülkelere-göre-gözaltı-sureleri-160795h.htm. 08 Ekim 2015.

²⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, "**Belçika Ceza İnfaz Kurumları ile Hollanda Ceza İnfaz Kurumları İnceleme Raporu**", Ankara, 2013, s.18.

²⁷ Bakım, **a.g.e.**, s.132-133.

1.2.4. Ceza Muhakemesi Kanununda Sayılan İfade Almada ve Sorguda Yasak Usuller

CMK'nın 148. maddesinde "ifade alma ve sorguda yasak usuller" başlığı altında şüphelinin veya sanığın beyanının özgür iradesine dayanması gerektiği ve bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme gibi yasak usullerle alınan ifadelerin rıza ile verilmiş olsa bile delil olarak değerlendirilmeyeceği ifadeleri yer almaktadır.²⁸ Bu bölümde yasalarda kolluk güçlerince ifade ve sorgulamalarda kullanılması yasak usullere değinilecektir.

1.2.4.1. Kötü Davranma Usulü

Kötü davranmada insana acı verme, insan haysiyetini rencide etme durumu vardır. Ancak bunlar işkence derecesine varmamakta ve süreklilik göstermemektedir. İşkence ile kötü muamele arasında nitelik farkı değil, uygulanan yöntemlerin derecesi bakımından bir fark vardır. Örneğin; Şüpheli veya sanığı iteleme, yüzüne tükürme, gözlerini bağlama, uyutmama aç ve susuz bırakma, yaka paça sürüklenme, ağzını tıkama, saçlarından çekme, keskin ışık karşısına şüpheliyi bırakma, vücudu rahatsız edici belirli şekillerde durmaya zorlayan kabinlerde tutma, tedaviye ihtiyacı varken tedavisi yapılmadan sorguya devam edilmesi, aşırı soğuk ve sıcakta tutma gibi eylemler kötü muamele olarak kabul edilmektedir.²⁹

İşkencede süreklilik, tekrarlama söz konusu olup işkence sayılan her hareket kötü muameledir fakat her kötü muamele işkence değildir. Sayılan tüm bu fiillerin uzun süre olması, tekrarlanması, hem maddi hem de manevi acıya, ızdıraba yol açması sonucunda çıkan sonuç kötü muamele işkencedir. Bir sorguda hem işkencenin hem de kötü muamelenin aynı anda uygulanması mümkündür.³⁰

---

²⁸ Ali Birincioğlu, **Şüpheli ve Sanık Hakları El Kitabı**, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s.24-25.

²⁹ Battalgazi Tanrıverdi vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara, Jandarma Genel Komutanlığı Basımevi, 2010, s.10-15, Bakım, a.g.e., s.137.

³⁰ Hakan İnankul, "**Yasak Sorgu Yöntemleri ve Bunların Sonucunda Elde Edilen Delillerin Hukukumuzda ve Batı Hukukunda Geçerliliği**" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2005, s.48).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de duvara karşı ayakta tutma, başa çuval geçirmek, gürültü, uykusuz bırakmak, katı veya sıvı gıda vermemek şeklindeki uygulamaları kötü muamele olarak tanımlamıştır.

1.2.3.2. İşkence Usulü

Bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışlardır³¹. Zalimane davranış, gayri insani muamele, küçültücü muamele, zaman zaman işkence seviyesine varabilmektedir. İşkence maddi veya manevi olabilmektedir. İfade alma sırasında sanığın uzun süre uykusuz bırakılması hem maddi hem de manevi işkenceye örnektir. Uzun süre copla dövme, başı yerde ve elleri kelepçeli olarak bekletme, ıslatma, dövme, vücudun değişik organlarına elektrik verme, uzun süreli yiyecek vermeme gibi fiiller işkenceye verilebilecek diğer örneklerdendir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi hiç kimseye işkence yapılamayacağını belirterek kişinin vücut bütünlüğü ve insanlık haysiyeti korunmaya çalışmıştır. İşkence ve kötü muameleyi birbirinden ayırmak çoğu zaman kolay olmamaktadır. İşkence, Uluslararası belgelerde ve Anayasa'mızda yasaklanmış, TCK'nun 243.maddesinde de yaptırım altına alınmış olmasına rağmen, ülkemizde sistematik olmamakla birlikte kişisel olarak devam ettiği gözlenmektedir³².

1.2.4.3. İlaç Verme Usulü

İrade serbestliğini ortadan kaldıracak veya zayıflatarak bilincin bulanmasına yol açacak ilaç vb. maddelerin verilmesi ve bu suretle ifade alınması da yasaktır. Bazı ilaçlar, yan etki olarak insanda uyuşturucu etki yapmakta ve kişide belirli bir rahatlık sağlamaktadır. Narkotik bazı ilaçlarla iradenin zayıflatılması suretiyle, söylemek istenmeyen hususların bilinç üstüne çıkarılmasına narko-analiz adı verilmektedir. Bu yöntemle kişinin bilinç altında bulunup da sakladığı bazı olayların ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.³³

---

³¹ Tanrıverdi, **a.g.e.**, s.10-15.

³² İnankul, **a.g.e.**, s.44, Bakım, **a.g.e.**, s.138-139, Tanrıverdi, **a.g.e.**, s.10-16.

³³ Tanrıverdi, **a.g.e.**, s.10-16, Bakım, **a.g.e.**, s.140-141, İnankul, **a.g.e.**, s.49.

1.2.4.4. Yorma Usulü

Sanığın ayakta gıdasız ve uykusuz bırakılarak, sürekli gece gündüz ifadesinin alınması yorma olarak kabul edilmektedir. Bu durumdan bir an önce kurtulmak amacıyla ifadesi alınan kişi suçu ikrar dahi edebilir. Bu sebeple, itiraf elde etmek amacıyla şüpheli veya sanığın yıpratılıp iradesinin zayıflatılması suretiyle ifadelerinin alınması, CMK'nın 148'inci maddesi gereğince hukuka aykırı olacaktır. İfade ya da sorgu sırasında sanığın fiziki ya da ruhi durumunun yorgun düşürülmesi sonrasında kişinin kendi iradesi ile düşünüp karar verebilmesini olanaksız kılacak derecede güçsüz hale getirilmesidir. Sorgunun gündüz kişinin uykusunun olmadığı zamanda yapılması doğru olanıdır. Kişinin, yorgun zamanında, gece uykusu saatinde ifadesinin alınması hukuka aykırıdır. Bazı ülkelerde sorgunun yapılacağı saatler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir³⁴.

1.2.4.5. Aldatma Usulü

Uygulamada yaygın olarak kullanılan aldatma yöntemi, gözaltına alınan veya tutuklanan sanığın yanına suçlu görüntüsü içinde bir kolluk görevlisinin konulması ve bu memur ile şüphelinin sohbet ettirilmesi suretiyle delil elde edilmesi yöntemidir. Burada memur daha sonra tanık sıfatıyla dinlenmektedir. Uygulamada bazı yazarlar bu yöntemin kamu yararı düşüncesiyle yargılamada kullanılabileceğini savunmaktadır. Aldatmanın bir diğer şekli de kişiye telkin edici sorular sorulması suretiyle şüpheli bir sanığın belirli bir yönde cevap vermesini sağlamaktır. Esasen sanık tarafından kabul edilmemiş hususlarda sanığa, kabul etmiş gibi sorular sorulmaktadır. Örneğin, öldürdüğün maktülle saat kaçta buluştun? Mağdura ateş ettiğin silahı nereye sakladın? şeklindeki sorular gibi. Telkin edici bu tarz sorular kişinin eğitim ve zeka derecesine göre belirli ölçüde etki yapmaktadır. Aldatma suretiyle elde edilen delillerin de hukukî dayanağı ve delil olma niteliği bulunmamaktadır.³⁵

³⁴ İnankul, **a.g.e.**,s.50, Bakım, **a.g.e.**, s.142-143., Tanrıverdi, **a.g.e.**, s.10-16.

³⁵ Tanrıverdi, **a.g.e.**, s.10-18.

1.2.4.6. Bedensel Cebir ve Şiddette Bulunma Usulü

Bu kavramı işkence ve kötü muamele kavramından ayırmak zordur. Bedensel cebir ve şiddet, işkence ve kötü muamele dışında kalan, süreklilik göstermeyen, vücuda yönelik, her türlü eylemdir.³⁶ Kanunda yasak sorgu yöntemi olarak belirlenen bedensel cebir ve şiddette bulunma kavramını işkence ve kötü muamelelerden ayırmak zordur. Her üçünün de ortak noktası bedene yönelik şiddet uygulanmak suretiyle vücuda yapılan saldırı olarak niteleyebiliriz. Ancak işkence ve kötü muamele belirli bir süreklilik arz etmesine karşın, bedensel cebir ve şiddette bedene yönelik eylemlerin süreklilik arz etmesi gerekli değildir. Kişinin irade özgürlüğünü etkileyen, bedensel bütünlüğüne yönelik saldırılar ve bu suretle elde edilen delillerin hukukî değeri ve delil olma niteliği bulunmamaktadır.³⁷

1.2.4.7. Bazı Araçlar Uygulama Usulü

Kişinin vücuduna doğrudan etki eden, vücut bütünlüğüne yönelik her türlü tedbir bu kavrama dahildir. Vücuda en çok uygulanan ve en çok tartışılan yöntem yalan makinesidir. Doğru ve yalan söylediğinde vücudun birbirinden farklı tepkiler vereceği düşüncesine dayanır. Vücudun gösterdiği tepkiler kalp atışı ve solunumun artması, terleme gibi şeylerdir³⁸. Yalan makinesi (poligraf), kişi vücudunun verdiği biyolojik kimyasal veya hormonal tepkilerden sonuç çıkartarak yalan veya doğru söylediğini ortaya koymaya çalışan alete verilen addır. Poligrafın kullanılması sonrasında sanığın kişiliği zedelenmekte hür iradesiyle ifade verme istemi kaybedilmektedir. Hür iradeyle verilmeyen ifadenin geçerli olmayacağı sorgunun temel prensibinde vardır ve kanunda koruma altına alınmıştır. Bu aletin kullanımında alınan sonuçların çok da sağlıklı olmadığı görülmektedir. Masum bir kişinin çok sinirli, defalarca suç işlemiş bir suçlunun sakin olması, daha önce bu alete girmiş bir suçlunun aleti bilerek yönlendirebilmesi gibi bir sürü sakıncaları mevcuttur³⁹.

---

³⁶ İbrahim Şirin, "Yasak İfade Alma Yöntemleri", **Jandarma Dergisi**, Sayı:143, Ankara, 2015, s.27.

³⁷ Tanrıverdi, **a.g.e.**, s.10-18.

³⁸ Tanrıverdi, **a.g.e.**, s.10-18.

³⁹ İnankul, **a.g.e.**, s.53, Bakım, **a.g.e.**, s.149-150.

1.2.4.8. Yasaya Aykırı Menfaat Temin Etme Usulü

Bireysel yada olayla ilişkin bir iyileştirme, iyi duruma getirme konusunda söz vermedir. Burada önemli olan konu, vaat edilen husus hiçbir şekilde ya da somut olayda yerine getirilmesi hukuken mümkün olmamalıdır. Ancak bu durumda yasaya aykırı bir vaatten söz edilebilir. Buna göre örneğin kolluğun şüpheliye suçunu itiraf etmesi halinde tutuklanmayacağı veya cezadan indirim yapılacağı veya beraat edeceği şeklinde söz verilmesi halinde, kolluğun bunu yapma yetkisi olmadığından dolayı, bu gibi vaatler kanuna aykırı menfaat vaadi sayılacak ve bu şekilde alınan ifadeler hukuka aykırı olacaktır.⁴⁰ Menfaat kişinin yararına olduğu kabul edilen kazanımlardır. Kanuna aykırı menfaat vaadi ise, vaat edilen hususun ya kanunlarda hiç yer almaması ya da kanunlarda açıkça yasaklanmış bulunmasıdır. Menfaat vaadinin hukuka uygun olabilmesi için bunun kanunda açıkça gösterilmiş olması gerekir. Mesela, sanığın suçunu itiraf etmesi halinde cezanın paraya çevrileceği, erteleneceği veya cezadan indirim yapılacağı hallerinin vaat edilmesi hukuka aykırı bir menfaat vaadidir.⁴¹ Keza suçunu itiraf etmediği takdirde cezasının ağırlaşacağı açıklaması da irade hürriyetini sınırladığı için hukuka aykırıdır. Bu sebeple hâkimin karar verme sürecinde uyguladığı kanunî uygulamaların şüpheli veya sanığa vaat edilmesi ve bunun sonucunda alınan beyanların delil olarak kullanılması da yasak yöntemler arasındadır.

1.2.4.9. İfade Sırasında Avukat Bulundurulmaması Usulü

İfadesi alınan şahısa isnat edilen suçun anlatılmasından sonra avukattan (müdafiden) yararlanma hakkı olduğunun bildirilmesi gereklidir. Ceza Muhakemesi Kanununun 147. maddesinin c bendinde “Müdafî seçme hakkının bulunduğu ve onun hukukî yardımından yararlanabileceği, müdafîin ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceği, kendisine bildirilir. Müdafî seçecek durumda olmadığı ve bir müdafî yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafî görevlendirilir.” hükmü yer almaktadır.⁴² Şüpheli veya sanık 18 yaşını doldurmamış yada sağır veya

⁴⁰ Tanrıverdi, **a.g.e.**, s.10-19, Bakım, **a.g.e.**, s.151.

⁴¹ İnankul, **a.g.e.**, s.54.

⁴² Erkan Karaaslan, "**5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununa Göre İfade Alınması Sırasında Avukat Bulundurulması**" Ankara, 2012, s.2., (Erişim) <http://www.erkankaraarslan.org/wp-content/uploads/2012/10/19.3-5271-SAYILI-CEZA-MUHAKEMES%C4%B0-KANUNUNA-G%C3%96RE-%C4%BOFADE-ALINMASI-SIRASINDA-AVUKAT-BULUNDURULMASI.pdf>. 06 Nisan 2015.

dilsiz veya kendisini savunmayacak derecede malûl olur ve bir müdafî de bulunmazsa talebi aranmaksızın bir müdafî görevlendirilir.⁴³

1.2.4.10. Kolluğun İkinci Defa İfade Alması Usulü

Kolluğun aynı olayla ilgili olarak eğer başka bir delil elde edilmemişse ve C.Savcısının emri yoksa ikinci defa ifade alması, yasak ifade alma yöntemleri arasındadır (CMK.md. 148/4 ve 5). Bunun yanında, yasak yöntemler sayılırken zorla ilaç verme yerine yeni kanunda sadece ilaç verme, bedensel cebir ve şiddet yerine cebir ve tehdit kelimeleri kullanılmış böylece yasak yöntemin alanı genişletilmiştir. Şüphelinin ifade veya sorgu haricinde konuşma esnasında söylediği sözler açıklamalar (mülakat) delil olarak kullanılabilir. Ancak bu yola gitmek pek sağlıklı olmadığı değerlendirilir. İfade alma veya sorgu gece de yapılabilir. Ancak burada amaç şüphelinin kişi özgürlüğünü kısıtlamak değil, korumak olmalıdır. Yine ifade alma veya sorgunun ne kadar sürebileceği hususunda süre sınırlaması yoktur, kişi özgür iradesi ile beyanda bulunuyorsa ifade alınabilir. Aksi halde yasak sorgu yöntemleri gündeme gelebilir. Örneğin; aralıksız iki saat veya bir günde toplam sekiz saati aşan ifade veya sorgulama yasak sorgu yöntemi içinde sayılmaktadır.⁴⁴

1.2.5. Suçla Korunan Hukuki Yararın İncelenmesi

İşkence suçu birden çok hukuki değeri korumakla birlikte, bu suçla korunan asıl hukuki yarar "insan onuru"dur. Ayrıca kişi dokunulmazlığı, adliye ve kamu yönetiminde disiplin sağlama amacı, kişi özgürlüğü de korunan diğer hukuki yararlardandır. Aslında işkence suçu ile korunan hukuki değer, karma bir nitelik taşımaktadır. Suç, vücut bütünlüğü ve insan haysiyeti ile birlikte ceza adaletini ve kamu idaresinin işleyişini de korumaktadır.⁴⁵

Üzülmez'e göre bu suçla korunan hukuki yarar, "*Yeni Ceza Kanununda işkence suçu, kişilere karşı suçlar arasında düzenlenmiştir. Bu nedenle, işkence yasağıyla öncelikli*

---

⁴³ Tanrıverdi, **a.g.e.**, s.10-19.

⁴⁴ Erdal Yerdelen, "**İfade Alma veya Sorguda Yasak Usuller**", s.,3-5. (Erişim) [http:// www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/190.doc](http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/190.doc). 12 Nisan 2015.

⁴⁵ Sinan Sakin, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara, Savaş Yayınevi, 2015, s.33., ÖZBEK, **a.g.e.**, s.267., Koca, Üzülmez, **a.g.e.**, s.252.

olarak kişisel değerlerin korunması amaçlanmıştır. Kişinin maddi ve manevi dokunulmazlığı, irade özgürlüğü korunan hukuki yararı oluşturmaktadır. Bu suçla korunan diğer hukuki değerler ise, adliye, adil yargılanma hakkı ve kamu idaresidir". şeklinde tanımlanmıştır.⁴⁶

Gündel'e göre ise bu suçla korunan hukuki değer, "*İşkenceye maruz kalan kişi, irade serbestisi bertaraf edildiği için ve hatta, algılama yeteneği etkilendiği için, duyduğu acı ve ızdırabın etkisiyle gerçek dışı bazı açıklama ve kabullenmelerde bulunabilir. Bu nedenle, belli bir suçla ilişkin ikrar veya sair delil elde etmek için başvurulmuş işkence, gerçeğin ortaya çıkarılmasına ve adaletin gerçekleşmesine engel olucu bir etki de doğurabilir. Böylece işkencenin ayrı bir suç olarak ceza yaptırım altına alınması, ceza muhakemesinin maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına yönelik amacının gerçekleştirilmesine de hizmet eder".*⁴⁷

Sonuç olarak öğretide de vurgulandığı gibi işkence suçu ile korunan hukuki yarar birden fazladır ve bu açıdan karma bir nitelik göstermektedir. Bu suçla öncelikle "insan onuru, vücut bütünlüğü, irade özgürlüğü, adliye ve adil yargılanma hakkı ile kamu idaresi" korunan hukuki değerleri kapsamaktadır.

1.2.6. İşkence Suçunun Faili ve Mağdurunun İncelenmesi

5237 Sayılı TCK'da işkence suçu her kamu görevlisi tarafından işlenebilen mahsus bir suç olarak düzenlenmiştir. Başka bir ifadeyle, işkence suçunu herkesin işleyebilmesi mümkün değildir; suç ancak kamu görevlileri tarafından işlenebilir. Kamu görevlisinin ise mutlaka ifade almaya ve sorgulamaya yetkili bir kişi olması şartı aranmamıştır. Bu nedenle herhangi bir kamu görevlisi bu suçun faili olabilir. İşkence, kamu görevlisinin sağladığı nüfus kötüye kullanılmak suretiyle işlenmektedir. Ancak bu suçun işlenişine kamu görevlisinin yanı sıra diğer kişilerde katılmış olabilir. Bu gibi durumlarda, kamu görevlisi olamayan kişilerin sadece bu nedenle yardım eden olarak sorumlu tutulmalarının önüne geçebilmek için, maddenin dördüncü fıkrasına bir hüküm

---

⁴⁶ Üzülmüş, **a.g.m.**, s.230.

⁴⁷ Gündel, **a.g.e.**, s.1099.

konulmuştur. Buna göre bu suçun işlenişine iştirak eden diğer kişiler de, kamu görevlisi gibi cezalandırılacaktır.⁴⁸

Bu suçun mağduru yani etkilenenleri ancak gerçek kişiler olabilir. Bir soruşturma kapsamında özgürlüğü kısıtlananlardan veya başkaca bir sebeple kamu görevlisinin elinde bulunanlardan işkence fiiline muhatap olanlar bu suçun mağduru olabilirler. 765 sayılı eski TCK'ya göre işkence suçunu mağduru sanık, tanık, mağdur, şahsi davacı ve müdahildi. Ancak 5237 sayılı yeni TCK'ya bakıldığında ise bu tür bir sıralamaya yer verilmemiş ve herkesin bu suçun mağduru olabileceği hükme bağlanmıştır.⁴⁹

1.2.7. İşkence Suçunun Unsurlarının İncelenmesi:

Bu bölümde yasalara göre suçun oluşumunda gerekli maddi ve manevi unsurlar ile suçun hukuka aykırılık unsurları incelenecektir. Bu çerçevede de suçun maddi unsuru hareket, netice arasında bulunması gereken neden sonuç ilişkisini ifade etmektedir. Yani fiil, hareket netice ve nedensellik bağı üçlüsünden oluşmaktadır. TCK'nun 94. maddesindeki ifade de işkence suçunun maddi unsurunun hareket kısmı, bedensel ve ruhsal yönden acı çektiren algılama ve irade yeteneğini etkileyen ve aşağılanmaya yol açan hareketlerde bulunmaktan oluşmaktadır. Suç aynı zamanda sırf hareket suçudur yani hareketin yapılmasıyla netice gerçekleşmektedir. Hangi fiillerin işkence niteliğinde olduğunu önceden belirtmeye imkan bulunmadığından bunun tespiti için somut olayda hakim takdirine kalmıştır.⁵⁰ Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 15.06.1999 tarih 1999/8-109 E- 1999/164 sayılı kararında "*çırılçıplak soymak, elektrik vermek, haya sıkmak, tazikli su sıkmak, falakaya yatırmak, askıya almak, koltuk altına kaynamış yumurta koymak, diğer bir kişiye yapılan işkenceyi seyretmek, yüze ıslak bez sarıp üzerine su dökmek (şahsın böylece nefessiz kalıp boğulma hissi uyandırmak), içerisinde vahşi hayvanları olduğu bahanesi ile karanlık ve dar bir alana sokmak vb.*" gibi fiillerin işkence suçunu oluşturduğu belirtilmiştir.⁵¹

⁴⁸ Sakin, **a.g.e.**, s.33-34, Gündel, **a.g.e.**, s.1099-1100, Özbek vd., **a.g.e.**, s.267, Koca, Üzülmöz, **a.g.e.**, s.252- 253.

⁴⁹ Özbek vd., **a.g.e.**, s.268, Sakin, **a.g.e.**, s.34.

⁵⁰ Gök, **a.g.e.**, s.42-43, Sakin, **a.g.e.**, s.34.Üzülmöz, **a.g.m.**, s.232.

⁵¹ Burada vurgulanmak istenen, işkencenin tanımından yola çıkarak yapılan bu fiillerin şahsın hem beden bütünlüğünü tehlikeye sokan hem de ruhsal yönden etkilenmesine sebep olan ağır acı ve ızdırap veren

Örnek olarak Yargıtay 8. Ceza Dairesinin 26.03.2014 tarih ve 2013/15223 K. 2014/7817 sayılı kararında " Jandarma görevlisi olan sanığın bir suç nedeniyle yakalanan şahsa önce suçunu söyletmek amacıyla tokat atması, daha sonra jandarma karakolunda falakaya yatırarak ayaklarının altına copla vurması, belli bir süreç içerisinde süreklilik gösteren ve dolayısıyla sistematik bir şekilde işlenen, insan onuruyla bağdaşmayan ve bu nedenlerle şahsın özgür iradesiyle ifade vermesini etkileyen, aşağılanmasına yol açan davranışlar olduğu" gerekçesiyle işkence suçunun olduğu kabul edilmiştir. TCK'nun 94. maddesine göre; işkence suçunu oluşturan seçimlik hareketlerin ihmalî hareketlerle gerçekleştirilmesi de mümkündür. Örneğin mağdura yemeğinin veya suyunun verilmemesi de maddî unsur oluşturmaktadır. Yine aynı şekilde bu tür davranışlara göz yuman amir konumundaki kamu görevlileri de işkence fiilinden aynı şekilde sorumlu tutulmaktadır.

1.2.7.1. Suçun Manevî Unsurunun İncelenmesi

İşkence suçunun manevî unsuru kasttır. 5237 sayılı TCK' da suçun belli bir amaçla işlenmesi aranmamıştır. Suçun gerçekleşebilmesi için, kamu görevlisinin, insan onuruyla bağdaşmaz şekilde bedensel ve ruhsal acı çektiren, aşağılayan, algılama ve irade yeteneğini etkileyen davranışlar yaptığını bilmesi ve istemesi gerekmektedir. Kamu görevlisinin hangi sebeple olursa olsun işkence sayılan bu davranışları gerçekleştirmesi suçun manevî unsurunun gerçekleşmesi bakımından yeterlidir. Sonuç olarak, amaca bakılmaksızın, bilerek ve isteyerek işkence suçunun seçimlik hareketlerine uyan bu davranışları sistematik bir uygulama haline getiren her kamu görevlisi bu suçun faili olacaktır.⁵² 5237 sayılı yeni TCK'nun 95. maddesinde öngörülen netice sebebiyle ağırlaşmış işkence suçlarından birisinin gerçekleşmesi halinde ise, failin gerçekleşen ağır neticeden sorumlu olabilmesi için, bu neticeler açısından taksir düzeyinde kusurun varlığı aranmaktadır (madde 23). Buna göre, failin kasten işlediği işkence suçu sonunda, suçun temel şeklinde bulunmayan 95. maddesindeki ağır

---

ve sistematik olarak yani sürekli bir şekilde devam eden eylemler olmasıdır. Bu eylemleri sıralamak mümkün değildir. Bu gibi eylemler insanın düşünce ve kabiliyetine paralel olarak gelişebilmekte ve sınırsız eylemlere dönüşebilmektedir.

⁵² Gök, a.g.e., s.53-54, Sakin, a.g.e.,s.36, Üzülmüş, a.g.m., s.234-235.

neticeler gerçekleştiğinde failin bu neticeden sorumlu olabilmesi için taksir derecesinde bir davranışın bulunması gerekmektedir.⁵³

1.2.7.2. Suçun Hukuka Aykırılık Unsurunun İncelenmesi

İşkence suçu için hiçbir hukuka uygunluk nedeni uygulanamaz. Zira hiçbir sebep, bu suçla korunan hukuki değer en üst değer olan insan onuru olduğundan işkence suçunu hukuka uygun hale getiremez, onu meşru gösteremez. Bu durum 1984 tarihli BM işkencenin önlenmesi sözleşmesi' nin 2. maddesinde ve AİHS' nin 3. maddesinin sınırlanamayacağını ön gören AİHS' nin 15. maddesinde de vurgulanarak savaş veya milletin varlığı tehdit eden genel tehlike halinde dahi işkence yasağının sınırlanamayacağı belirtilmiştir. Anayasa' nın 17. maddesinin 3. fıkrasında da hiçbir surette işkencenin kabul edilmesi veya meşrulaştırılmasının mümkün olamayacağı vurgulanarak bu görüş ile örtüşmektedir.⁵⁴

İşkence suçunu cezalandırılmasıyla korunan hukuki yarar yalnızca mağdurun vücut bütünlüğü veya kişi dokunulmazlığı olmayıp karma bir nitelik gösterdiğinden basit müessir fiil derecesinde kalan işkence fiilleri bakımından dahi mağdurun rızasının bir hukuka uygunluk sebebi olamayacağı belirtilmektedir.⁵⁵

---

⁵³ Fatih Mahmutoglu, "**İşkence ve Eziyet Suçu**",s.12, (Erişim) <http://fsmahmutoglu.av.tr/pdf/d522dd7bdd154bad32188807785f228246a30d307818090242.pdf>. 12 Nisan 2015.

⁵⁴ Gök, **a.g.e.**, s.56, Sakin, **a.g.e.**, s.36, Üzülmmez, **a.g.m.**, s.234, Koca, Üzülmmez, **a.g.e.**, s.260.

⁵⁵ Caner Yenidünya, "**İşkence Suçu**", s.22.(Erişim) http://www.marmaraceza.org/dosyalar/icerikresimleri/3_Ders_Notu_kence_Suu_1.pdf. 15 Nisan 2015.

1.3. Genel Olarak Kötü Muamele Kavramı

Kötü muamelede insana acı verme, insan haysiyetini rencide etme durumu vardır. Ancak bunlar işkence derecesine yarmamakta ve süreklilik göstermemektedir. İşkence ile kötü muamele arasında nitelik farkı değil, uygulanan yöntemlerin derecesi bakımından bir fark bulunmaktadır. Örneğin; Şüpheli veya sanığı iteleme, yüzüne tükürme, gözlerini bağlama, uyutmama aç ve susuz bırakma, ağzını tıkama, saçlarından çekme, keskin ışık karşısına şüpheliyi bırakma, vücudu rahatsız edici belirli şekillerde durmaya zorlayan kabinlerde tutma, tedaviye ihtiyacı varken tedavisi yapılmadan sorguya devam edilmesi gibi eylemler kötü muamele olarak kabul edilmektedir.⁵⁶

İşkencede süreklilik, tekrarlama söz konusu olup işkence sayılan her hareket kötü muameledir fakat her kötü muamele işkence değildir. Sayılan tüm bu fiillerin uzun süre olması, tekrarlanması, hem maddi hem de manevi acıya, ızdıraba yol açması sonucunda çıkan eylemler işkenceyi oluşacaktır. Bir sorguda hem işkencenin hem de kötü muamelenin aynı anda uygulanması mümkündür⁵⁷.

1.3.1. Kötü Muamele Suçunun Özellikleri

Kötü muamelenin 5237 sayılı TCK'daki karşılığı 96. maddesinde yer alan "eziyet" suçudur. Söz konusu maddenin birinci fıkrasına göre, " *Bir kimsenin eziyet çekmesine yol açacak davranışları gerçekleştiren kişi hakkında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası verileceği hükmolünür.*" Yine bu fiillerin "*çocuğa, beden ve ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye yada gebe kadına karşı yada üstsoy veya altsoya, babalık veya analığa yada eşe karşı işlenirse verilecek cezanın arttırılacağı*" ayrıca belirtilmiştir. Kötü muamele ya da eziyet bir bakıma işkence aşamasına ulaşmamış davranışlardır. Bu suçu oluşturan bir takım fiillerde başlı başına suç teşkil edebilir. Hakaret, tehdit, cinsel taciz, kasten yaralama suçları buna örnek verilebilir. Ancak bu fiiller işkence suçunda olduğu gibi sistematik ve belli bir zaman sürecine yayılarak gerçekleştirilmektedir.⁵⁸

---

⁵⁶ Tanrıverdi vd., **a.g.e.**, s.10-15.

⁵⁷ İnankul, **a.g.e.**, s.48.

⁵⁸ Gündel, **a.g.e.**, s.1116.

1.3.2. Kötü Muamele Suçu Unsurlarının İncelenmesi

Bu suçun faili herkes olabilir. Bu suçun işkence suçundan en büyük farkı suçun kamu görevlisi tarafından işlenmesinin gerekmemesidir. Dolayısıyla aynı davranışlar kamu görevlisi tarafından işlenirse işkence, kamu görevlisi olmayan birisi tarafından işlenirse kötü muamele suçu oluşacaktır.⁵⁹

Bu suç kasten işlenebilen bir suçtur ve saikin (faili suça iten neden) bir önemi bulunmamaktadır. Fail, yaptığı hareketin insan onuruyla bağdaşmayıp bedensel veya ruhsal yönden acı verdiği ya da niteliği itibariyle aşağılayıcı olacağını bilmeli ve bu neticenin gerçekleşmesini istemelidir. Eziyet suçu açısından herhangi bir hukuka uygunluk sebebinin ortaya çıkması söz konusu değildir. Öncelikle bu fiiller süreklilik arz ettiği için ya da meşru savunma gibi bir hukuka uygunluk sebebi ortaya çıkamaz. Kişinin vücut bütünlüğü üzerinde mutlak bir tasarruf yetkisi söz konusu olmadığı için bu suç bakımından mağdurun rızası da ortaya çıkamayacaktır.⁶⁰

Kötü muamele suçunun oluşumuna örnek olarak Yargıtay 8. CD.'nin 18.06.2012 tarih ve E. 2011/3608, K. 2012/20031 sayılı kararında; "Sanıkların muhtelif zamanlarda katılanın 13 aylık çocuğu olan mağdurun vücudunda sigara söndürmek, ısırarak ve olay günü de arabada saatlerce tek başına aç susuz bırakıp bakımını yapmadan, dövüp kolunu kırmak suretiyle süreklilik gösteren eylemlerinin, eziyet suçunu oluşturduğu ancak; işkence suçunda netice sebebiyle ağırlaşmış halleri düzenleyen maddesine benzer bir düzenlemenin eziyet suçunda yer almayıp nitelikli hallerin belirtilmiş bulunması karşısında, sonuçta meydana gelen yaraların niteliği gözetilerek sanıkların eylemlerinin bir bütün halinde nitelikli eziyet suçunu ve yaraların ağırlığı nedeniyle orantılılık ilkesi ile asgari haddin üzerinde ceza tayini gerektiği" belirtilmiştir.⁶¹

1.3.3. İşkence Suçu ile Eziyet Suçu Arasındaki Farklar

İşkence suçunda fail sadece kamu görevlisi olurken, kötü muamele de fail herkes olabilir. İşkence suçu ihmali davranışlarla da işlenebilirken, eziyet suçunda ihmali

---

⁵⁹ Özbek vd.,**a.g.e.**,s.278.

⁶⁰ Özbek vd.,**a.g.e.**,s.279-280.

⁶¹ Sakin,**a.g.e.**,s.43.

davranış ile ilgili herhangi bir düzenleme getirilmemiştir. İşkence suçunda eylem yönü kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel ve ya ruhsal yönden acı çekmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştirmektir. Eziyet suçunda ise eylem yönü eziyet çekmesine yol açacak davranışları gerçekleştirmektir. İşkence suçunda nitelikli haller ve neticesi sebebiyle ağırlaşmış haller düzenlenmişken, eziyet suçunda ise neticesi sebebiyle ağırlaşmış hal düzenlenmemiştir.⁶²

---

⁶² Özbek vd.,**a.g.e.**,s.281.

1.4. Türk Hukukunda İşkence ve Kötü Muamele ile Mücadelede Yargı kararlarının Özellikleri

Bu bölümde Türk Hukuk yargısında işkence ve kötü muamele ile ilgili kararlara ait örnekler verilmiş ve bu suçlara Ulusal ve Uluslararası yargının nasıl baktığı analiz edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. İncelediğimiz örnek kararlar neticesinde bazı tanıkların verdiği ifadelerden hem polis, hem de askeri yetkililer tarafından alıkonulan kişilere uygulanan muamelede belli bir sertlik olmasının alıkonulan kişilerce çoğunlukla tahammül hatta kabul edilebilir olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, mahkumlar ve kamuoyu tarafından fiziksel şiddetin hangi noktaya kadar acımasız veya aşırı olarak algılanamayacağı, farklı toplumlar ve hatta aynı toplumun farklı katmanlarına göre değişebileceği gerçeğini vurgulamaktadır.⁶³ Bu bağlamda İşkence ve kötü muamelenin de ayırımını yapılması kaçınılmaz olacaktır.

İşkence ve Kötü Muamele ile İlgili Örnek Yargı Kararlar

A. Yargıtay 8. Ceza Dairesinin 12.10.1998 tarih ve 10667/12819 sayılı kararında; *"Terörle mücadele şube görevlileri olan sanıkların mağdurlar hakkında başlattıkları soruşturmada, göz altı sürecinde sorgulanırken, suçlarını söyletmek amacıyla hakaret, tehdit, göz bağlamak, yüksek sesli müzik dinletmek, çırılçıplak soymak, elektrik vermek, basınçlı su sıkmak, ıslak battaniyeye sarmak, beden gücünün dayanamayacağı sabit hareketlere zorlamak, erkeklerin hayalarını sıkmak, kızlara cinsel tacizde bulunmak, makatlardan cop sokmak, diğer kişilere yapılan işkenceyi seyrettirmek şeklinde sonuç almaya yönelik eylemlerde buldukları,"* sonuçta TCK'nun 94 ve 95 nci maddelerinde tanımlanan işkence suçunu işledikleri tespit edilmiştir.⁶⁴ Bu kararda ise işkence fiilinin nitelikli halleri gerçekleştirilmiş ve işkenceye maruz kalan şahıslar da hayat boyu sürecek bedensel ve ruhsal yönden sıkıntılar meydana getirecektir.

B. Yargıtay 8. Ceza Dairesinin 13.06.2001 gün ve 4298-11832 sayılı kararında; *"Jandarma çavuşu olan sanıkların, olay günü ve saatinde bir yangın çıkarma suçununun*

⁶³ Reidy, Aisling, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3.Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, Strasbourg, Avrupa Konseyi, 2002, s.15.

⁶⁴ Hukukinet, Yargıtay Kararı, *Suçunu Söyletmek İçin İşkence Yapmak*, (Erişim) http://www.hukuki.net/ictihat/Yargitay_Ceza_Genel_Kurulu_1999_8_109.php, 11 Nisan 2015.

zanlısı olarak karakola getirilen mağdurun Ocak ayında kış koşullarında elbiselerini soyarak iç çamaşırları ile dışarı çıkarıp vücuduna soğuk su sıkarak ve cop sokacakları tehdidinde bulunmaları ve dövmeleleri" sonuçta TCK' nun 94 - 95. maddelerinde tanımlanan işkence suçunu işledikleri" tespit edilmiştir.⁶⁵ Bu kararda oluşan işkence fiili, şahsın insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama ve irade yeteneğinin etkilenmesine ve aşağılanmasına yol açan davranışların olduğu vurgulanmıştır.

C. Yargıtay 8. Ceza Dairesinin 24.10.2005 gün ve 10781-10012 sayılı kararın da: "*Mağdurların uyuşturucu madde imal edildiği ihbarı üzerine köylerine gelen görevlilerce gözaltına alınarak B... İlçe Jandarma Komutanlığına getirildikleri, mağdurlardan Nezihe'nin diğerlerinden ayrı olarak alt katta bulunan nezarethaneye konulduğu, burada İlçe Jandarma Komutanı olan sanığın zorlamasıyla vücudunun üst kısmında bulunan giysileri çıkartmak zorunda kaldığı, Türkçe bilmediği anlaşılan mağdurun vücudunun üst kısmı çıplak biçimde ve tercüman olmaksızın iki saatten fazla bir süre sanık tarafından tutulup sorgulandığı, iki gün gözaltında tutulduktan sonra savcının talimatıyla diğer mağdurlarla birlikte haklarında herhangi bir evrak düzenlenmeksizin serbest bırakıldığı anlaşılmağa, oluş, mağdurenin cinsiyeti ve yaşı, üst kısmı çıplak vaziyette tutuluş şekli ve süresi göz önüne alındığında sanığa atılı işkence suçunun sübuta erdiği.*"⁶⁶ kararını verilmiştir. Burada vurgulanmak istenen en önemli konu işkencenin sadece fiziksel şiddet yani vücuda darbe vurulması şeklinde olmamasıdır. Konuyla ilgili kararda, mağdureye herhangi bir fiziksel şiddet uygulanmamış ancak şahsın cinsiyeti, yaşı itibari ile vücudunun üst kısmının çıkartılarak bekletilmesi insan onuruyla bağdaşmayan, kişinin aşağılanmasına ve ruhsal yönden etkilenmesine neden olan bir eylem olduğu için bu suç kapsamına alınmasına neden olduğu kabul edilmiştir.

Ç. Yargıtay 8. Ceza Dairesinin 09.10.2006 gün 2006/294 Esas ve 2006/7381 sayılı kararında; "*mağdur İ. A. nın C.Savcılığı sevki ile 17.09.2003 günü saat 16.00 sıralarında ve aynı gün kolluk sevki ile saat 21.47 de alınan doktor raporlarında " yüzün sol bölümünde ve üst dudakta oluşan ekimozlardan"* bahsedildiği ve 15094

⁶⁵ Kemalettin Erel, *İşkence İle İlgili Yargıtay Kararları*, Ankara, 2010, (Erişim) <http://slideplayer.biz.tr/slide/1966426/>, 14 Nisan 2015.

⁶⁶ Erel, *a.g.m.*, s.4.

protokol numarası ile düzenlenen raporda söz konusu yaralanmaların yaklaşık 10-15 saat öncesine ait olduğunun belirtildiği, buna göre de yaralanmaların muhtemel saatinin 07.00 - 12.00 arası olduğu, 17.09.2003 günü sabah saatlerinde mağdur İ. nin ailesi ile sanıkların görev yaptığı Ö. Karakoluna geldiği, mağdur, sanıklar ve tanıklar anlatımı ile sabit olduğu ve yine tanık okul müdürü A. Ç. nin de anlatımı ile karakola gidilmeden önce mağdurun üzerinde herhangi bir darp ve cebir izinin bulunmadığının anlaşılması karşısında; sanıklar S...A... ve İ. A... nin hırsızlık olayının şüphelisi olarak kendiliğinden ailesi ile karakola gelen mağdur İ... nin hırsızlığa konu parayı nereye sakladığı konusunda, **jop ve tokatla dövüp, yer göstermesi için götürdükleri inşaat içinde de aynı şekilde darp ettikleri mağdur, tanık anlatımları, yüzleştirme tutanakları ve doktor raporlarından anlaşıldığından olayın oluş ve mağdurun yaşı da göz önüne alındığında sanıklar H. A. ve İ. A. ya atılı işkence suçunun sübuta erdiği gözlemlenmeden yazılı gerekçeyle beraatlerine karar verilmiş" ve hukuka aykırı olduğundan bu karar bozulmuştur.**⁶⁷ Bu olayda etkin ve detaylı bir soruşturma yapılmamış ve sonuç olarak Yargıtay 8. Ceza Dairesi işkence veya gayri insanı muamelenin gerçekleştiğinin kuvvetle muhtemel olduğuna kanaat getirerek yerel mahkemenin beraat kararını bozmuş ve yeniden yargılamanın yapılmasına karar vermiştir.

D. Yargıtay 8. Ceza Dairesinin 02.07.2012 gün ve 2012-22677 sayılı kararında; "Emniyet Müdür Yardımcısı olarak görev yapan sanığın, 03.10 2003 tarihinde meydana gelen bir kavga olayı nedeniyle meydana gelen ve 06.10.2003 tarihinde şüpheli/sanık sıfatıyla gözaltına alınan mağdura **suçunu söyletmek amacıyla yumruk ve tekme atarak, kulağına ve hayalarına vurup, " seni 20 kişinin içinden alıp i... yaparım"** diyerek tehdit ettiği, bilahare serbest kalan mağdurun sanık hakkında işkence suçundan şikayette bulunarak hastaneden kesin rapor almaya çalıştığı süreçte, 17.10.2003 günü kahvehanede yanında tanık S.. O... 'da bulunduğu esnada yeniden karakola getirtildiği ve şikayette bulunması sebebiyle **mağdurun başına vurup " seni yaşatmam, sana bu raporu aldirtmam, seni anadan doğma soyarım, dansöz elbisesi giydirip T... Ü... Caddesinde oynatırım"** diyerek hakaret ve tehdit etmek suretiyle zalimane, gayri insani ve haysiyet kırıcı muamelelerde bulunulduğu sonuçta bu davranışların işkence suçunun

⁶⁷ İsa Başbüyük, Türk Ceza Kanunu'nda İşkence Suçu, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:12, Özel Sayı, 2010, s.1455.

oluşturduğu" ve sonuçta TCK' nun 94-95. maddelerinde tanımı yapılan işkence suçunu işledikleri..." kanaatine varılmıştır.⁶⁸

E. Yargıtay 3. Ceza Dairesinin 19.11.2013 gün ve 2013-40886 sayılı kararı ile Müşteki R... Y... 24/12/2012 tarihli C.Savcılığı beyanında sanığın kendisine yönelik değişik zamanlarda gerçekleştirdiğini belirttiği, **"kızgın şiş ile sırt ve kalçaya vurmak, çakı bıçağıyla sol uyluk bölgesi, sağ kol ve el ile sol omuzu yaralamak, sopayla dövmek, kaynar su ile ayağını yakmak, kibrit yakıp yüze basmak"** şeklindeki eylemlerin adli raporla da tespit edilmesi karşısında, müştekinin adresi tespit edilerek vücudundaki yaraların değişik zamanlarda ve müştekinin anlattığı şekilde kızgın şiş, kaynar su, kibrit söndürmek şeklinde oluşup oluşmayacağı ve yüzündeki yaraların sabit iz niteliğinde olup olmadığı, hangi tarihte gerçekleştirildiği kesin olarak saptanarak, müştekinin adresinin tespit edilmemesi durumunda, müştekiye ait adli raporu düzenleyen doktor dinlenerek, belirtilen hususlarda uzmanından görüş alınarak, sanığın eyleminin işkence veya eziyet suçunu oluşturup oluşturmadığı da değerlendirilerek, sonuca göre karar verilmesi gerektiği gözetilmeden, yazılı şekilde eksik araştırma ile sanığın beraatine karar verilesi, bozmayı gerektirmiş, o yer C.Savcısının temyiz itirazları bu itibarla yerinde görülmuş olduğundan hükmün bu sebepten dolayı bozulmasına, 19.11.2013 gününde oybirliği ile karar verilmiştir. Bu kararda da, müştekinin beyanları ve doktor raporları olmasına rağmen etkili soruşturma yapılmamış ve sanık lehine karar verilmiştir. Ancak, Yargıtay 3. Ceza Dairesi bu eylemin etraflıca araştırılmadığından, doktor raporları ve tanık, mağdur ifadeleri önemsizmeden beraat kararı verilmemesinin hukuka aykırı olduğunu bu nedenle eylemde işkence veya eziyet suçunun işlenip işlenmediğinin etkili bir şekilde yeniden araştırılmasına hükmetmiştir.⁶⁹

F. Yargıtay 8. Ceza Dairesinin 26.03.2014 gün ve 2012-72 sayılı kararında; "Jandarma görevlisi olan sanığın bir suç nedeniyle yakalanan şikayetçiye önce **suçunu söyletmek amacıyla tokat atması, akabinde de Jandarma Karakolunda falakaya yatırarak ayaklarının altına copla vurması**, belli bir süreç içerisinde süreklilik gösteren ve dolayısıyla sistematik bir şekilde işlenen, insan onuru ile bağdaşmayan, mağdurun

---

⁶⁸ Yargıtay Kararı, (Erişim) <http://adaletforumu.org/upload/list.php?category/30-8-ceza&page=2>, 13 Nisan 2015.

⁶⁹ Yargıtay Kararları, (Erişim) <https://emsal.yargitay.gov.tr/VeriBankasistemciWeb/yeniTasarim/index.jsp>, 15 Nisan 2015.

bedensel ve özellikle ruhsal yönden acı çekmesine neden olan, algılama ve irade yeteneğini ve buna bağlı olarak da hiçbir şekilde etkilenmeden, özgür iradesiyle ifade vermesini etkileyen, aşağılanmasına yol açan davranışlar olup işkence suçunun olduğu gözetilmeden yazılı şekilde kasten yaralama suçundan hüküm verilmesi, yasaya aykırı olduğu ve sanık müdafinin temyiz itirazları bu itibarla yerinde görülümüş olduğundan hükmün bu sebepten dolayı bozulmasına 26.03.2014 gününde oy birliği ile karar verilmiştir. Bu karar neticesinde Yargıtay 8. Ceza Dairesince TCK' nun 94-96 maddelerinde tanımlanan işkence ve kötü muamele suçunun işlenip işlenmediğinin etkili bir şekilde soruşturulması maksadıyla araştırma yapılmasına hükmedilmiştir.⁷⁰

G. Yargıtay 8. Ceza Dairesinin 18.02.2015 gün ve 119323-12104 sayılı kararı "Suça sürüklenen çocuk M...Ş... hakkında verilen hükmün incelenmesinde; Mahkemece kanıtlar değerlendirilip gerektirici nedenleri açıklamak suretiyle verilen beraat kararı usul ve yasaya uygun bulunduğundan sanık vekilinin, bir nedene dayanmayan yerinde görülmeyen temyiz itirazlarının reddiyle hükmün oybirliği ile onanmasına, **"Somut olayda suça sürüklenen çocuğun aynı koşušta kaldığı katilana yönelik sürekli olarak çek pas sapıyla darp etme, zorla temizlik ve yemek yaptırma, vücuduna iğne saplamak suretiyle uykusunu bölme, tuvalete girmesi için izin isteme şartı getirme ve bağlanıp yatağın altında yatmaya zorlama şeklindeki eziyet suçunu oluşturan"** eylemlerin katılanın tüm aşamalardaki istikrarlı beyanları ve tanıklardan E... A... nın beyanıyla da kısmen doğrulandığının anlaşılması karşısında suça sürüklenen çocuğun atılı suçtan cezalandırılması yerine dosya içeriğiyle uyuşmayan gerekçelerle beraatine karar verilmesi, yasaya aykırı olduğundan C.Savcısının temyiz itirazları bu itibarla yerinde görülümüş ve hükmün bu sebepten dolayı bozulmasına 18.02.2015 gününde oybirliği ile karar verilmiştir.⁷¹ Yargıtay bu karar da TCK' nın 96 maddesinde tanımlanan eziyet suçuna karar vermiştir. Eziyet suçu işkenceden farklı olarak herkes tarafından işlenebilen bir suçu oluşturduğundan, failin kamu görevli olması aranmamış, koşuş arkadaşı tarafından gerçekleştirilen bu eylemin "eziyet suçu" oluşturacağına hükmedilmiştir.

---

⁷⁰ Yargıtay Kararları, (Erişim) <https://emsal.yargitay.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb/yeniTasarim/index.jsp>,16 Nisan 2015.

⁷¹ Yargıtay Kararları, (Erişim) <https://emsal.yargitay.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb/yeniTasarim/index.jsp>.18 Nisan 2015.

Yukarıda yakın tarihli ve farklı sebeplere dayalı örnek yargı kararları incelendiğinde, Türkiye'deki işkence ve kötü muamele vakalarının soruşturulmasında, özellikle yerel mahkemeler tarafından verilen kararlarda etkin soruşturma yapılamamış ve gerekli olan hassasiyet gösterilmemiştir. Verilen bazı mahkumiyet kararlarında ise bu eylemlerin işkence veya kötü muamele suçundan ziyade basit yaralama ve tehdit gibi diğer suç türlerine karar verilmiştir. Yukarıdaki bilgilere göre, Türkiye' deki işkence ve kötü muameleyle mücadele sorununun en önemli meselesi etkin soruşturma sürecinin tam anlamıyla yerine getirilememesidir. Her ne kadar Türkiye' de işkence ve kötü muamele vakaları azalma eğilimi gösterse de meydana gelen bu tür vakalarda yapılan etkin soruşturma bu mücadele ile yapılan çalışmaları boşa çıkarmayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNDE İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE YASAĞI

İkinci Dünya Savaşından sonra insan hakları kavramında, hızlı gelişmeler yaşanmış ve bu kavramlar, uluslararası boyutlara ve niteliklere sahip olmuşlardır. İnsan hakları alanındaki örgütlenmeler ve imzalanan sözleşmeler neticesinde birey, ulusal hukuk öznesi olması yanında, uluslararası hukukun bir parçası haline gelmeye başlamıştır. İnsan hakları kavramının gelişmeye başlamasıyla birlikte özellikle işkence ve diğer zalimane hareketler insan haysiyetine karşı davranışlar olarak tanımlanmış ve çeşitli ulusal veya uluslararası hukuk normları ile hukuk dışı ilan edilerek, bu hakların uluslararası bir nitelik kazanmasına neden olmuştur.⁷²

Çalışmanın bu bölümünde yukarıda sayılan gelişmelere paralel olarak insan haklarını uluslararası alanda temsil eden ve Avrupa'da bölgesel düzeyde insan haklarının korunmasında en etkili sistem olduğu düşünülen Avrupa Konseyi ve bu konseyin hayata geçirdiği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile tezin ana inceleme konularından olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kısaca yapısı ve işleyişi anlatıldıktan sonra, işkence ve kötü muamelenin AIHS' deki düzenlenme şekline ve içeriğine değinilecektir.

2.1. Avrupa Konseyinin Yapısı ve Faaliyetleri

İkinci Dünya Savaşını izleyen dönemde, siyasal, ekonomik ve toplumsal yönden Avrupa'nın içinde bulunduğu karmaşa, yine bu dönemde insanlığa karşı işlenen suçlar, yöneticilere ve devlet adamlarına, karşılıklı anlayışa dayanan bir birliğin oluşturulması, yeni bir Avrupa kurulması düşüncesini benimsetmiştir.⁷³ Bununla beraber İkinci Dünya Savaşı'ndan maddi ve manevi büyük kayıpla çıkan Avrupa'da bir daha böyle bir trajedinin yaşanmasını önlemek ve Avrupa'da gerginliğin ve çatışmanın yerini güven ve

---

⁷² Gök, a.g.e., s.17.

⁷³ Şeref Ünal, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, Ankara,TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2001, s.66.

işbirliğinin alması amacıyla bir Avrupa Konseyi fikri ortaya atılmıştır.⁷⁴ 5 Mayıs 1949 tarihinde Batı Avrupalı on devlet (Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg ve Norveç) tarafından Londra'da Avrupa Konseyi statüsü imzalanmış ve 3 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁷⁵ Avrupa Konseyi; insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü savunmak amacıyla Avrupa çapında kurulmuş hükümetler arası bir kuruluştur. Merkezi Strasbourg (Fransa) 'tur. Bölgesel bir örgüt olan Avrupa Konseyi, Avrupa kıtasının en eski siyasi örgütüdür ve bugün Atlantik sahilinden Rusya'nın uzak doğusuna kadar uzanan bir alanda, 21 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi olan toplam 47* ülkeden oluşan bir yapıdır⁷⁶. Ayrıca Ekim 2015 tarihi itibarıyla altı gözlemci (ABD, Vatikan, Japonya, Meksika, İsrail, Kanada) ve bir aday (Belarus) devleti bulunmaktadır. Resmi dili İngilizce ve Fransızcadır. Çalışma dili olarak Almanca, Rusça ve İtalyanca da kullanılabilir. Ayrıca bazı dokümanlar diğer Avrupa dillerinde yapılabilmektedir. Türkiye ise demokrasi ve insan hakları odaklı bir örgüt olarak kurulan Avrupa Konseyi'ne kurucu üye olarak 12 Aralık 1949 tarihinde katılmıştır. Bununla birlikte Konsey himayesinde kabul edilen İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmasına rağmen sözleşme ile kurulan İnsan Hakları Mahkemesi'nin

---

⁷⁴ Elif Eren Kasım, "Uluslararası İnsan Hakları Düzenlemelerinin Ulusal Hukuka Etkisi: **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye**" (Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2009, s.22.

⁷⁵ Avrupa Konseyi Statüsünün (Statute of the Council of Europe) Türkçe ve İngilizce metni için bkz. <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafli-soz/ak.html>, 17 Mart 2015.

*Avrupa Konseyine Üye Devletler: Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg ve Norveç (5 Mayıs 1949) kurucu devletlerdir. Türkiye ve Yunanistan (1949), İzlanda ve Almanya (1950) de Batı Almanya ve Fransız işgalindeki Saarland ortak üyeler oldular.(1951)' de (Batı) Almanya tam üye olurken Saarland, Federal Cumhuriyet' e (1955)' te bir referandumdan sonra katılınca (1956)' da ortak üyelikten çekildi. Sovyet işgalindeki Doğu Almanya, daha sonra Demokratik Almanya Cumhuriyeti, hiçbir zaman Avrupa Konseyine üye olamadı. (1990)' daki Alman yeniden birleşmesi' nden sonra Doğu Almanya' daki beş eyalet, Almanya Federal Cumhuriyetine katıldı ve Avrupa Konseyinde temsil edilmeye başlandı, Avusturya (1956), Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (1961), Malta (1965), Portekiz (1976), İspanya (1977), Lihtentayn (1978), San Marino (1988), Finlandiya (1989), Macaristan (1990), Polonya (1991), Bulgaristan (1992), Estonya, Litvanya, Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Romanya (1993), Andora (1994), Letonya, Arnavutluk, Moldova, Makedonya ve Ukrayna (1995), Rusya ve Hırvatistan (1996), Gürcistan (1999), Azerbaycan ve Ermenistan (2001), Bosna Hersek (2002), Sırbistan (2003), Monako (2004) ve Karadağ (2007) yıllarında üye olmuşlardır. İsrail (1957), Vatikan (1970), Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya (1996), Kanada (1997) ve Meksika (1999) yıllarından itibaren gözlemci sıfatı taşıyan ülkelerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/avrupakonseyistatusu>. s.319-329, 17 Mart 2015.

⁷⁶ Olgaç Nacakçı, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' nin Yapısı ve Oluşum Biçimi**, İstanbul, Ekdial yayınları, 2007, s.11.

zorunlu yargı yetkisini uzunca bir süre kabul etmemiştir. Türkiye bunun için Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusunun yapıldığı 1987 yılını beklemiştir⁷⁷.

2.1.1. Avrupa Konseyinin Amaçları

Avrupa Konseyi Statüsü'nün 1.maddesine göre Konsey'in amacı; Ortak mirasları olan idealleri ve ilkeleri koruyup gerçekleştirmek, ekonomik ve sosyal gelişmeyi kolaylaştırmak amacıyla üyeler arasında daha büyük bir birlik sağlamaktır.⁷⁸ İkinci Dünya Savaşının sebep olduğu yıkımdan ders alarak, hukukun üstünlüğü, çoğulcu demokrasi ve insan hakları ilkelerini korumak ve güçlendirmek ile ırkçılık, yabancı düşmanlığı, uyuşturucu madde ve çevre sorunlarına çözüm aramak, Avrupa kültürel benliğinin oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunmak ve üye ülkelerinin vatandaşlarının daha iyi yaşam koşullarını sağlamaktır.⁷⁹ Hukuk devleti ilkelerine işlerlik kazandırılması ve çoğulcu demokrasilerin kurulmasıdır.⁸⁰ Bu amaçlarla, Avrupa Konseyi Statüsü'nün 3.maddesine göre her üye devlet, hukuk devleti ilkelerini benimsemeyi ve yetki alanında bulunan herkese insan hakları ile temel özgürlüklerden yararlanabilme hakkını tanımayı taahhüt etmiştir.⁸¹

Konsey organları vasıtasıyla, ortak çıkarları ilgilendiren sorunların incelenmesi, anlaşmalar akdi ve ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel, yasal, ve idari alanlarda bir ortak hareket hattının kabulü ve insan hakları ile temel özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi olarak tespit edilmiştir. Konseyin faaliyet alanını; insan hakları, medya ve iletişim, hukuksal işbirliği, sosyal ve ekonomik sorunlar, sağlık, eğitim, kültür, spor, gençlik, yerel demokrasi ve sınır aşırı işbirliği, çevre ve bölgesel planlama gibi çeşitli konular oluşturmaktadır.

Avrupa Konseyi Statüsü' ne göre, Konseyin iki temel organı bulunmaktadır: Bunlar , Bakanlar Komitesi ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisidir. Her iki organa da

---

⁷⁷ Cenap Çakmak, Nejat Doğan, Ahmet Öztürk, **Uluslararası İlişkilerde Güncel Konular ve Türkiye**, Eskişehir, Seçkin Yayınevi, 2012, s.208.

⁷⁸ Hasan Bakırcı, Uğur Erdal, Sir Nigel Rodley, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' nin 3. maddesi Uygulama El kitabı**, İsviçre, OMCT El Kitapları Dizisi, 2006, s.28.

⁷⁹ **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kuruluşu ve Kararlarına İlişkin Değerlendirme**, Ankara, Jandarma Genel Komutanlığı Yayınları, 2001, s.7.

⁸⁰ Eren Kasım, **a.g.e.**, s. 23.

⁸¹ Bakırcı, Erdal ve Rodley., **a.g.e.**, s.28.

Avrupa Konseyi Sekreterliği hizmet etmektedir.⁸² Çalışmada ilk olarak Konseyin en önemli organı olan Komite incelenecektir.

2.1.2. Bakanlar Komitesinin Kuruluşu

Avrupa Konseyi üyesi olan devletlerin dışişleri bakanlarından yada Strazbourg'daki daimi diplomatik temsilcilerden oluşmaktadır ve konsey'in karar organıdır. Başlıca görevlerinden biri, AİHM kararlarının icrasını denetlemektir.⁸³ Dışişleri Bakanları düzeyinde toplantılar yılda iki kez Mayıs ve Kasım aylarında yapılmaktadır. Genel olarak güncel siyasi konular ve Avrupa Konseyi'nin izleyeceği yöntem belirlenir. Bakanlar Komitesi toplantılarına, benzer alanlarda faaliyet gösteren diğer uluslararası kuruluşların üst düzey yöneticileri de davet edilmektedir. Bakanlar Komitesi toplantılarında, Avrupa çapında karşılaşılan problemlerin çözümü tartışılmakta ve Parlamenterler Meclisine danışılarak Konseyin izleyeceği yöntemler belirlenmektedir. Uluslararası sözleşmeler kabul edilmekte, yürürlüğe konulan sözleşmelerin uygulanması izlenmekte, üye ülkelere tavsiyeler verilmekte, siyasal açıklamalar ya da üye devletlerden eylemlere ilişkin öneriler içeren kararlar alınmakta ve bildirimler ilan edilmekte, yıllık hükümetler arası etkinlikler programını ve bütçeyi kabul etmektedir.⁸⁴

2.1.3. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM)'nin yapısı ve işleyişi

Danışma Meclisi Avrupa Konseyinin görüşme organıdır. Bu statüye göre yetkisi içine giren konular görüşülür ve aldığı kararları tavsiyeler biçiminde Bakanlar Komitesine sunar.⁸⁵ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM)'de denilen Danışma Meclisi Avrupa Konseyi'nin danışma birimi görevini yürütür ve üye devletlerdeki siyasi eğilimleri temsil eder. Üye devletlerin parlamentolarının temsilci olarak seçtiği üyelerden ve her yıl üyeler arasından seçilen bir Başkan'dan oluşmaktadır. Başkan, gelecek olağan döneme kadar görevinde kalır. Üye Devletlerce bildirilecek üçer kişilik aday listelerinden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargıçlarını seçmek Parlamenterler Meclisi'nin görevleri arasındadır. Parlamenterler Meclisininin bir diğer önemli görevi ise,

---

⁸² Avrupa Konseyi Statüsü madde 10 (Erişim) <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/771a1--Avrupa-Konseyi-Statusu.pdf>, 18 Mart 2015.

⁸³ Bakırcı, Erdal ve Rodley., **a.g.e**, s.28.

⁸⁴ Eren Kasım, **a.g.e**,s.25.

⁸⁵ Avrupa Konseyi Statüsü madde 22 (Erişim) <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/771a1--Avrupa-Konseyi-Statusu.pdf>, 18 Mart 2015

bir aday Devletin Avrupa Konseyi' ne üye olabilme şartlarını yerine getirip getiremediğini incelemektir⁸⁶. AKPM'ye devletlerin parlamento üyeleri arasından seçilen ya da atanan 318 asil, 318 yedek olmak üzere toplam 636 temsilciden oluşmaktadır. Üye devletlerin AKPM'ye göndereceği temsilci sayısı ülkelerin nüfusuna göre belirlenmektedir.⁸⁷

2.1.4. Avrupa Konseyi Sekretaryasının Görevleri

Avrupa Konseyi'ni Parlamenterler Meclisi tarafından beş yıllığına seçilen Genel Sekreter temsil etmektedir. Genel Sekreter, Avrupa Konseyi'nin işlerinin ve bütçesinin stratejik yönetiminden sorumludur ve örgüt ile sekretaryasının günlük işlerini denetler. Sözleşme'nin 52. maddesine göre genel sekreterin, bir sözleşmeci taraftan iç hukukunda sözleşmeyi etkili olarak nasıl uyguladığına ilişkin bilgi talep etme yetkisi vardır.⁸⁸ AK Genel Sekreteri ve yardımcısı Bakanlar Komitesi'nin önerisi üzerine AKPM tarafından seçilmektedir. Sekretaryada üye ülkeden görevliler bulunur. Ancak genel sekreterlik personeli hiç bir hükümete bağlı değildir, bağımsız olarak görev yaparlar. Sekretarya çok sayıda direktörlükten oluşmaktadır.⁸⁹ Sekretarya içinde yer alan İnsan Hakları Genel Direktörlüğü; insan hakları politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasıyla, İnsan Hakları Antlaşmalarının ve ilgili mekanizmaların uygulanması dahil Avrupa Konseyi standartlarının sağlanmasından sorumludur.⁹⁰

2.1.5 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Özellikleri ve İçeriği

İnsan Haklarının korunmasına ilişkin bölgesel düzenlemeler içinde işlevsel açıdan en etkin olanı şüphesiz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin kurduğu denetim mekanizmasıdır. Öngördüğü koruma mekanizması bakımından bu Sözleşme'nin uluslararası hukukta önemli bir dönüm noktası oluşturduğu kabul edilmektedir.⁹¹

⁸⁶ Bakırcı, Erdal ve Rodley., **a.g.e.**, s.28-29.

⁸⁷ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinde üye devletlerin temsilci sayıları için bkz. Avrupa Konseyi Statüsü'nün 26. maddesi (Erişim):http://assembly.coe.int/ASP/AssmbyList/AL_MPSArchAlphaE.asp, 18 Mart 2015.

⁸⁸ Bakırcı, Erdal ve Rodley., **a.g.e.**, s.28-29.

⁸⁹ Bu birinler hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://www.coe.int./t/e/mandates/mandat.asp>. 23 Mart 2015.

⁹⁰ Eren Kasım, **a.g.e.**, s.26-27.

⁹¹ **İnsan Hakları Temel Bilgileri Koruma Mekanizmaları**, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, Ankara, Matus Yayınları, 2006, s.121.

AİHS'ne, sadece Avrupa Konseyi üyesi Devletler taraf olabilmektedir. Başka bir deyişle, AİHS'ne taraf olmanın ön şartı Avrupa Konseyi üyeliğidir. Türkiye, AİHS'nin hazırlanması sürecinde yer aldığı gibi, bu sözleşmeyi ilk imzalayan 12 Devletin de arasında bulunmaktadır. AİHS'ni, Türkiye adına, Fuat Köprülü imzalamıştır.⁹² Avrupa Konseyi kuruluşu ile birlikte, insan haklarını uluslararası düzeyde güvenlik altına almak için AİHS'nin hazırlanmasını kendisine görev bilmiştir. Avrupa Konseyince hazırlanan AİHS, esinlendiği İnsan Hakları Evrensel Bildirisinden daha dar kapsamlı olmakla birlikte, uluslararası hukuka büyük katkısı olan, uluslararası hukukta yeni gelişme yolları açan bir sözleşmedir. AİHS, "*dünya da barışın ve adaletin asıl dayanağını oluşturan*" temel özgürlüklerinin gerçekten demokratik olan bir siyasal rejime ve "*insan hakları ortak anlayış ve saygısına*" dayandığı inancı üzerine kurulmuştur. 1950 yılında imzaya açılan AİHS, yürürlüğe girdiği 3 Eylül 1953 tarihinden beri, yalnız Strasbourg'daki uluslararası yargı organları tarafından değil, üye devletlerin milli mahkemeleri tarafından da yaygın olarak uygulanmıştır. Türkiye sözleşme'yi 1954 yılında onaylamıştır. Sözleşmeyi 2015 tarihi itibarıyla Avrupa Konseyine üye olan 47 devletin tümü onaylamıştır. Böylece, Sözleşme demokratik rejim ve insan haklarına saygı anlayışına dayalı 47 Avrupa devletinin ortak hukuk belgesi, bir tür anayasası olmuştur.⁹³

Avrupa Konseyi bünyesinde bugüne kadar 200'den fazla sözleşme hazırlamıştır. Bunların çoğu insan hakları ile ilgilidir. İşte bu sözleşmelerden doğan hak ve özgürlükler ile sözleşmelerin kapsamı dışında kalan hak ve özgürlüklerin korunması için denetim ve izleme mekanizmaları kurulmuştur. Bu denetim mekanizmalarından en etkili olanı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir. Bakanlar Komitesi tarafından 18 Mayıs 1954 yılında, Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun ilk üyeleri ve 2 Ocak 1959 yılında Danışma Meclisi tarafından Avrupa İnsan Hakları Divanının ilk yargıçları seçilmiştir. Böylece AİHS'nin insan haklarını korumaya yönelik denetim sistemi tam olarak işlemeye başlamıştır. AİHS'nin önemi güvence altına aldığı hak ve özgürlüklere ortak güvence sistemine dayanan uluslararası bir yargısal denetim kurmasından ve bireye sağlanan güvenceyi yaptırıma bağlamasından kaynaklanmaktadır. Yani sözleşme

⁹² M. Semih Gemalmaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi/Protokolleri ve Öngörülen Denetim Sistemi", **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, cilt 8, sayı 27,s.82., (Erişim) http://ekonomikyaklasim.org/pdfs2/EYD_V08_N27_A06.pdf, 25 Mart 2015.

⁹³ Ünal, **a.g.e.**, s.67-69.

insan haklarının korunması sorununu ulusal platformdan uluslararası alana taşımış ve bireyi uluslararası hukukun bir parçası haline getirmiştir.⁹⁴ Sözleşmenin getirmiş olduğu en büyük yenilik, bireyin uluslararası hukukta hak sahibi olabilmesidir. Böylelikle insan haklarının çiğnendiği iddiasıyla, devlet karşısında haklarını uluslararası yargıya taşımıştır. Doğal olarak ilk zamanlar yadırganan olgu, zaman içinde kabullenmiş ve buna paralel gelişmeler göstermiştir. Bunun yanında devlet başvurusu, sözleşmenin güvencesinin ikincil olması (iç hukukun tüketilmesi koşulu), karşılık ilkesine dayanmaması ve yabancıların da bu haklardan yararlanması Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin başlıca özelliklerindedir.⁹⁵

2.1.6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Güvence Altına Alınan Temel Hak ve Özgürlükler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerinin sayısı başlangıçta 13 maddeden oluşmaktaydı, ancak günün gereklerine ve ihtiyaca göre, daha sonra kabul edilen ek protokoller ile bu sayı artmış ve yeni bir takım haklar da sözleşme kapsamına alınarak AİHS genişletilmiştir.⁹⁶ AİHS 2015 yılı itibari ile 59 madde ve 14 Ek Protokolden oluşmaktadır. AİHS' nin güvence altına aldığı öncelikli temel hak ve özgürlükleri ise şunlardır:

- Yaşama Hakkı (Sözleşme, M.2).
- İşkence yapma, insanlık dışı ve haysiyet kırıcı davranışta bulunma ve ceza verme yasağı (Sözleşme, M.3).
- Kölelik, kulluk, zorla çalıştırma ve angarya yasağı (Sözleşme, M.4).
- Özgürlük ve kişi güvenliği hakkı (Sözleşme, M.5).
- Adil yargılanma hakkı (Sözleşme, M.6).
- Suç ve cezaların kanuniliği (Sözleşme, M.7).
- Özel hayat ve aile hayatın gizliliği, konut ve haberleşme özgürlüğüne saygı hakkı (Sözleşme, M.8).

---

⁹⁴ Eren Kasım, **a.g.e**, s.29-36.

⁹⁵ Erol Karaaslan, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yapısı ve Yargılama Yöntemi**, Ankara, Ankara Barosu Dergisi, 2004-3, s.108.

⁹⁶ Ünal,**a.g.e.**,s.67

- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (Sözleşme, M.9).
- İfade özgürlüğü (Sözleşme, M.10).
- Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü (Sözleşme, M.11).
- Evlenme ve aile kurma hakkı (Sözleşme, M.12).
- Hak arama (Etkili başvuru) özgürlüğü (Sözleşme, M.13).
- Ayrımcılık yasağı (Sözleşme, M.14).⁹⁷

Sözleşmenin imzalanmasından sonra günün ihtiyaçlarına göre çıkartılan ek protokoller sırasıyla şöyledir;

1 nci protokol; 4 Kasım 1950 tarihinde Paris'te imza altına alınmıştır. Türkiye ise bu protokolü 18 Mayıs 1954 tarihinde onaylamıştır. Bu protokol ile sözleşmeye üç önemli hak eklenmiştir: Mülkiyetin korunması, eğitim hakkı ve serbest seçim yapma hakkı.

2 nci protokol; 26 Aralık 1967 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanan bu protokol ile Mahkemeye, Sözleşme hükümlerinin yorumu konusunda istişari görüş bildirme yetkisi tanınmaktadır.

26 Aralık 1967 yılında onaylanan 3 ncü protokol ile İnsan Hakları Komisyonunun çalışma usulü yeniden düzenlenmiştir.

16 Eylül 1963 tarihli 4 ncü protokole Türkiye 23.02.1994 tarih ve 3975 sayılı kanunla katılmıştır. Bu protokol ile sözleşmeye dört önemli hak eklenmiştir. Sözleşmeden doğan bir yükümlülük için kişi özgürlüğünü kısıtlama yasağı, serbest dolaşım ve yerleşme hakkı, vatandaşların Sınır dışı edilmesi ve ülkeye girmelerinin engellenmesi yasağı, yabancıların topluca sınır dışı edilmesi yasağı.⁹⁸

29 Eylül 1971 tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanmış bulunan bu 5 nci protokolle, Komisyon ve Divan üyelerinin yarısının üç yılda bir yenilenmesine imkan sağlamak üzere sözleşmenin hükümlerinde değişiklik yapılmıştır.

---

⁹⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Statüsü m.1-14

⁹⁸ Ünal,**a.g.e.**,s.68

28 Nisan 1983 tarihli 6 ncı protokol ile ölüm cezası kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılmaz ve idam edilemez. Bir devlet, yasalarında savaş veya yakın savaş tehlikesi zamanında işlenmiş olan fiiller için ölüm cezasını öngörebilir; bu ceza ancak yasanın belirlediği hallerde ve onun hükümlerine uygun olarak uygulanabilir.

22 Kasım 1984 imzaya açılan ve 1 Kasım 1988' de yürürlüğe giren 7 nci protokol ile üye devletlerin ülkesinde bulunan yabancıların haklarına ve yargılama hukukuna ilişkin olarak beş yeni hak eklenmiştir. bu haklar ise şöyledir;

- Bir ülkede yasal olarak bulunan yabancıların sınır dışı edilmesi yasağı,
- Bir suçtan hüküm giyen kimsenin üst mahkemeye başvurma hakkı,
- Haksız hüküm giyen kişiye tazminat ödenmesi,
- Aynı suçtan dolayı, yeniden yargılanma yasağıdır.

19.03.1985 tarihli 8 nci protokol ile davaların kısa sürede sonuçlandırılmasını sağlamak üzere, mahkemenin daireler halinde çalışabilmesi için Sözleşmede gereken değişiklikler yapılmıştır.

06.11.1992 tarihli 9 ncu protokol ile sözleşmenin bazı maddelerinde değişiklik yapılmış ve komisyona şikayette bulunan bireylere de mahkemeye başvurma yolu açılmıştır.

25.03.1992 tarihli 10 ncu protokol ile de, Bakanlar Kurulunun karar alma nisabına ilişkin 32. maddesi değiştirilerek, kurula basit çoğunlukla karar alma kolaylığı sağlanmıştır.

11.05.1994 tarihli 11 nci protokol ile, sözleşmenin denetim mekanizması yeniden yapılandırılarak, denetim organı olarak tek bir mahkemenin kurulması öngörülmüştür.⁹⁹ Yapılan bu değişikliklerle yargılamaların süresini kısaltmak, sistemi tamamen zorunlu hale getirerek ve Bakanlar Komitesinin karar verme işlevini ortadan kaldırarak, sistemin adli mahiyetini güçlendirerek denetim mekanizmasını sadeleştirmek amaçlanmıştır. 1985 yılında başlayan reform çalışmaları ancak 11 Nisan 1994 tarihinde sonuçlanmış ve Sözleşmeye taraf devletlerin onayına sunulmuştur. 11 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe giren 11 nolu protokol ile yarı zamanlı çalışan Divan ve Komisyonun yerine tam

---

⁹⁹ Ünal, a.g.e., s.68-69

zamanlı çalışan mahkeme getirilerek, Bakanlar Komitesinin yargısal görevi ortadan kaldırılmıştır. Sonuç olarak, 11 nolu protokol ile Sözleşme ve eki olan protokollerde belirtilen hak ve özgürlükler de değişiklik yapılmamış ancak başvurunun yapılmasından kararın infazına kadar denetim mekanizması yenilenmiştir. Böylece Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde ikili yapıyla işleyen denetim mekanizması terk edilerek tek mahkeme sistemine geçilmiştir.¹⁰⁰

04 Kasım 2000 tarihli 12 nci protokolle, tüm insanların hukuk önünde eşit oldukları ve hukuk tarafından eşit derecede korunma hakkına sahip oldukları temel ilkesinden hareketle, ayrımcılık yapılmaması ilkesinin, alınacak tedbirlerin objektif ve makûl bir gerekçeye dayanması şartıyla, taraf devletleri tam ve etkin bir eşitlik sağlamak üzere tedbir almaktan alıkoymadığını vurgulayarak, ayrımcılığın genel olarak yasaklanması vurgulanmıştır.

03 Mayıs 2002 tarihli 13 ncü protokolle, demokratik bir toplumda herkesin yaşama hakkının temel bir değer olduğu ve ölüm cezasının kaldırılmasının bu hakkın korunmasında ve tüm insanların sahip olduğu onurun tam olarak tanımlanmasında büyük önem taşıdığı inancıyla, yaşama hakkının korunmasını güçlendirmek ve 28 Nisan 1983'te imzalanan sözleşmeye ek, ölüm cezasının kaldırılmasına dair 6. Protokol' ün savaş ya da yakın savaş tehlikesi zamanında işlenmiş olan fiiller için verilen ölüm cezalarını sözleşme dışı tuttuğunu göz önünde bulundurarak; ölüm cezasının tüm durumlarda kaldırılması sözleşmeye yeni ek bir protokol olarak eklenmiştir. Buna göre;

- Ölüm cezasının kaldırılması (13 nolu protokol m.1). Ölüm cezası kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılamaz ve idam edilemez.

- Askıya alma yasağı (13 nolu protokol m.2). Sözleşme'nin 15. maddesine dayanılarak bu protokolün hükümleri hiç bir şekilde askıya alınamaz.

- Çekince koyma yasağı (13 nolu protokol m.3). Sözleşme'nin 57. maddesine dayanılarak bu protokolün hükümleri ile ilgili hiç bir şekilde çekince konulamaz.¹⁰¹

---

¹⁰⁰ Eren Kasım, **a.g.e.s.**40

¹⁰¹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11.Protokol ile değiştirilen metin,s.56-57.

Strazburg'ta 13 Mayıs 2004 tarihli imzaya açılan 14 ncü protokol ile de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin ağır iş yükünün sürekli artması karşısında, uzun dönemde denetim sisteminin etkinliğinin sağlanması ve geliştirilmesi için sözleşme'nin belirli hükümlerinin acilen değiştirilmesi ihtiyacını göz önünde bulundurarak; Özellikle, Mahkeme'nin Avrupa' da insan haklarının korunması alanındaki üstün rolünü devam ettirebilmesinin sağlanması için sözleşmeye ek yeni protokol eklenmiştir.¹⁰² 14 numaralı protokol ile özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yapısı ve yargılanma usulü tekrar yenilenerek revizyona girmiştir. 14 nolu Protokolün altı maddesi ile Sözleşmenin mevcut 27. maddesi, 26. maddesi haline dönüşmüştür. Maddenin 1. fıkrasına göre mahkemeye sunulan başvurulara ilişkin yargılama tek yargıçlı oluşum olarak adlandırılan tek bir yargıç tarafından yürütülebilecektir. Tek yargıç oluşumu, Komiteler, Daireler ve Büyük Daire 1. Mahkeme önüne gelen başvuruları incelemek üzere tek yargıçlı oluşum, üç yargıçlı Komiteler, yedi yargıçlı daireler ve 17 yargıçlı bir Büyük Daire şeklinde faaliyet gösterecektir. Mahkeme Daireleri belirli bir dönem için Komiteler oluştururlar. Yürürlükteki sistem uyarınca mahkemeye sunulan her başvuru için bir raportör yargıç tayin edilmesine rağmen, söz konusu yargıcın başvuru açısından görevi başvuru hakkında mahkeme kaleminde çalışan hukukçuların yardımlarıyla bir inceleme yapmak ve inceleme sonucunda başvuruyu ya üç yargıçtan oluşan komiteye ya da yedi yargıçtan oluşan daireye göndermektir.¹⁰³

(Erişim) http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/temelbelge/AIHS_Tr_A6format.pdf 25.03.2015

¹⁰² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 14.Protokol.

¹⁰³ Serkan Cengiz, **14 nolu protokol ile AIHS' ne Getirilecek Olan Değişiklikler**, s.1. (Erişim) http://www.serkancengiz.av.tr/fileadmin/articles/14_nolu_Protokol_ile_C28029.pdf 27 Mart 2015.

2.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve İşleyişi

Yirminci yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri de insan haklarının uluslararası düzeyde tanınması ve insan haklarının korunması için uluslararası düzeyde mekanizmalar geliştirilmesidir. Uluslararası toplum insan hakları ile ilgili bir çok uluslararası antlaşma ve sözleşme benimsemiştir. Bu yolla, hem insan hak ve özgürlüklerinin kapsamı hakkında üzerinde anlaşılmış tanımlar ortaya konulması, hem de ülkelerin hukuk sistemlerinde ve hukuk uygulamalarında bu hakları korumaya yönelik gerekli adımların ilgili hükümetlerce atılmasının sağlanması amaçlanmıştır. Uluslararası insan hakları normlarını içeren en önemli uluslararası yapı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'dir (Eski adı Avrupa İnsan Hakları Divanı). AİHM, Avrupa Konseyi tarafından 1950 tarihinde Roma'da imzaya açılan ve 1953 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde sayılan insan haklarının pratikte uygulanıp uygulanmadığını denetlemek için Strasbourg'da oluşturulan üç organdan biridir. Bu organlar 1954 yılında oluşturulan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, 1959 yılında oluşturulan Avrupa İnsan Hakları Divanı (bu divanın adı, işleyişi ve yapısı 31 Ekim 1998 tarihinde Sözleşmeye getirilen ek 11 nolu protokolle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi olarak değiştirilmiştir.) ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesidir. Bir Kasım 1998' de yürürlüğe giren 11 nolu Protokolle anılan ilk iki organın AİHK ve AİHD yerini, tam zamanlı çalışan tek bir AİHM almıştır. Bakanlar Komitesinin yargısal işlevi ise son bulmuştur.¹⁰⁴

11 nolu protokol, sözleşme'ye taraf olan bütün devletlerce onaylanmış ve kurulan yeni mahkeme, 3 Kasım 1998'de görevine başlamıştır. Protokol, sözleşmeyle birlikte ek protokollerin tümünü değiştirmiş ve sekiz nolu protokolü de yürürlükten kaldırmıştır. Ancak, komisyon derhal kaldırılamamış ve hakkında kabul edilebilirlik kararı verdiği başvuruları sonlandırınca kadar görevini bir yıl daha sürdürmesi kararlaştırılmıştır. 01 Kasım 1999 tarihi itibariyle Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun görevine son verilmiştir.¹⁰⁵

---

¹⁰⁴ Vahit Bıçak, **Uluslararası İnsan Hakları Normlarını Yorum Organı Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Kararlarının Türk Hukukunun Gelişimine Katkısı**, Anayasa Yargısı, 2000, s.87-88.

¹⁰⁵ Ünal, a.g.e., s.381.

2.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Teşkilatı

Yeni sistemle birlikte oluşturulan Mahkeme Strasbourg'da kurulmuştur. Mahkeme'nin yargı yetkisi, sözleşme'nin 32. maddesi uyarınca; AİHS ve protokollerinin uygulanması ve yorumlanması ile ilgili her şeyi kapsamaktadır. AİHM İçtüzüğü'nün 1/h maddesi uyarınca; "mahkeme" terimi herhangi bir fark gözetmeksizin Mahkeme Genel Kurulu, Büyük Daire, Bölüm ve bir Daire ya da beş hakimden oluşan alt kurulu ifade eder. "Bölüm" olarak ifade edilen terim ise belli süre için Genel Kurulca oluşturulmuş bir Daireyi ifade etmektedir.¹⁰⁶

AİHS ve Protokollerine, taraf devletlerce kabul edilen taahhütlere uyulmasını sağlamak amacıyla kurulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi daimî olarak görev yapmaktadır. Mahkemenin masrafları, Avrupa Konseyi tarafından karşılanır. Mahkeme'nin çalışma yeri, Avrupa Konseyi'nin Fransa'nın Strasbourg şehrindeki merkezi olmasına rağmen, AİHM İç Tüzük madde 19/1 uyarınca gerekli gördüğü takdirde, Avrupa Konseyi' ne üye Devletlerin ülkeleri içinde herhangi bir yerde çalışabilir.¹⁰⁷

Mahkeme bünyesinde 47 adet Yargıcı, AİHM yazı işleri müdürünü, yazı işleri müdür yardımcılarını ve 500'den fazla yazı işlerinde çalışanları barındırmaktadır. Örnek olarak; Hukukçular, sekreterler, stajyerler, asistanlar, idareciler, teknik çalışanlar, çevirmenler Yazı işlerinde yer alır¹⁰⁸. Avrupa Konseyi'nin bir kurumu olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile kurumsallaştırılan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bütçe olarak Sözleşme'nin 50.maddesine göre AK'ye bağlıdır ve de Mahkeme'nin bütün masrafları AK tarafından karşılanır. AK'nın yıllık gelirlerinin %15' Mahkemenin bütçesini oluşturur. AİHM' nin 2013 bütçesi yaklaşık 67 milyon avrodur.

2.2.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Üyeleri ve Sorumlulukları

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, hem 11 numaralı protokol öncesinde hem de sonrasında AİHS'nin 20. maddesine göre Sözleşmeye taraf olan devlet sayısı kadar Hakimden oluşmaktadır. Bu Hakimler sözleşmeye taraf devletlerin belirlemiş olduğu üç

---

¹⁰⁶ Eren Kasım, **a.g.e.**, s.41.

¹⁰⁷ Ergin Ergül, **Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' ne Bireysel Başvuru ve Uygulanması**, Yargı Yayınları, Ankara, s.13-14.

¹⁰⁸ Nacaklı, **a.g.m.**, s.21.

aday içerisinde Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından oy çokluğuyla seçilmektedir. 2015 yılı itibari ile AİHS'ne 47 devlet taraf olduğundan dolayı, her bir devletten bir hakim olmak üzere Mahkemede 47 hakim görev yapmaktadır. Sözleşmenin 21. maddesinde açıklandığı üzere, görev için aranan koşullar başlığı altında *"En üstün ahlaki vasıflarla donanmış olması gereken Hakimler, yüksek yargısal görevleri icra için gerekli niteliklere sahip veya alanında uzmanlığı herkesçe malum hukukçu olmalıdır"*. Yargıçlar görev süreleri içinde bağımsızlık, tarafsızlık ve tam gün çalışma esasına dayalı bir görevin gerektirdiği hazır bulunma koşulları ile bağdaşmayan hiçbir görev üstlenemezler. Mahkeme hakimleri, bağımsız ve tarafsız olup, vatandaşı oldukları taraf devleti temsil edemezler, ondan emir ve talimat alamazlar. Mahkeme içtüzüğünün 3. maddesine göre hakimler göreve başlamadan önce yemin¹⁰⁹ etmek zorundadırlar. 11 numaralı protokol öncesinde yarı zamanlı olarak çalışan Mahkeme 11 numaralı protokol sonrasında devamlı çalışır hale gelmiştir. Hakimler eski dönemde yani AİHD statüsünde iken dokuz seneliğine seçiliyordu, 11 numaralı protokolün yürürlüğe girmesi ile bu süre altı yıla düşürülmüştür. Ayrıca Hakimlerin tekrar seçilmeleri mümkün kılınmıştır. Ancak 13 Mayıs 2004 tarihinde AİHS'de bir takım değişiklikler ön gören 14 numaralı protokoldeki yeni düzenleme ile tekrar eski sisteme dönmüş ve Hakimlerin dokuz yıllık dönem için seçilmesi ve bir daha seçilememesine neden olmuştur.¹¹⁰

Sözleşme'nin 21/3 maddesi uyarınca yargıçlar, görevleri süresince herhangi bir siyasi veya idari faaliyette veya bağımsızlıkları ya da tarafsızlıklarıyla veya tam gün çalışma esasının gerekleriyle bağdaşmayan mesleki bir faaliyette bulunamazlar. Mahkeme başkanı ve ilgili yargıç arasında uyuşmazlık çıkması halinde, ortaya çıkan herhangi bir sorun hakkında mahkeme genel kurulu karar verir. Eski bir yargıç, kendisinin görevi bırakmasından önce yapılmış bir başvuruya ilişkin olarak mahkeme önündeki dava işlemlerinde, herhangi bir sıfatla bir tarafı ya da üçüncü bir tarafı temsil edemez. Daha sonra yapılmış başvurulara ilişkin olarak, eski bir yargıç görevi bırakmasından itibaren

---

¹⁰⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü 3. maddesine göre her yargıç göreve başlaman önce, kendisinin de katıldığı Mahkeme genel kurulunun ilk oturumunda, gerekirse Mahkeme Başkanının önünde " **Bir yargıç olarak görevimi şerefli, bağımsız ve tarafsız bir biçimde yerine getireceğime ve bütün müzakerelerin gizliliğini koruyacağıma** " şeklinde yemin eder veya ant içer.

¹¹⁰ Nacakçı, a.g.m., s.22.

iki yıl geçmedikçe mahkeme önündeki yargılamalarda herhangi bir sıfatla bir tarafı ya da üçüncü bir tarafı temsil edemeyebilir.¹¹¹

Yargıçlar dokuz yıllık bir süre için seçilirler. Tekrar seçilmeleri mümkün değildir. Yargıçların görev süreleri 70 yaşına ulaştıklarında sona erer. Yargıçlar, yerlerine başkası seçilinceye kadar görevlerini sürdürürler. Buna karşılık, daha evvelce katılmış oldukları davalara, görevleri sona erdikten sonra da bakmaya devam ederler. Bir yargıç, diğer yargıçlar tarafından üçte iki çoğunluk ile alınmış ve yargıçlık için gerekli koşulları artık taşımadığına dair bir karar olmadıkça, görevden alınmaz.¹¹²

Sözleşmenin 23. maddesinin yedinci fıkrasına göre seçilmiş hakim kendinden sonraki hakimin, içtüzüğün üçüncü maddesine göre yemin etmesine kadar görevini sürdürür. Hakimler yerlerine başkası seçildikten sonra dahi kendilerine havale edilmiş olan dosyalara bakmaya devam ederler.¹¹³

Sözleşme'nin 27/2.maddesine göre; ulusal hakimin, Daire ve Büyük Dairedeki yargılamaya katılması zorunludur. Bu hakimin yokluğu veya herhangi bir nedenle katılamayacağı durumlarda, ilgili devletin belirleyeceği bir kişi, ad hoc¹¹⁴ (geçici) hakim sıfatıyla daire ve büyük dairede ki yargılamaya katılırlar.

AİHM İchtüzüğünün beşinci maddesine göre mahkeme başkanı ve başkan yardımcıları ile bölüm başkanlarından sonra göreve tarihlerine göre kıdem alırlar. Mahkeme başkan yardımcılığı görevine aynı gün seçilenler, yargıç olarak görev yaptıkları sürenin uzunluğuna göre kıdem alırlar. Hakim olarak görev yaptıkları süre aynı ise, yaşlarına göre kıdem alırlar. Genel kurul halinde toplanan halihazırda görevine devam etmekte

---

¹¹¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İchtüzüğü madde 4/1.

¹¹² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 23.

¹¹³ Nacakçı, **a.g.e.**, s.22-23.

¹¹⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İchtüzüğünün 29. maddesine göre Sözleşmeci Taraf ile ilişkili olarak seçilmiş yargıcın görevini yapamaması, çekilmesi ya da muaf tutulması ya da hiç bulunmaması halinde, Mahkeme Başkanı, 28. madde uyarınca, Sözleşmeci Tarafın önceden sunduğu yenilenebilir iki yıllık bir dönem için *ad hoc* yargıç olarak hizmet etmeye uygun ve bu maddenin 1 (c) bendinde öngörülen koşulları karşılayan üç ila beş kişinin isimlerini içeren bir listeden davanın değerlendirilmesinde yer almaya uygun bir *ad hoc* yargıç seçer.

olan seçilmiş diğer yargıçlar tarafından gerekli koşulları taşımadığına 2/3 çoğunlukla karar verilmedikçe, hiç bir hakimin görevine son verilmez.¹¹⁵

2.2.3. Mahkemenin Karar Alma ve Çalışma Yöntemi

Mahkeme, önüne gelen başvuruları incelemek üzere tek yargıç, üç yargıçlı komite, yedi yargıçlı daire ve on yedi yargıçlı büyük daire şeklinde dört farklı düzende toplanır. Daireler, belirli bir süre için komiteleri kurarlar. Bu bölümde çalışma yöntemleri incelenecektir.

2.2.3.1. Tek Yargıç : (Single - judge formation) Yöntemi

14 numaralı protokolün altıncı maddesi, AİHS md. 27'nin 26. madde olarak değiştirilmesi ve mevcut bulunan sisteme yeni bir yargılama düzenini eklenmesini öngörmüştür. Buna göre mahkeme önüne gelen davaları incelemek üzere tek yargıçlı düzende de toplanabilecektir.¹¹⁶ Tek yargıç 34. maddeye uygun olarak mahkemeye yapılan bir başvurunun kabul edilemez olduğuna veya işlem den kaldırılmasına, eğer böyle bir karar ek inceleme gerekmeksizin alınabilecek ise, karar verebilir. Verilen karar kesindir. Tek yargıç, eğer bir başvurunun kabul edilmez olduğuna veya işlem den kaldırılmasına karar vermez ise, ek inceleme için bunu bir komite ya da daireye gönderir.¹¹⁷ Mahkeme bu yöntemle içinde bulunduğu iş yükünün uzun vadede ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır. Bu düzenleme ile komitenin yetkileri tek yargıca verilmiş ve mahkemenin en çok zamanını alan kabul edilebilirlik incelemesinin üstesinden gelinmeye çalışılmıştır. Buna göre yeni AİHS md. 27/1 uyarınca, yeniden incelemeye gerek kalmaksızın karar alınabilecek hallerde, tek yargıç 34. maddeye uygun olarak mahkemeye iletilen başvuruyu kabul edilmez bulabilecek veya kayıttan düşürebilecektir.¹¹⁸ Tek yargıçlar AİHM başkanı tarafından 12 aylık bir süre için atanırlar. Tek yargıçlar üyesi oldukları bölümlerdeki diğer görevlerini yapmayı

---

¹¹⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtüzüğü madde 5-6-7.

¹¹⁶ Nacakçı, **a.g.m.**, s.28.

¹¹⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 27a.

¹¹⁸ Nacakçı, **a.g.m.**, s.28-29.

sürdürürler. Karar verirken, her tek yargıca, yargıç olmayan hukukçu raportör yardımcı olur.¹¹⁹

2.2.3.2. Komiteler (Committees; Comites) Kurulu

Komiteler aynı bölümün üyeleri arasından seçilen üç yargıçtan oluşur. Görev süreleri on iki aydır. AİHM Başkanı, bölüm başkanları ile görüşerek kurulacak komitenin sayısını belirler.¹²⁰ Bölüm Başkanı dahil olmak üzere, bir komite üyesi olmayan bölümdeki yargıçların, uygun görüldüğü takdirde görev yapmaları istenebilir. Komite Başkanı, bölümdeki kıdemli üyedir. Bir Komite, AİHS md.34 uyarınca yapılan kişisel başvurunun daha fazla incelemeyi gerektirmediği hallerde, oybirliği ile kabul edilemezliğine veya kayıttan düşürülmesine karar verilebilir. Bu karar kesindir. Ancak 14 numaralı protokolün sekizinci maddesi ile değişmesi öngörülen yeni AİHS md.28 ile Komitenin yetkileri bir ölçüde artırılmış ve onun temel görevi Tek Yargıç düzenine aktarılmıştır. Bu maddeden de anlaşılan dairenin bazı yetkileri, daha önce sadece kabul edilebilirlik kararı verebilen komiteye verilmiş ve komitenin yetkileri bu değişikliklerle artırılmıştır. Komitelerin çalışma şekilleri ve görevlerine baktığımızda, Komisyon'un görevlerini üstlenmiş gibidir. Farklı olarak, komite üyelerinin de diğer hakimlerle aynı düzeyde hakimlerden oluşmaları ve verecekleri kararların daha sonraki aşamalarda meslektaşları açısından daha ciddi bir şekilde dikkate alınması olasılığının bulunmasıdır. Kısaca komite başvurunun kabul edilip edilemeyeceğine ilişkin ön eleme yetkisine sahiptir.¹²¹

2.2.3.3. Bölüm (Sections) ve Daireler (Chambers; Chambers)

AİHS' de "Daire" olarak adlandırılan kuruluştan (AİHM md.26/b) İç Tüzükte, aynı zamanda, "Bölüm" olarak söz etmektedir (İç Tüzük md.25). Yani bu iki terim eş anlamlıdır. Daireler Mahkeme Başkanı'nın önerisi üzerine Mahkeme Genel Kurulu tarafından, başkanlık seçiminden başlamak üzere, üç yıllık bir süre için kurulur. En az dört bölüm kurulur. Kaç tane bölüm kurulacağına, Bölüm Başkanlarına danışıldıktan sonra, Mahkeme Başkanı karar verir (İç T. md.25/2). Bölüm Başkanları üyesi oldukları

---

¹¹⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtüzüğü madde 27.

¹²⁰ Ünal, a.g.e., s.382.

¹²¹ Eren Kasım, a.g.e., s.44.

Bölümün ve Dairelerin oturumlarına başkanlık ederler.¹²² Daire, Komite tarafından karar verilmemiş bireysel başvurular ile ülke başvuruları hakkında AIHS' nin 29. maddesi¹²³ uyarınca "kabul edilebilirliği" ve esasları hakkında kararlar verir.¹²⁴ Bölümün önüne gelen bir dava, bölümün tamamı tarafından değil fakat bölümde yer alan yargıçlar arasından oluşan yedi yargıçlı daireler tarafından incelenir. Her dairede, bölüm başkanı ve ulusal yargıç yer alır. Diğer kalan beş yargıç bölümün geri kalan üyeleri arasından seçilir. Bölümün iş yüküne bağlı olarak, mümkün olduğu durumlarda bir sözleşmecî tarafa karşı yapılan bir başvuru, sözleşmecî tarafın ulusal yargıcının bulunduğu bölüme gönderilir. Böyle bir durum söz konusu değilse, ulusal yargıç dairenin doğal üyesi olarak davaya katılır. Daire toplantılarına yazı işleri mensubu üst düzey hukukçu da katılır; bu kişi genelde bölüm yazı işleri müdürüdür. Bölüm yazı işleri müdürlerine bölüm yazı işleri müdür yardımcılarını yardımcılık ederler. Daireler devletler arası başvurulara ve açıkça kabul edilmez nitelikte olmayan bireysel başvurulara bakarlar. Bölüm toplantıları gizlidir, yargıçlar ve yazı işleri çalışanları dışında bu toplantılara kimse katılamaz.¹²⁵ 14 numaralı protokolden sonra Dairelerin bazı yetkileri üç yargıçtan oluşan Komitelere devredilmiştir.

2.2.3.4. Büyük Daire (Grand Chamber; Grande Chambre)

Büyük daire en az üç yedek olmak üzere on yedi Yargıçtan oluşur. Oluşumda coğrafi denge ve farklı hukuk gelenekleri dikkate alınmaktadır. Büyük Dairede AIHM Başkanı ve Yardımcıları, Bölüm Başkanları ve Ulusal Yargıç yer alır. Büyük Daireye Yazı İşleri Müdürü ve Müdür Yardımcısı yardımcı olur. Bir başvuru iki durumda Büyük Daire tarafından incelenir. Birincisi, bir Daire tarafından incelenmekte olan bir davada Sözleşme yada Protokollerin yorumunu etkileyecek biçimde ciddi bir sorun ortaya çıkarsa ya da Daire tarafından sorunun çözümü AIHM tarafından daha önce verilmiş bir kararla çelişir nitelikte bir sonuç doğuruyorsa, söz konusu daire davayı karara

---

¹²² Nacakçı, **a.g.m.**, s.25-26.

¹²³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 27 veya 28. madde uyarınca herhangi bir karar ya da 28. madde çerçevesinde esasa ilişkin herhangi bir karar verilmediği durumlarda, bir Daire 34. maddeye uygun olarak yapılan bireysel başvuruların kabul edilebilirliği ve esasları hakkında kararı verir. Kabul edilebilirlik konusundaki karar ayrı olarak da alınabilir. Bir Daire 33. madde uyarınca yapılan devlet başvurularının kabul edilebilirliği ve esasları hakkında kararı verir. Mahkeme, istisnai durumlarda aksine karar vermedikçe, kabul edilebilirliğe ilişkin kararlar ayrı olarak alınır.(AIHS md.29.)

¹²⁴ Karaaslan, **a.g.m.**, s.115.

¹²⁵ Bakırcı, **a.g.m.**, s.36.

bağlamadan önceki herhangi bir zamanda, Dairenin bu konuda niyetinin bildirilmesinden itibaren geçecek bir aylık süre içerisinde davanın taraflardan biri itiraz etmediği takdirde, Büyük Daire lehine yetki devri kararı verebilir. İkincisi ise, davanın taraflardan birinin (ya da her ikisinin), kararın taraflara bildirildiği tarihten itibaren üç aylık süre içerisinde, davanın Büyük Daireye gönderilmesi talebinde bulunmasıdır. Bir diğer ifadeyle, bu durum ulusal yargıdaki "temyiz"e benzetilmektedir.¹²⁶ Büyük Daire'nin kararı kesindir. Taraflar davanın Büyük Daire'ye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse veya karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daire'ye gönderilmesi istenmezse ya da Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse karar kesinleşir. Kesin karar yayınlanır.¹²⁷

2.2.4. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' nin Yetkisi

Mahkemenin yetkisi, şikayetin taraflarına, konusuna, zamanına ve bölgeye göre belirlenir. Mahkeme her somut olayda bu dört unsuru göz önüne almak ve yetkili olup olmadığı konusunda karar vermek zorundadır.¹²⁸ Mahkemenin yargı yetkisi, AİHS uyarınca Mahkemeye sunulan, sözleşme ve ek protokollerin yorumu ve uygulanmasına ilişkin tüm sorunları kapsar.¹²⁹ Mahkemenin yetkili olup olmadığı hakkında ihtilaf durumunda, kararı mahkeme verir. Mahkemenin yargı yetkisi, ilgili taraf devletin kabulüne bağlı değildir, zorunludur.¹³⁰ Ayrıca mahkemeye bakanlar komitesinin isteği üzerine istişari görüş bildirme yetkisi verilmiştir. AİHS 34. maddesi¹³¹, bireysel başvuru yoluyla mahkemeye müracaatı düzenlemekte, bu şekilde bireye mahkeme önünde taraf olma hakkı tanınmaktadır.¹³²

---

¹²⁶ Bakırcı, **a.g.e.**, s.36-37.

¹²⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, md.44.

¹²⁸ Ünal, **a.g.e.**, s.383.

¹²⁹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, md.32.

¹³⁰ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, md.33.

¹³¹ Bu Sözleşme veya protokollerinde tanınan haklarının Yüksek Sözleşmeciler Tarafından biri tarafından ihlal edilmesinden dolayı mağdur olduğunu öne süren her gerçek kişi, hükümet dışı kuruluş veya kişi grupları Mahkeme' ye başvurabilir. Yüksek Sözleşmeciler Tarafından bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasını hiçbir surette engel olmamayı taahhüt ederler. (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi md.34)

¹³² Kasım Eren, **a.g.e.**, s.48.

2.2.4.1. Başvuru Konusu Bakımından Yetki

Mahkemenin konu açısından yetkisi, şikayetin bir devlet veya birey tarafından yapılmasına göre farklılık gösterir. AİHS'nin 33. maddesine göre, her yüksek sözleşmeci taraf, diğer bir yüksek sözleşmeci tarafa karşı sözleşme ve protokollerinin hükümlerinin ihlali iddiası ile mahkemeye başvurabilir. Devlet aleyhine şikayet, yalnız sözleşme ve ek protokollerin güvence altına aldığı temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi halinde değil, örneğin taraf devletin sözleşmenin 34. maddesiyle üstlendiği, başvuru hakkını engellememe yükümlülüğüne aykırı davranması gibi durumlarda da söz konusu olabilir. Bir kimsenin bireysel şikayetleri ancak Sözleşmenin güvence altına aldığı temel hak ve özgürlüklerin ihlali halinde yapılabilir. Bunlar, Sözleşmenin 2 ve 18 nci maddeleri arasında yer alan, klasik temel hak ve özgürlüklerdir. Ayrıca, 1,4,6,7-12. protokollerle yeni bir takım haklar da güvence altına alınarak sözleşmenin kapsamı genişletilmiştir. Kişi sadece sözleşme ve anılan ek protokollerdeki temel hak ve özgürlüklerin ihlali halinde şikayette bulunabileceğinden, komisyon, geçmişte sözleşme kapsamına girmeyen bir çok başvuruyu geri çevirmiştir. Örnek olarak ise; Bir ülkeye giriş ve ikamet hakkı, Mülteci statüsü tanınması, Vatandaşlığın kazanılması, Pasaport alma hakkı, Kamu görevine girme hakkı, Asgari yaşam standardına kavuşturulma hakkı, Ücretli izin ve diğer sosyal haklar, Belirli bir meslek ve sanatı icra etme hakkı, Akademik bir ünvan kazanma hakkı, Cezanın belirli bir cezaevine ve belirli şartlarla infazına ilişkin talepler gösterilebilir¹³³ Mahkemenin konu bakımından yetkisini belirlerken, taraf devletlerin sözleşmeye imzalarken koydukları çekinceleri de vurgulamamız gerekmektedir. Devletler sözleşmenin belli bir hükmü hakkında çekince koyabilirler ancak genel nitelikte çekince koyamazlar. Ayrıca Sözleşme imzalandıktan sonra çekince konulamaz. Mahkemenin konu yönünden yetkisi, başvuranın ileri sürdüğü olay ya da olayları inceleyip, değerlendirerek belirlenmektedir. Başvuranın sözleşmenin hangi maddelerinin ya da hangi haklarının çiğnendiği konusunda yanlılık yapması önemli değildir.¹³⁴ Komisyona tanınan yetki bakımından Türk Anayasası'nın 33, 34, 52 ve 135. maddeleri, sözleşmenin 10 ve 11. maddelerine¹³⁵ uygun olduğu

---

¹³³ Ünal, **a.g.e.**, s.386-387.

¹³⁴ Kasım Eren, **a.g.e.**, s.50.

¹³⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesi ifade Özgürlüğü 11. maddesi ise Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğüdür. T.C. Anayasası'nın 33 ve 34. maddeleri ise Dernek Kurma Hürriyeti ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkıdır. 52. madde ise Toplu İş Sözleşmesi, Grev Hakkı ve Lokavttir.

şeklinde çekince koymuştur. Ancak daha sonraki bildiriminde bu çekince kaldırılmıştır. Mahkeme, çekince ya da kısıtlamanın sözleşmeye uygun olmadığı kanısında, çekinceyi geçersiz sayarak, bildirimde çekince konmamış gibi, elindeki başvuruyu kabul edilebilirlik açısından inceleyip karar bağlamaktadır.¹³⁶

2.2.4.2. Yer Bakımından Yetki

AİHS'ne taraf devletler, sözleşmenin birinci maddesine göre kendi yargı yetkisine tabi olan herkese, düzenli hak ve yetkiler tanımıştır. Eğer iddia edilen ihlal, aleyhine başvuruda bulunan ülkenin yargı sahası içinde gerçekleşmişse, sözleşme yer bakımından uygulanabilir. Yargı sahası (yetkisi), sözleşmede açıkça belirtilmemiştir. Devletler hukuku tarafından belirlenmiş ve sınırlandırılmış olan söz konusu devletin egemenlik alanı olarak anlaşılması gerekir. Sözleşmenin uygulanmasında, yargı yetkisi sadece taraf devletlerin kara, deniz, hava sahası değil, aynı zamanda devlet otoritesinin ülke dışında kullanıldığı yerleri de ifade etmektedir. Dolayısıyla Sözleşmeye taraf olan devletin, ülkesi ve diplomatik temsilciliklerinde gerçekleştirilen eylemler bu saha içine girmektedir.¹³⁷ Örneğin Komisyon, Fas'taki Alman Büyükelçiliği görevlilerinin işlemlerinden Alman Hükümetini ve Liechtenstein'da vuku bulan bir olay dolayısıyla İsviçre'yi sorumlu tutmuştur. AİHM, bu konudaki en ağır kararını Loizidou / Türkiye davası¹³⁸ dolayısıyla Türkiye aleyhinde almıştır. Kararda, taraf devletlerin, kendi makamlarının bütün eylem ve işlemlerinden sorumlu olduğu, bunların ülke içi veya ülke dışında yapılmasının veya sonuçlarının ülke sınırları dışında doğurmasının önemi olmadığını vurgulamıştır.¹³⁹ Mahkeme Türkiye'ye karşı Kıbrıs'ın (Kıbrıs Rum Kesimi)

¹³⁶ Karaaslan, **a.g.e.**, s.116.

¹³⁷ Karaaslan, **a.g.e.**, s.117.

¹³⁸ Loizidou / Türkiye davası; Güney Kıbrıs' tan, Kuzey Kıbrıs' a geçmek isteyen ve Kuzey Kıbrıs' taki taşınmazlarına girmelerini Türk askeri tarafından engellendiği iddiasıyla Sözleşme' nin 8. ve 1 numaralı ek protokolün 1. maddesine dayalı olarak yapılan bireysel başvuru sonucunda Mahkeme 6' ya karşılık 11 oy ile Türkiye' nin Sözleşme' de düzenli hakları çiğnediğini belirterek esas hakkında aleyhte karar vermiştir. Türkiye' nin, 25. ve 46. maddelerine göre beyanında bulunurken bu konuda yaptığı sınırlamaları (çekince) Avrupa Hukuku kamu düzenine aykırı bularak Mahkeme' ce geçersiz saymıştır. Bu davada Hükümet, Sözleşme' nin 46. maddesi uyarınca 22 Ocak 1990 tarihinde Türkiye tarafından yapılan bildirgenin içerdiği yer itibariyle yetki sınırlanmasının, Mahkeme tarafından geçersiz sayılması durumunda, anılan bildirgenin de geçersiz olacağını iddia etmektedir. Mahkeme, 23 Mart 1995 tarihli kararında söz konusu sınırlamayı hükümsüz kabul ederek, anılan bildirgenin Mahkeme'nin tanınmasına ilişkin geçerli bir kabul içerdiği kararına varmıştır. Zaman konusunda Türkiye'nin ileri sürdüğü çekincenin Mahkeme' ce geçersiz sayılması, 1969 Viyana Antlaşmalar Sözleşmesine aykırı olduğu vurgulanmıştır. KARAASLAN, **a.g.m.**, s.117-118.

¹³⁹ Ünal, **a.g.e.**, s.388.

1994 tarihinde yaptığı başvurusu ile bireysel başvurulardan Cavitan, Demades ve Michael Tymvios kararlarında da aynı yaklaşımdan hareket ederek, Türkiye' nin sözleşmeyi ihlal ettiğine karar vermiştir.¹⁴⁰ Yargı yetkisi ile mahkemenin yetkisi genişletilmektedir. Çünkü, yetkili olduğu alan, sadece sözleşmeyi imzalayan ülkeler ve yurttaşları ile sınırlı değil, yurttaş olmasalar dahi, ülkenin geçici de olsa yargı yetkisi içinde bulunan herkese uygulanmaktadır. Türkiye aleyhine başvurulabilmesi için, Türk topraklarında veya Türk diplomatik temsilciliklerinde gerçekleşen eylemlere ilişkin olması gerekir. Ancak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan olaylara ilişkin olarak da Türkiye'nin sorumluluğu kabul edilerek aleyhinde karar verilmiştir.¹⁴¹

Mahkemenin yer bakımından yetkisine ilişkin diğer önemli bir önemli kararı ise ; 17 NATO ülkesine karşı Bankoviç ve diğerleri¹⁴² kararıdır. 1999 Kosova Savaşında NATO'nun Sırbistan'a yönelik bombalı saldırıları esnasında, Sırp radyo televizyon binasında meydana gelen patlamada ölen beş kişinin yakınları ve yaralanan bir kişi, o sırada NATO üyesi olan 17 devlete karşı AİHS' nin 2, 10. ve 13. maddelerini ihlal ettikleri iddiasıyla AİHM başvuruda bulunmuşlardır. Başvurucular iddialarının yanında Loizidou kararına atıf yaparak, zararlarının giderilmesini istemişlerdir. AİHM kararında; Sözleşmenin birinci maddesinde geçen "Yargı Yetkisi" kavramına ilişkin açıklama bulunarak, mahkeme, yargı yetkisi kavramının ilke olarak devletlerin ülke toprakları ile sınırlı alan içinde, "Olağan" yargı yetkisini yansıtabileceği biçimde yorumlanması gerektiğini, ancak bazı durumlarda, her davanın özel koşulları dikkate alınarak bu kavramın devletlerin ülkeleri dışına çıkacak şekilde yorumlanabileceğini dile getirmiştir. Mahkeme, yabancı bir ülke toprağı üzerinde etkin kontrol kullanarak kamu iktidarının sözleşmeye taraf devletin bu bölgedeki ihlallerinden sorumlu tutulabileceğini vurgulamıştır. Bu yorum ile Loizidou ve Kıbrıs (Kıbrıs Rum Kesimi) davaları ile Bankoviç ve diğerleri davasının farklı yönlerini işaret etmiştir. Bankoviç ve diğerleri kararında, sözleşmede dünyanın neresinde olursa olsun taraf devletlerin neden olduğu ihlallerden sorumlu olacağı öngörülmüş olabilmesi için sözleşmede açıkça

---

¹⁴⁰ Kasım Eren, **a.g.e.**, s.51.

¹⁴¹ Karaaslan, **a.g.e.**, s.117-118.

¹⁴² AİHM' nin 19 Aralık 2001 tarihli ve Başvuru No: 52207/99 sayılı NATO Üyesi olan Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, İspanya, Türki'ye ve Birleşik Krallık' a karşı Bankoviç ve, Stojanoviç, Stoimenovski, Joksimoviç ve Sukoviç kararları, (Erişim) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-115-1423>, 28 Mart 2015.

ifade edilmiş olması gerektiği, oysa 56. madde dışında yer bakımından uygulamaya ilişkin bir hüküm bulunmadığı belirtilmiştir. Sırbistan'ın sözleşmeye taraf olmadığı için olayın mağdurları ile aleyhine başvuru devletler arasında sözleşme anlamında bir ilişki bulunmaması nedeniyle, başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.¹⁴³

2.2.4.3. Kişi Bakımında Mahkeme'nin Yetkisi

AİHS'nin birinci maddesine göre; taraf devletler yargı yetkileri içinde bulunan herkesin sözleşmede belirtilen hak ve özgürlüklerini güvence altına alma zorunluluğundadırlar. Sözleşmedeki haklardan yararlanmak için vatandaşlık koşulu gerekmemektedir. Sadece sözleşmeye taraf devletlerin vatandaşları değil, yabancılar ve vatansızlar da sözleşmedeki hak ve özgürlüklerden yararlanabilmektedirler. Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerden yararlanmanın bir tek koşulu vardır, o da sözleşmeye taraf bir devletin yargı yetkisi içinde bulunmasıdır.¹⁴⁴

2.2.4.4. Zaman Bakımında Yetki

Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 28. maddesine göre bir antlaşma veya sözleşmeyi onaylayan devlet açısından ancak, onay tarihinden sonra vuku bulan olaylar nedeniyle uygulanabilir. Yani uluslararası hukuka göre antlaşmalar geriye yürümez.¹⁴⁵ Sözleşmenin yürürlüğe girmesi taraf devletin sözleşmeyi onaylamasından sonra başlamaktadır.¹⁴⁶ Bu kural mahkemenin zaman bakımından yetkisini belirlemektedir. Sözleşme yürürlüğe girmesinden önce gerçekleşen olaylara uygulanmaz. Bu gibi durumlarda başvuru, zaman yönünden yetkisizlik nedeniyle reddedilebilir. Sözleşmeler hukukunun genel ilkelerine göre, bir sözleşme ancak taraf devletin sözleşmeyi onaylaması ve sözleşme kendisi açısından yürürlüğe girdikten sonra, o sözleşme

---

¹⁴³ Kasım Eren, **a.g.e.**, s.52-53.

¹⁴⁴ Karaaslan, **a.g.e.**, s.119.

¹⁴⁵ Ünal, **a.g.e.**, s.388.

¹⁴⁶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi md. 59'a göre "*Bu Sözleşme, Avrupa Konseyi üyelerinin imzalarına açıktır. Sözleşme onaylanacaktır. Onaylama belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreterine verilecektir. Avrupa Birliği bu Sözleşme'ye katılabilir. Bu Sözleşme, ön onaylama belgesinin verilmesinden sonra yürürlüğe girecektir. Sözleşme'yi daha sonra onaylayacak olan imzacılar için Sözleşme, onaylama belgesinin verilmesinden itibaren yürürlüğe girecektir. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Sözleşmenin yürürlüğe girdiğini, Sözleşmeyi onaylayan Yüksek Sözleşmeci Tarafların adlarını ve daha sonra gelecek olan onaylama belgelerinin verilmesini bütün Avrupa Konseyi üyelerine bildirecektir.*"

hükümleri ile bağlıdır. Bu ilkeyi AİHS'nin 34. maddesi¹⁴⁷ ile karıştırmamak gerekir çünkü, bir devlet sözleşmeyi onaylamasına rağmen bireysel başvuru hakkını henüz kabul etmemiş olabilir. Bunun için özel olarak bir bildirimde bulunması gerekir. Taraf Devlet sözleşmeyi onaylamasına rağmen bireysel başvuru hakkını tanımamış olabilir, bu durumda bireysel başvuru hakkını tanımadan önceki ihlaller için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine gidilemez. Mahkeme, Mansur - Türkiye davasında şikayet konusu davanın Türkiye'de makul sürede sonuçlandırılıp sonuçlandırılmadığının belirlenmesinde, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı yetkisini 22 Ocak 1990'da kabul ettiği gerekçesi ile, süre belirlenmesinde bu tarihi esas almıştır.¹⁴⁸

Sözleşmeye taraf devletler bireysel başvuru hakkını tanımamış olabilir veya tanımış olsalar dahi mahkemenin zorunlu yargı yetkisini tanımamış olabilir. Örnek olarak; Türkiye AİHS'ni 1954 yılında onaylamasına rağmen, 1987 yılına kadar bireysel başvuru hakkını, 1990 yılına kadar da mahkemenin yargı yetkisini tanımamıştır. 11 numaralı ek protokol bireysel başvuru hakkını ve AİHM'nin yargı yetkisini zorunlu hale getirmiştir. 11 numaralı protokolün yürürlüğe girmesi ardından AİHS'ne taraf olan bir devlet bireysel başvuru hakkı ile mahkemenin yargı yetkisini de sözleşmeyi onay tarihi itibarıyla tanımış bulunmaktadır ve sözleşmeden çıkmadıkça bu hak ve yetkilerden vazgeçme olanağı yoktur. Ayrıca sözleşmenin bozulması, bozulmanın yürürlüğe girdiği tarihten önceki ihlallerden doğan sorumluluğu kaldırmamaktadır. Zaman bakımından yetki sorununun bir başka tarafı da, iç hukuk yollarının tüketildiği tarihten itibaren altı ay içinde mahkemeye başvurulması gerektiğidir. Aksi halde mahkeme başvurunun süresinde yapılmadığına karar vererek başvuruyu reddedebilmektedir.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 34.maddesi; *"Sözleşme veya protokollerinde tanınan haklarının Yüksek Sözleşmeciler Tarafından biri tarafından ihlal edilmesinden dolayı mağdur olduğunu öne süren her gerçek kişi, hükümet dışı kuruluş veya kişi grupları Mahkemeye başvurabilir."*

¹⁴⁸ Cüneyt Taner, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türk İç Hukukuna Etkisi**, (Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara, 2009, s.42.

¹⁴⁹ Kasım Eren, **a.g.e.**, s.58.

2.2.5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' nin Yargılama Usulü

Bu bölümde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargılama faaliyetleri açıklanacaktır.

2.2.5.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Başvuru

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' nin yargılama usulü mahkemece hazırlanan 01 Temmuz 2014 tarihli yeni içtüzükte ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Buna göre, bir Sözleşmeye Taraf Devlet başvuruda bulunabileceği gibi, Sözleşme'de düzenlenen hak ve ihlallerden birinin veya bir kaçının bir Sözleşmeci devlet tarafından ihlal edildiğini savunan her gerçek kişi, hükümet dışı kuruluş veya her insan topluluğu da mahkemeye başvurabilir.¹⁵⁰ Yargılamanın başlatılması için, içtüzüğün 45. maddesine göre; devlet veya bireysel başvuru yazılı olarak sunulur ve başvuran veya temsilcisi tarafından imzalanır. Mahkeme İchtüzüğünün 46. maddesinde¹⁵¹ devletlerarası başvuruları, 47. maddesinde¹⁵² ise bireysel başvuruların şekil şartları düzenlenmiştir. Bu şekil şartlarına uygun olmayan başvurular, kayda alınmaz ve mahkemece incelenmez. Sözleşme'nin 35. maddesine göre, mahkeme ancak, iç hukuktaki başvuru yollarının tüketilmesinden sonra verilecek karar üzerine, altı aylık süre içinde başvurulabilir. Bireysel başvuru halinde bireyin, bizzat kendisi iç hukuktaki başvuru yollarını tüketmiş olması gerekir. Devlet başvurularında ise, şikayette bulunan devletin iddiasına göre hakların ihlal edilen bireylerin bu yola başvurmaları gerekir. Bir devletin, diğer bir sözleşmeci devlet hakkında somut olaylara dayanarak değil, bir yasanın veya uygulamasının sözleşmeye

¹⁵⁰ Remzi Özmen, **İnsan Hakları Mevzuatı**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2015, s.93.

¹⁵¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İchtüzüğü md.46 (Devlet Başvuruların İçeriği) "*Mahkeme'ye dava açmak isteyen Sözleşmeci bir Taraf veya Taraflar ,aşağıdaki hususları içeren bir başvuruyu Yazı İşleri Müdürlüğüne gönderirler: Aleyhine başvuru yapılan Sözleşmeci Devletin ad, olaylara ilişkin bir açıklama, iddia edilen Sözleşme ihlali ve dayanaklarına ilişkin bir açıklama, sözleşme'nin 35/1 maddesinde belirtilen kabul edilebilirlik kriterlerine (iç hukuk yollarının tüketilmesi ve altı aylık süre kuralı) uyulduğuna ilişkin bir açıklama, başvurunun amacı ve zarar gördüğü iddia edilen taraf veya taraflar adına Sözleşme'nin 41. maddesi uyarınca yapılan adil tazmin talebinin genel olarak belirtilmesi ve temsilci olarak atanan kişi veya kişilerin ad ve adresler ve bunların yanında başvurunun amacıyla ilgili yargısal olan veya olmayan, ilgili her türlü belgenin ve özellikle kararların birer kopyası.*"

¹⁵² Avrupa İnsan Hakları İchtüzüğü md.47 (Bireysel Başvuruların İçeriği) "*Bireysel bir başvuru, Mahkeme tarafından aksi yönde bir karar verilmedikçe, Yazı İşleri Müdürlüğü'nün hazırladığı başvuru formu ile yapılır. Başvuru formu, istenen tüm bilgilerin ilgili bölümlerde belirtilmesi suretiyle hazırlanır ve söz konusu formda aşağıdaki bilgiler yer alır: Başvuranın adı, doğum tarihi, uyruğu ve adresi; tüzel kişi ise, tam adı, kuruluş veya tescil tarihi, resmi sicil numarası (şayet varsa) ve resmi adresi, şayet varsa, başvuranın temsilcisinin adı, mesleği, adresi, telefon ve faks numarası ve e-posta adres, aleyhine başvuru yapılan Sözleşmeci Taraf veya Tarafların ad, olaylara dair kısa ve öz bir açıklama, ileri sürülen Sözleşme ihlaline ve bu husustaki görüşlere dair kısa ve öz bir açıklama"*

aykırı olduğu iddiasıyla yapacağı soyut Őikayetlerde böyle bir Őartın aranmayacağı aıktır.¹⁵³

Mahkemece aksine bir durum olmadığı sürece, başvurular mahkemeye başvuru tarihine göre incelenir. Mahkeme önündeki yargılama kural olarak aleni yapılır ve kamuya aıktır. Mahkemenin yazı işleri mdrlğne getirilen dilekçelere ve diğer belgelere kamunun eriŐimi bulunmaktadır (AİHS md.40). Daha önce olduğu gibi, yeni düzenlemede de mahkemeye başvuruda bulunmak için herhangi bir harç söz konusu değildir. Başvurucu haksız çıksa bile, aleyhine baŐvurulan devletin dava nedeniyle yaptđđı masraflar baŐvurucudan talep edilemez. Ayrıca Avrupa Konseyi yeterli kaynakları bulunmayan başvurucular için bir adli yardım sistemi uygulamaya koymuştur. Bireysel başvurulara sağlanan adli yardım sadece avukatlık ücretini değil, Őikyeti ve avukatının seyahat, ikamet ve diğer zorunlu masraflarını kapsamaktadır.¹⁵⁴ Mahkemenin resmi dilleri İngilizce ve Fransızcadır. Ancak, başkan, üyelerin veya tarafların başka bir dil kullanmalarına izin verebilir.¹⁵⁵ Uygulamada başvuran, Şikayet ettiği taraf devletin resmi dilini kullanmakta ve daha sonra mahkemeye yapılan yazışmalar da bu dille yapılmaktadır. rnek olarak; Türkiye aleyhine yapılan başvuruların Türkçe olarak yapılması mümkündür.¹⁵⁶ Mahkeme önüne gelen başvuruları iki açıdan inceler. Kaydedilen başvurular öncelikle kabul edilebilirlik koşulları açısından incelenir. Eğer kabul edilebilirlik koşullarını taŐıdđđı tespit edilirse başvuru, her yargılamada olduğu gibi esas bakımından incelenir ve ardından başvuru hakkında karar verilir. İlke olarak kabul edilebilirlik incelemesi yazılı olarak yapılır. Ancak gerekli görülen durumlarda duruşma da yapılabilir. Bireysel başvuruların ve devletlerarası başvuruların kabul edilebilirlik incelemeleri birbirinden farklıdır.¹⁵⁷

2.2.5.2. Devletlerarası Başvuruları

Sözleşme'nin 33. maddesi uyarınca bir başvuru yapıldđđı zaman, Mahkeme Başkanı hemen bu başvuruyu davalı Sözleşmeci Tarafa tebliğ eder ve başvuruyu bölümlerden birine havale eder. İtzğnn 26/1 (a) maddesine göre başvuran ve davalı Sözleşmeci

¹⁵³ nal, **a.g.e.**, s.392.

¹⁵⁴ Avrupa İnsan Hakları İtzđđ md.100-1005.

¹⁵⁵ Avrupa İnsan Hakları İtzđđ md.34.

¹⁵⁶ nal, **a.g.e.**, s.390.

¹⁵⁷ Kasım Eren, **a.g.e.**, s.61.

Taraflara ilişkin olarak seçilmiş olan yargıçlar davayı görmek üzere oluşturulan dairede re'sen yer alırlar. Davanın bir bölüme havalesi üzerine, Bölüm Başkanı, İçtüzüğün 26/1 maddesine göre bir daire oluşturur ve davalı Sözleşmeci Tarafı başvurunun kabul edilebilirliği hakkındaki yazılı görüşlerini bildirmeye davet eder. Bu suretle elde edinilen görüşler, Yazı İşleri Müdürü tarafından başvuran Sözleşmeci Tarafa iletilir; başvuran Taraf yanıt olarak kendi görüşlerini sunabilir. Başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilmesinden önce, Daire veya Daire Başkanı Tarafları daha başka yazılı görüşler sunmaya davet edebilir. Bir veya daha fazla Sözleşmeci Tarafın talebi üzerine veya Dairenin kendiliğinden karar vermesi halinde, kabul edilebilirlik konusunda bir duruşma yapılır. Daire Başkanı yazılı ve gerektiği takdirde sözlü usulü belirlemeden önce taraflara danışır.¹⁵⁸

2.2.5.3. Bireysel Başvurular

Bireysel başvurular devletlerarası başvurularda olduğu gibi hemen aleyhine başvuruda bulunulan devlete gönderilmez. Sözleşmenin 34. maddesi uyarınca yapılan bir başvuru, davaların bölümler arasında adil dağılımını gözeterek Mahkeme Başkanı tarafından, bölümlerden birine havale edilir. Tek Yargıç bir başvurunun, karar başka bir incelemeyi gerektirmiyorsa, kabul edilemez olduğuna ya da başvurunun Mahkeme'nin dava listesinden düşürülmesine karar verebilir. Bu karar nihaidir. Başvuran karara ilişkin olarak bir mektupla bilgilendirilir. Tek yargıç, bu maddenin ilk fıkrasında öngörülen şekilde verilen bir karar almazsa, başvuruyu, incelenmek üzere Komite ya da Daire'ye gönderir. Komite, yargılamanın herhangi bir aşamasında oybirliği ile bir başvurunun eğer karar başkaca bir incelemeyi gerektirmiyorsa kabul edilemez olduğuna ya da Mahkeme'nin dava listesinden düşürülmesine karar verebilir. Komite davanın Sözleşme'nin 28/1 (b) maddesinde öngörülen usule uygun olarak incelenebileceğine ikna olursa, oybirliği ile kabul edilebilirlik ve uygunsa adil tazmin hükümleri dâhil karar verebilir. Komitenin herhangi bir karar veya hüküm vermemesi durumunda, başvuru İçtüzüğün 52/2 maddesi uyarınca davayı incelemek üzere oluşturulan Daireye gönderilir. Daire başvurunun kabul edilemez olduğuna ve davanın kayıttan düşmesine

---

¹⁵⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü md.51.

hemen karar verebilir. Daire'nin kararı başvurunun tamamı ya da bir bölümüyle ilgili olabilir.¹⁵⁹

2.2.5.4. Mahkemenin Başvuruları İncelemesi ve Karara Bağlaması

Başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verildiğinde, Mahkeme bir taraftan başvuru konusunu oluşturan şikâyetle ilgili olayların incelenmesini diğer taraftan taraflar arasında dostane çözüm çalışmalarını başlatır. Eğer dostane çözüm girişiminden herhangi bir sonuç elde edilemezse, başvuruyla ilgili esas hakkındaki son karar verilme yoluna gidilir.¹⁶⁰

2.2.5.5. Dostane Çözüm

Başvurunun esastan incelenmesinde Mahkeme, sadece dava hakkındaki gerçekleri ve fiili durumları değil, hukuki yönleri de göz önüne alır. Daire Başkanı, gerekli gördüğü takdirde taraf olmayan bir devleti, yazılı görüş bildirmeye veya sözlü duruşmaya katılmasını davet edebilir. Ayrıca, başvuranın vatandaşı olan devlet, müdahil olarak davaya katılabilir. Sözleşmenin 38/1-b maddesine göre, başvurunun kabul edilmesine karar verildikten sonra, esas hakkında karar verilmeden önce, Mahkeme aracılığı ile taraflar arasında dostça çözüm yolları aranır. Dostça çözüm sağlandığı takdirde, artık incelemenin sürdürülmesine gerek kalmaz ve dava kayıttan düşer. Dostça çözüm, Sözleşmenin uyuşmazlığı sona erdirmek üzere öngörülen iki yöntemden birisidir. Diğer yöntem ise, Mahkemenin olay hakkında karar vermesidir.¹⁶¹ Bütün dostane çözüm girişimleri, yazışmalar ve görüşmeler gizlidir. Mahkemenin dostça çözüm kararı, ilgili devletlere, yerine getirilmesinin sağlanması ve izlenmesi amacıyla Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ve Genel Sekreterine gönderilir. Dostça çözüm kararının uygulanması sürecinde ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümü Mahkemece değil Bakanlar Komitesinde çözülmektedir. Taraflar bir anlaşmaya varamamışlarsa ki

---

¹⁵⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü md.52-54.

¹⁶⁰ Kasım Eren, **a.g.e.**, s.69.

¹⁶⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü md.51.

¹⁶⁰ Kasım Eren, **a.g.e.**, s.69.

¹⁶¹ Ünal, **a.g.e.**, s.399-400, Özmen, **a.g.e.**, s.95-96.

çoğunlukla davalar dostane çözümle sonuçlanmamaktadır, Mahkeme davanın esasını incelemeye geçer.¹⁶²

2.2.5.6. Dostane Çözüm Aşamasının Başarısız Olması

Bir başvuranın 62. madde uyarınca yapılan bir dostane çözüm teklifinin şartlarını reddetmesi halinde, ilgili Sözleşmeciler Taraf, Mahkeme'ye Sözleşme'nin 37.maddesi doğrultusunda başvurunun kayıttan düşürülmesi talebinde bulunabilir. Bu türden bir talebin yanında, yeterli tazminatın verilmesi ve uygun şekilde, gerekli düzeltici tedbirlerin alınması için bir taahhüt ile birlikte başvuranın davasında Sözleşme'nin ihlalinin söz konusu olduğunu açık bir şekilde kabul eden bir deklarasyon yer almalıdır. Bu maddenin bir (b) bendi uyarınca bir deklarasyon, aleni olarak ve Sözleşme'nin 39/2 maddesinde ve İçtüzüğü'nün 62/2 maddesinde belirtilen dostane çözüm yargılamalarının tamamının gizliliğine saygı gösterilerek ve bunlardan ayrı olarak gerçekleştirilen tarafların hazır bulunduğu yargılamalarda düzenlenmelidir. İstisnai koşulların haklı gerekçelere dayandığı durumlarda, dostane bir çözüme ulaşma konusunda daha önceden bir girişim bulunmadığı hallerde dahi, bir talep ve buna eşlik eden bir deklarasyon Mahkeme'ye sunulabilir.¹⁶³ Dostça çözüm arayışların da herhangi bir sonuç alınamaz ise, Daire uygun gördüğü takdirde davayı esastan incelemeye başlamak üzere müzakere açar. Eğer uyuşmazlık konusu Mahkeme'nin kökleşmiş içtihatlarına dayanıyor ise ve kolayca çözümlenecek bir uyuşmazlık söz konusu ise, Daire'ce çözümlenir. Daireler kararlarını basit çoğunlukla alırlar, müzakereye katılan hakimler bireysel olarak veya birlikte karşı oy yazısı yazabilirler. Daire kararından itibaren taraflardan her biri üç ay içinde davanın ciddi yorum sorunları yaratması halinde, dosyanın 17 üyeden oluşan Büyük Daire'de tekrar görüşülmesini talep edebilir. Bu talep ise Büyük Daire başkanınca daire üyelerinden oluşturacağı beş kişilik bir heyet tarafından incelenmek sureti ile kabul veya reddine karar verilir. Ayrıca, çok ciddi davalarda bir Daire kendiliğinden yargı yetkisinden vazgeçerek dosyayı Büyük Daireye gönderebilir. Daire kararları, karar tarihinden veya davanın Büyük Daireye havale talebinin reddinden itibaren üç ay içinde kesinleşir ve taraflar açısından bağlayıcı hale gelir.¹⁶⁴ *"Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek*

¹⁶² Kasım Eren, **a.g.e.**, s.73.

¹⁶³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü md.62.

¹⁶⁴ Taner, **a.g.e.**, s.59.

Sözleşmeci Taraf'ın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırabiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder."¹⁶⁵ Daire ya da komite, Sözleşme'nin 41. maddesi uyarınca, adil tazminata hükmederken, tayin edilen süre içinde bir ödeme yapılmadığı takdirde hükmedilen miktara faiz uygulanmasına karar verebilir.¹⁶⁶

---

¹⁶⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi md.41.

¹⁶⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtüzüğü md.75.

2.3. İşkence ve Kötü Muamele Yasağının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesindeki Düzenlenmesi ve İçeriği

İşkence ve kötü muamele yasağı, bir çok ulusal ve uluslararası belgeye konu olmuştur. Bu belgelerden en önemlisi ve en etkilisi olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "işkence yasağı" başlıklı üçüncü maddesi şöyle tanımlanmıştır; "*Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı yada aşağılayıcı muameleye veya cezaya tabi tutulamaz.*" Sözleşme'nin üçüncü maddesinin düzenlendiği işkence ve kötü muamele yasağı, sözleşme'nin en önemli hükümlerinden birisi olup, Avrupa Konseyini oluşturan demokratik toplumların temel değerlerinden birisini içermektedir.¹⁶⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ekindeki protokollerin en kısa maddesi olan 3. madde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarında birçok defa vurgulandığı gibi, "demokratik toplumların en temel değerlerinden birini içermekte olup, bireyin beden bütünlüğünü ve kişilik onurunu mutlak surette korumayı amaçlamaktadır".¹⁶⁸ Bu maddenin tanıdığı hakların kullanımı, sözleşmenin 15. maddesine¹⁶⁹ göre savaş ve benzeri durumlarda dahi askıya alınamaz ve hiç bir surette işkence ve kötü muameleyi haklı kılamaz. AIHS'nin uygulanmasıyla ilgili adli bir koruma mekanizması olan AIHM üçüncü maddesinin asla askıya alınamayacağını verdiği pek çok kararda defalarca tekrar etmiştir.¹⁷⁰ Yine mahkeme bir çok kararında şu hususlara ayrı bir önem atfetmiştir. "*Sözleşme işkence, insanlık dışı veya alçaltıcı muamele ve cezaları kesinlikle yasaklamakta olup taraf devletler, bu hakkı, terör ve organize suçlarla mücadele gibi hayli zor durumları ve ulusun varlığını tehdit eden buhranlı dönemleri dahi gerekçe göstererek sınırlayamaz ve askıya alamaz.*"¹⁷¹

¹⁶⁷ Osman Doğru, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukukunda İşkence ve Kötü Muamele Yasağı**, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2006, s.1-2.

¹⁶⁸ Sadık Kocabaş, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler**, (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2009, s.88.

¹⁶⁹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 15. maddesi 2. fıkrasına göre; Meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında, 2. madde ile 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ve 7. maddeyi hiçbir suretle ihlale mezun kılmaz.

¹⁷⁰ **Türkiye' de işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayri insani veya küçültücü muamele veya ceza sorunu ve çözüm önerileri**, İnsan hakları gündemi derneği, s.9.(Erişim) http://www.stramap.org/images/cust_files/080513134126.pdf, 22 Ekim 2015.

¹⁷¹ İlyas Doğan, Ömer Anayurt, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' nde İşkence ve Kötü Muamele Yasağı**, Ankara, Adalet Bakanlığı Yayınları, 2009, s.215.

Her muamele 3. madde kapsamına girmemektedir. Bir muamelenin 3. madde kapsamına girebilmesi için “*belli bir asgari şiddet düzeyini*” aşması gerektiği, bu şiddet düzeyi aşıldıktan sonra 3. madde kapsamında değerlendirme yapılabileceği, bu eşiğin veya sınırın anlaşılabilmesinin de her zaman kolay olmadığı AİHM’nin birçok kararında açıklanmıştır. Bu eşiğin tespitiyle ilgili olarak, 18 Ocak 1978 tarihli İrlanda v. Birleşik Krallık kararında AİHM; asgari şiddet düzeyinin değerlendirilmesinin göreceli olabileceğini belirterek; muamelenin süresine, fiziksel ve ruhsal etkilerine, bazı durumlarda mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi koşullar dikkate alınarak değerlendirileceğini açıklamıştır.¹⁷²

Alçaltıcı ceza ve kötü muamele AİHS'nin üçüncü maddesine yönelik en hafif, işkence ise en ağır ihlal durumunu oluşturmaktadır. Her işkencenin insanlık dışı ve onur kırıcı olduğunda herhangi bir şüphe yoktur. Mahkemeye göre, işkence ile insanlık dışı ve onur kırıcı muamele arasındaki ayırım, verilen acının yoğunluğundaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle mağdura verilen fiziksel veya ruhsal acı eğer “*özel olarak ağır nitelikte değilse*” hangi amaçla gerçekleştirilmiş olursa olsun işkence değil, insanlık dışı muameleyi oluşturacaktır. Üçüncü maddenin uygulama alanı bulabilmesi için kötü muamelenin asgari şiddet seviyesine ulaşması gerekir. Asgari şiddetin ölçüsü ise değişkenlik gösterebilmektedir. Bu değişiklik yaşa, cinsiyete, sağlık durumuna ve mevcut olayın tüm şartlarına göre belirlenmektedir.¹⁷³

Sözleşmenin üçüncü maddesine aykırı bir muamele iddiası uygun delillerle kanıtlanmalıdır. Mahkeme iddiaların doğruluğunu araştırıp ortaya koyarken, tarafların kendisine sunulan delillere dayanır ve bu delilleri takdir eder. Mahkemenin iddiaların kanıtlanmasında kullandığı ölçüt, “*Makul şüphe bulunmaması*” kanıtlama standardıdır. Ancak mahkeme bu kanıtlamaya yeterince sağlam, kesin ve birbiriyle uyumlu çıkarsamaların ve olay hakkında aynı ölçüde çürütülememiş varsayımların bir arada bulunmasıyla varılabileceğini kabul etmektedir. Konuyla ilgili AİHM'nin vermiş olduğu kanıtlama sorununa örnek olarak, 11 Nisan 2000 tarihli Sevtap Veznedar oğlu

---

¹⁷² Doğru, a.g.e., s.4., **İşkence, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Ceza Yasağı**, 2014, s.4. (Erişim) <https://myuniversities.files.wordpress.com/2014/04/ic59fkence-yasac49fc4b1-ders-notu.pdf>, 25 Ekim 2015.

¹⁷³ Muhammet Murat Ülkü, **AİHS'nin 3. maddesi kapsamında Devletin Hürriyetini Kısıtladığı Kişilerin Gözaltında Tutma Koşullarına Yönelik Pozitif Yükümlülükler**, TAAD, sayı.13., Ankara, 2013, s.259.

kararında; "Mağdur dokuz gün göz altında tutulduktan sonra doktor tarafından yapılan muayenesinde, sol kolun üst tarafında 1x1 santimlik, sağ kaval kemiğinde 1x3 santimlik koyu renk bereler bulunduğu tespit edilmiştir. Başvurucu ise, gözaltında giysilerinin çıkarıldığını ve kollarından asıldığını, ağızından ve cinsel organından elektrik şoku verildiğini, ölümlü ve tecavüzle tehdit edildiğini, işkencenin dört gün sürdüğünü, yaraları üzerine polisler tarafından krem sürüldüğünü" iddia etmiştir. AİHM ise bu kararda şöyle demiştir: Başvurucunun gözaltında bulunduğu sırada vücudunda berelerin oluştuğunu hükümet tarafından inkar edilmediğini ancak hükümet, bu yaraların çok ufak olduğuna işaret etmekte ve yapıldığı iddia edilen muamelenin ağırlığından çok farklı olduğunu vurgulamaktadır. Mahkeme, önündeki delillerden başvurunun polis tarafından sebebiyet verilip verilmediğinin ortaya konulmasının mümkün olmadığı sonucuna varmaktadır. Mahkeme başvurunun iddialarının kanıtlandığı sonucuna varılabileceğine ikna olmamıştır.¹⁷⁴

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalayan devletler, ülkelerinde yaşayan bütün insanların sözleşmeden kaynaklanan hak ve özgürlüklerini garanti altına almak zorundadırlar. Ancak bu mecburiyet, sözleşmeye imza atan devletlerin, sözleşme hükümlerini iç hukuklarına aktarma mecburiyetinde oldukları anlamına gelmez. Örneğin, İsveç, İngiltere, İrlanda, Danimarka, Norveç ve İzlanda sözleşmeyi bir iç hukuk kuralı haline getirmemişlerdir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Anayasaya eş bir hukuki değer tanımak mecburiyeti de yoktur. Buna rağmen Avusturya ve belli bir ölçüde de İsviçre bu yolu seçmişlerdir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda ile Fransa'da, kanunların üzerinde bir öneme sahiptir. Almanya, İtalya, Yunanistan ve Türkiye'de ise , sözleşme bir kanun ile yürürlüğe girmiştir.¹⁷⁵

---

¹⁷⁴ Doğru, a.g.e., s.11.

¹⁷⁵ Gök, a.g.e., s.66.

2.4. AİHM'deki İşkence ve Kötü Muamele ile İlgili Kararlar ve Bu Kararların Özellikleri

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kısaca kuruluş ve yapısı ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin üçüncü maddesinde tanımlanan işkence ve kötü muamele yasağının düzenlenişi aktarıldıktan sonra, bu mahkemenin vermiş olduğu işkence ve kötü muamele ile ilgili kararlara değinilecektir. Bu kararlarda, mahkemenin, işkence ve kötü muamele vakalarına yaklaşımı, gerek Türkiye gerekse diğer sözleşmecı devletlerde meydana gelen işkence ve kötü muamele eylemlerine bakış açısı araştırılmaya çalışılmıştır.

İşkence konusunda AİHM'nin ilk kararı, İnsan Hakları Avrupa Komisyonu' nun 5 Kasım 1969 tarihli Yunanistan kararıdır. Bu karar da Albaylar Cuntası döneminde özgürlüğünden yoksun bırakılan bazı kişilere yapıldığı iddia edilen kötü muameleleri incelemiş; "*falaka, elektrik verme, kaba dayak, sahte infaz, darp veya ölümlle tehdit*" gibi bir çok kötü muamelenin varlığını saptamış ve bunları işkence olarak nitelendirmiştir. Mahkeme aşağıdaki eylemleri, işkence kapsamına giren ağır acı ve ıstırap veren fiiller olarak kabul etmiştir: "*Filistin askısı, tecavüz, üzerine işeme, iz bırakan veya bırakmayan çok sayıda darbe vurulması, vücudun çeşitli yerlerine elektrik şoku verilmesi, sıcak suya veya soğuk suya sokma, başa vurma ve yakınlarına işkence yapma tehdidi, gözleri bağlama ve karanlık odada bekletme, çırılçıplak soymak ve üzerine dondurucu su dökmek, bileklerden asma, cinsel organına elektrik verme ve testisleri sıkma, elektrik şoku verilmesiyle birlikte kaburga kemiğini kırma, kafa yarma, çarımğa germe, tuvaleti, suyu ve doğal ışığı olmayan yerde tutma, açlık grevi yapan hükümlüye yemek borusundan boru indirerek zorla besleme*" vb.¹⁷⁶ Tespit edilen bilgilere göre, mahkemenin işkence olarak tanımladığı bu fiillerin belli bir sınırı bulunmamaktadır. İnsanın düşünce ve hayal gücüne göre değişebilmektedir. Burada önemli olan, mahkemenin işkence fiilinden bahsedebilmek için gerçekleştirilen eylemin, "*asgari düzeyde bir sertlik seviyesine*" (a minimum level of severity) ulaşmış olması gerekmektedir. Bu asgari sertlik seviyesine ulaşan bütün fiiller mahkemeye göre işkence kapsamında değerlendirilebilecektir.

---

¹⁷⁶ Doğru, a.g.e., s.18.

Yukarıdaki bilgiler ışığı altında AİHM'nin sözleşmenin üçüncü maddesinde tanımlanan işkence ve kötü muamele ile ilgili örnek kararlar incelendiğinde; 18 Ocak 1978 tarihli İngiltere - İrlanda kararı; AİHM ilk kez bu kararda AİHS' nin üçüncü maddesine ayrıntılı olarak bakmıştır. Komisyon, Kuzey İrlanda'da sorguya yardımcı olmak için İngiliz polisleri tarafından uygulanan ve "**beş teknik**" olarak nitelendirilen duvara dayalı olarak bekletme, başa torba geçirme, gürültüye maruz bırakma, uykusuz bırakma ve yiyecek ve içecekten yoksun bırakma uygulamalarını içeren bu beş tekniği işkence olarak nitelemiştir. Ancak Mahkeme, işkencenin belirli bir ağırlığa ulaşması gerektiğini vurgulayarak, belirtilen beş tekniğin ikrar elde etmek için sistematik uygulansa bile işkence niteliğinde zalimce acı vermeyi içermemesi sebebi ile uygulanan yöntemlerin **insanlık dışı muamele** olduğuna karar vermiştir.¹⁷⁷

18 Aralık 1996 tarihli Zeki Aksoy vd. Türkiye kararı; AİHM' nin Türkiye hakkında vermiş olduğu işkence ile ilgili **ilk karar** olma özelliğini taşıyan bu davada; Zeki AKSOY, 24 Kasım 1992'de Mardin'in Kızıltepe İlçesinde polis tarafından gözaltına alınmıştır. Kendisi Kızıltepe Emniyet Müdürlüğünde dört gün süreyle işkenceye uğradığını iddia etmiştir. Bu arada doktora gitmek istemişse de bu isteği reddedilmiş Aksoy, 8 Aralık 1992'de Adli Tıp'ta doktor tarafından muayene edilmiş ve hakkında darp ve cebir izine rastlanmadığına dair tek cümlelik bir rapor düzenlenmiştir. 10 Aralık 1992'de serbest bırakılan Aksoy, Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi hastanesine kabul edilmiştir. Kendisini muayene eden doktora, gözaltında iken **filistin askısına** alındığını söylemiştir. Şikayetine çift taraflı kol felci teşhisi konulmuştur. Aksoy ile birlikte gözaltına alınan diğer 11 kişi hakkında dava açılmasına rağmen, 21 Aralık 1992'de kendisi hakkında takipsizlik kararı verilerek serbest bırakılmıştır. Aksoy'un birçok başvurusuna rağmen, işkence ve kötü muamele gördüğü iddiası hakkında Türk Mahkemelerinde hukuki veya cezai, herhangi bir soruşturma açılmamıştır. Aksoy, 16 Nisan 1994'te vurularak öldürülmüştür. Türk Hükümeti'ne göre, kendisinin öldürülmesini, PKK grupları arasındaki bir iç hesaplaşma sonucudur. Aksoy, AİHK'na bizzat başvurmuş, ölümünden sonra da şikayeti temsilcileri tarafından takip edilmiştir. AİHM kararının ilgili paragrafları tam çevirisiyle şöyledir: Şikayetçi, kendisine çeşitli şekillerde kötü muamelede bulunduğunu iddia etmiştir. **Sorgulama boyunca**

---

¹⁷⁷ Gök, a.g.e., s.78.

gözlerinin bağlandığını ve bu durumun yönünü kaybetmesi sonucunu doğurduğunu; kollarının arkadan bağlanarak asıldığını (Filistin askısı), elektrik şoku verildiğini ve bu muamelenin üzerine su sıkılarak şiddetlendirildiğini; tokat, dayak ve sözle tacize maruz kaldığını iddia etmiştir. Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesinden aldığı raporda iki taraflı kol felci teşhisi konduğunu belirtilmiştir. Bu tür bir sakatlık filistin askısıyla özdeşleşebilir. Mahkeme, Komisyon'un olay hakkındaki tespitlerini kabul etmeye karar vererek, **"bir kişinin polis tarafından gözaltına alındığı zaman sağlıklı, fakat salıverildiğinde yaralı olduğunun tespiti durumunda, devletin bu sakatlığın nedeni konusunda makul bir açıklama yapma ve sözleşmenin üçüncü maddesi anlamında bir açıklık getirme görevinin bulunduğunu açıklar"**. Burada özellikle vurgulanması gereken, eğer alıkonulan bir kişi, özgürlüğünden yoksun tutulmaya başlandığı anda sağlıklı durumdayken serbest bırakıldığında yara bere izleri taşıyorsa bunu üçüncü maddenin ihlali için karine teşkil edeceği vurgulanmıştır. Bu konu, 28 temmuz 1999 tarihli Selmouni-Fransa kararında da vurgulanmıştır. Komisyonun görüşüne göre, polis tarafından gözaltına alınan kişiler polisin elinde olduklarından, sözleşmecî devlet manevî yönden bu kişilerden sorumludur. Polisteki gözaltı sırasında kişinin yaralanması durumunda, mağdurun olaylara ilişkin ifadesi ve bu ifadeler doktor raporları ile de desteklenmişse, şüphe düşüren delilleri sunmak devletin görevi olmaktadır.¹⁷⁸ Sözleşme terör ve organize suçluluk gibi savaşılmaması son derece zor olan durumlarda bile, işkenceyi, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezayı kesin bir dille yasaklar. Mahkeme, komisyonun diğer hususlar yanında başvuranın "filistin askısına " konulduğunu, diğer bir deyişle soyulup çıplak halde elleri arkadan bağlanmış ve kollarından asılı bırakılmış olduğunu hatırlatmaktadır." Mahkemeye göre bu davranış ancak, kasıtlı yapılabilir. Gerçekten bu işi yapabilmek için büyük bir hazırlık ve çaba gereklidir. Bu, başvurandan itiraf veya bilgi almak amacıyla uygulanmış gibi görünmektedir. Filistin askısı, o zaman sebep olmuş olabileceği büyük acıya ilaveten, tıbbi deliller göstermektedir ki, bir süre kollarda felce sebep olmuştur. Mahkeme, bu davranışın sadece işkence olarak tanımlanabilecek ciddi ve acımasız bir davranış olduğunu düşünmektedir. Sonuç olarak, sözleşmenin üçüncü maddesinin ihlali söz konusudur. Bu kararda belirtildiği gibi işkencenin yapılabilmesi

---

¹⁷⁸ Gilles Dutertre, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler**, Strasbourg, Avrupa Konseyi Yayınları, 2003, s.44. (Erişim) http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi_kitaplar/aihmkararlarindanornekler.pdf, 25 Ekim 2015., Doğru, **a.g.e.**, s.46-47.

için, önceden hazırlık yapılması, örneğin Filistin askısı için kollara temas eden yerleri yumuşak maddeyle kaplanmış kalas; elektrik verilmesi için manyetolu telefon ve kabloları gibi hazırlıkların; "işkence yapma kastını" ortaya koyan olgular olarak kabul edilmektedir. İşkencenin amacının, genelde bilgi veya itiraf elde etmek veya cezalandırmak olduğu görülmektedir.¹⁷⁹ Yukarıda da belirtildiği gibi, bu dava, AİHM'nin Türkiye hakkında "işkencenin varlığına" karar verdiği ilk dava olma özelliğini taşımaktadır.

25 Eylül 1997 tarihli Aydın Türkiye kararı; Mardin Derik ilçesi Taşıt köyünde ailesi ile birlikte ikamet eden Şükran AYDIN'ın kolluk (jandarma) tarafından Derik ilçe jandarma komutanlığına götürülmesi ve burada, **çırılçıplak soyularak dövülmesi, bir tekerleğin içinde oturtularak döndürülmesi ve üzerine tazyikli su sıkılması ve ardından tecavüz** edilmesi ile ilgilidir. Mahkeme bu iddiaları kabul etmiştir. Mahkemeye göre tecavüz, " kötü muamelenin en ağır ve iğrenç biçimi olarak kabul edilmelidir. Bundan başka tecavüz, diğer fiziksel ve ruhsal şiddet biçimlerinde olduğu gibi, mağdurda zaman içinde kolaylıkla geçmeyen derin psikolojik izler bırakır. Mağdur ayrıca, kendisinde hem duygusal olarak aşağılanmışlık ve hem de fiziksel olarak korunmasızlık duygusu bırakmış olması gereken, zorla cinsel ilişkin fiziksel acısını da yaşamıştır." ¹⁸⁰

3 Ekim 1997 Sur v. Türkiye kararında; Sur İstanbul'da bir kuyumcu dükkanında çalışmakta iken, bir müşterinin şikayeti üzerine 11 Mayıs 1992'de polis tarafından gözaltına alınmıştır. Sorgusu yapıldıktan sonra mahkemeye sevk edilen Sur hakkındaki tutuklama talebi, mahkemece reddedilmiştir. Şikayetçi 14 Mayıs 1992'de İstanbul Cumhuriyet Savcılığına başvurarak, kendisini sorgulayan polis memurları hakkında şikayette bulunmuştur. Bu bağlamda, suçu itiraf ettirmek için kendisine fena muamele yapıldığını, gözlerinin bağlandığını, kendisine sopa ve yumruklarla vurulduğunu ayrıca el ve ayaklarına elektrik şoku verildiğini iddia etmiştir. Sevk edildiği Adli Tabip, "testislerin her iki tarafına yapılan darbeler sonucu geniş çürükler ve ayrıca ellerinin arkasında şişme ve kan birikintileri" olduğunu tespitle, beş gün çalışamaz raporu vermiştir. Şikayetçinin başvurusu hakkında İstanbul Cumhuriyet Savcılığı 29 Temmuz

¹⁷⁹ İşkence, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Ceza Yasağı, **a.g.m.**, s.7.

¹⁸⁰ Doğru, **a.g.e.**, s.23., Detaylı bilgi için bkz: (Erişim) <http://aih.m.anadolu.edu.tr/aih.m.asp>.25 Ekim 2015.

1992'de takipsizlik kararı vermiş ve bu karar Beyoğlu Ağır Ceza Mahkemesi tarafından onaylanmıştır. Şikayetçinin başvurusu üzerine Adalet Bakanlığı söz konusu takipsizlik kararının kaldırılması için yazılı emir yoluna gitmiş ve bu talebin Yargıtay'ca kabul edilmesi üzerine sanık polis görevlileri hakkında İstanbul Asliye Ceza Mahkemesinde dava açılmışsa da, sanıklardan hangisinin suç işlediğinin kanıtlanamadığı gerekçesiyle, haklarında beraat kararı verilmiştir. Şikayetçinin başvurusu üzerine konuyu inceleyen Komisyon, 3 Eylül 1996 tarihli raporunda, şikayetçiye işkence yapıldığını tespitle Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.¹⁸¹

24 Nisan 1998 tarihli Selçuk ve Asker Türkiye kararı; Dava konusu olayda, Kulp İlçesi İslam köy halkından Selçuk ve Asker; evlerinin 16 Haziran 1993 tarihinde Kulp Jandarma Komutanlığı askerlerince yakıldığı şikayetiyle AİHK' na başvurmuştur. Başvuruyu kabul eden Komisyon, 28 Kasım 1996 tarihli raporunda, şikayetçilerin **evlerinin askerler tarafından kasten yakıldığı** sonucuna vararak, Türkiye'nin Sözleşmenin üçüncü maddesini ihlal ettiğini tespit etmiştir. Davanın intikal ettirildiği AİHM, başvuranların, Kaymakamlığa sunulan şikayet dilekçesinin cevapsız kalmasının ve evlerinin tahrip edilmesinin ardından içine buldukları ruh haliyle ulusal yargı mercileri yoluyla tazminat almaya teşebbüs etmenin yararsız olacağı düşüncelerini kabul edilebilir bularak, Türk Hükümetinin iç hukuk yollarının tüketilmediği yolundaki itirazını reddetmiştir. Olay tarihinde Selçuk' un 54, Asker' in ise 60 yaşında olduğunu ve hayatları boyunca köydeki evlerinde yaşadıklarını hatırlatan mahkeme, evlerin ve köyün planlı bir şekilde yakılarak boşaltılması eyleminin, güvenlik kuvvetleri tarafından **aşağılayıcı** bir tarzda başvuranların duygularına saygı göstermeksizin yerine getirdiği kanaatine varmıştır. Evlerinden hazırlıksız olarak bulunan, evlerinin yakılmasını seyretmeye zorlanan, itirazları dikkate alınmayan ve olay sonrasında hiçbir yardım almayan başvuranların, içinde buldukları durum göz önüne alındığında üçüncü madde (**kötü muamele yasağı**) bağlamında yeterli ağırlıkta bir kötü muameleyle maruz kaldıklarının açık olduğunu ifade eden mahkeme, köy yakma ve boşaltma eylemlerinin başvuranları cezalandırmak amacıyla değil, teröristlerin evleri kullanmasını engellemek için yapıldığı kabul edilse dahi, söz konusu **kötü muamelenin** haklı bir nedene

---

¹⁸¹ Ünal, a.g.e., s.124-125.

dayanmadığını ifade etmiştir. AİHM, Komisyonun, başvurulara ait evlerin, eşyaların, erzakın ve Selçuk' un müşterek malik olduğu değirmenin, köyü boşaltmak amacıyla güvenlik kuvvetleri tarafından kasıtlı yakıldığını tespit ettiğini hatırlatarak, bu eylemlerin, kötü muamele yasağının ihlaline ilave olarak, aile hayatına ve mülkiyet hakkına haksız bir müdahale teşkil ettiğini belirtmiştir. Mahkeme, sonuç olarak, başvurulara toplam 40.168.80 İngiliz Sterlini maddi tazminat ve toplam 20.000 İngiliz Sterlini manevi tazminat verilmesini kararlaştırırken, yargılama masrafı olarak da 19.011.64 İngiliz Sterlini ödenmesine karar vermiştir.¹⁸²

Mahkeme, bu kararında, şikâyetçilere karşı yapılan tahkir edici eylemler sonucu başvuruçuların karakol komutanına karşı yalvarma konumuna düşmelerini, yaşlı ve güçsüz olmaları, evlerinin yıkılması, eşyalarını yangından kurtarmaya çalışmaları sırasında duman ve alev tehdidi altında bırakılmalarını **insanlık dışı ve alçaltıcı muamele** olarak kabul edilmiştir.¹⁸³ Aktarılan karardan da anlaşılacağı üzere bir fiilin işkence veya zalimane veya aşağılayıcı yada insanlık dışı muamele olarak değerlendirilebilmesi ve bu fiillerin AİHS üçüncü maddesi kapsamında alınabilmesi için, uygulanan eylemin kesinlikle fiziki müdahale olması yada bireyin vücut bütünlüğünün zarar görmesi şartı aranmamıştır. Mağdurda, korku, anksiyete ve aşağılık duygusu yaratan, alçaltıcı ve küçük düşürücü nitelik taşıyan ya da onun iradesi veya vicdanının aksine harekete yönelten fiil ve uygulamalar küçük düşürücüdür. Bu bağlamda olayla ilgili karar da, evlerin tahrip edilmesi, barınaksız kalan ve bu nedenle sıkıntı ve eziyet içinde olan başvuruçuların, güvenlik ve refahını tamamen göz ardı eden, kasıtlı bir tahrip ve şiddet eylemi olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu muamele, AİHS'nin üçüncü maddesi kapsamında **insanlık dışı muamele** olarak kabul edilmiştir.

28 Temmuz 1999 tarihli Seloumi - Fransa kararında; İşkenceye yeni ve daha geniş bir tanım getirilmiştir. Davada başvuruçucu tutuklu kaldığı sürece neredeyse tüm bedenini kaplayan çok sayıda yoğun darbeye maruz kalmıştır. Saçlarından çekilerek sürüklenmiş, iki yanda kendisine çelme takmak üzere dizilmiş polis memurlarının oluşturduğu koridor boyunca koşmaya zorlanmış, genç bir kadının önünde diz çökmeye zorlanmış ve bu sırada birisi "bak şimdi şarkı söylediğini duyacaksın" demiş, üzerine işenmiş ve

¹⁸² Yargıtay gov.tr, " **Selçuk ve Asker Türkiye kararı**", detaylı bilgi için bkz. (Erişim) http://www.yargitay.gov.tr/aihmuupload/12_1997_796_998_999.pdf, 25 Ekim 2015.

¹⁸³ Gök, **a.g.e.**, s.85.

bir el lambası, sonra da şırınga ile tehdit edilmişti. AİHM bu muamelenin yalnızca şiddet içermekle kalmayıp, aynı zamanda fiziksel durumu ne olursa olsun herkes için iğrenç ve küçük düşürücü olduğunu kaydetmiştir. Bu davada, muamelenin süre unsuru ile yukarıda sayılan uygulamaların polisteki alıkonulma süresinin herhangi bir bölümü ile kısıtlı kalmayıp, sorgulamanın devam ettiği birkaç gün boyunca, sürekli tekrarlanan bir saldırı şeklinde olduğu ve bunun durumu daha da kötüleştirdiği dikkate alınmıştır.¹⁸⁴

11 Nisan 2000 tarihli Sevtap Veznedaroğlu - Türkiye kararı; Diyarbakır Üniversitesinde araştırma görevlisi olan başvuran, 8 Temmuz 1993'te PKK üyesi olduğu şüphesiyle polisçe gözaltına alındığını, dört gün süreyle kendisine ağır işkenceler yapıldığını ve ifade tutanağının kendisine zorla imzalatırıldığını iddia etmiştir. Başvuran, yaklaşık 15 polis tarafından sorgulanmış ve PKK'yla bağlantı kurmak ve örgüt için çalışmakla suçlanmıştır. Daha sonra **soyularak ve kollarından asılmıştır. Ağzına ve cinsel organlarına elektrik verilmiştir.** Yarım saat sonra bayıldığı için indirilmiştir. Sorgulayıcılar, ölüm ve tecavüzle tehdit ederek, kendisinden insan hakları konusunda çalışmamasını istemiş ve akabinde tekrar hücrelerine götürmüşlerdir. Ertesi gün, yine işkenceye tabi tutulmuş, ölüm ve tecavüzle tehdit edilmiştir. Kendisi daha sonra Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesince yargılanmış ve delil yetersizliğinden beraat etmiştir. AİHM, Sözleşmenin üçüncü maddesinin demokratik bir toplumun temel değerlerini yansıttığını, sözleşmenin, en vahim olaylarda hatta terörle mücadelede bile işkence veya küçük düşürücü muamele yapılmasını yasakladığı, şikayetçinin Diyarbakır Tıp Fakültesi Hastanesinden aldığı 20 gün işinden kaldığına ilişkin raporunu savcılık ve mahkemeye sunmasına rağmen olay hakkında hiçbir soruşturma yapılmadığına işaretlerle sözleşmenin 3.ve 13. maddelerinin ihlal edildiğini tespit etmiştir.¹⁸⁵

11 Temmuz 2000 Dikme Türkiye kararı; Şikayetçi Metin Dikme Komisyona başvurarak, 10 Şubat 1992'de İstanbul Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesi görevlileri tarafından Dev-Sol üyesi olduğu şüphesiyle gözaltına alındığını, 16 gün süreyle, **filistin askısı** da dahil ağır işkenceye maruz kaldığını ve bunu üç kez doktor raporuyla kanıtlamasına rağmen sorumlular hakkında hiçbir işlem yapılmadığını iddia

---

¹⁸⁴ Seloumi - Fransa kararı detaylı bilgi için bkz. (Erişim) [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58287#%22itemid%22:\[%22001-58287%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58287#%22itemid%22:[%22001-58287%22]), 25 Ekim 2015.

¹⁸⁵ Veznedaroğlu- Türkiye kararı detaylı bilgi için bkz. (Erişim)http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/32357_96.pdf, 25 Ekim 2015.

etmiştir. İstanbul DGM'nce yargılanan şikayetçi, çeşitli suikast ve bombalama olaylarına karıştığı gerekçesiyle ölüm cezasına mahkum olmuşsa da, karar 22 Mart 1999' da Yargıtay'ca bozulduğundan dava henüz sonuçlandırılmamıştır. AİHM, önceki kararlarına da atıfla, sağlıklı olarak gözaltına alınan bir kişinin, gözaltında tutulduğu 16 günün sonunda yaralı bulunması halinde bunların nasıl oluştuğunun makul bir şekilde açıklanması gerektiğini, somut davada Türk Hükümeti bu kanıtı getiremediğinden, Sözleşmenin üç ve beşinci maddelerinin ihlal edildiğini tespit etmiş ve başvurana 200.000 Fransız Frangı gibi yüksek bir manevi tazminat ödenmesini kararlaştırmıştır.¹⁸⁶

24 Nisan 2003 tarihli Aktaş - Türkiye kararı; Başvurucu Eshat Aktaş'ın 1964 doğumlu ağabeyi Yakup Aktaş, 18 Kasım 1990'da PKK'ya para ve silah sağladığı kuşkusuyla polis tarafından gözaltına alınmış, ertesi gün teslim edildiği Mardin jandarma sorgulama merkezinde 25 Kasım 1990'da ölmüştür. Otopsi raporunda şu izler tespit edilmiştir: çenenin 15 cm aşağısından başlayıp çeneye doğru, bütün bir boynu ve kulakları ve enseyi da kaplayan, maske gibi bir **morarma**; alnın sol kaşın üç cm orta üstüne gelen kısmında 1 x 0,5 cm boyutlarında künt bir travmayla uyumlu bir veya iki günlük **sıyrık**, sol kolun üst dış kısmında 10 x 2 cm boyutlarında travmayla uyumlu **ekimoz**, sol kol ile dirsek arasında yoğun **ekimoz**; sağ üst kol dışında travmayla uyumlu 4 x 1 cm boyutlarında **ekimoz**; bunun beş santim aşağısında 4 x 2 cm boyutlarında başka bir **ekimoz**; arkadan başlayıp sağ koltuk altına doğru 8 x 3 cm boyutlarında kesik; sağ ön kolda bileğe yakın başka bir **ekimoz**; sol ayağın yarısını kaplayan yaygın bir **ekimoz**; sağ omuz üzerinde yarım ay biçimde 7-8 günlük bir yara. İki jandarma subayı hakkında Yakup Aktaş'ı döverek öldürmek suçundan açılan dava 11 Mayıs 1994'te beraatla sonuçlanmış ve bu karar Yargıtay tarafından 6 Şubat 1995 tarihinde onaylanmıştır. Başvurucu, ağabeyinin devlet görevlileri tarafından yapılan işkence sonucu öldüğünü ve soruşturmanın standartlara uygun olmadığını iddia etmiştir. Başvurucu, doktor raporuyla da belgelediği üzere, gözaltına alınmadan önce ağabeyinin sağlık durumunun iyi olduğunu, ölü muayenesinin ve otopsinin kesin ölüm sebebini ortaya koyamadığı halde, ağabeyinin vücudunda tespit edilen yara izlerinin, dışarıdan fiziksel güç kullanılmasının sebep olduğu boğulma (**mekanik asfiksi**) ile uyumlu olduğunu belirtmiştir. Hükümet ise Yakup Aktaş'ın 23 Kasım 1990'dan sonra, yani ölümünden

¹⁸⁶ Ünal,**a.g.e.**, s.117., Doğru,**a.g.e.**, s.25-26. Kararın tam metni için bkz.(Erişim): <http://aihmedu.tr/aihmedu.tr>, 25 Ekim 2015.

önce son iki gün sorgulanmadığını, 25 Kasım 1990 günü aniden hastalandığını ve hastaneye kaldırıldığını, hemen soruşturmaya başlandığını, iki jandarma aleyhine açılan ceza davasına başvurunun katıldığını, delil yetersizliği nedeniyle beraat ettiklerini, vücuttaki izlerin ölüm sebebiyle ilgili olmadığını ve bu izlerin kardeşiyle yaptıkları güreş sırasında meydana gelmiş olabileceğini belirtmiştir. Gözaltında ölen Yusuf Aktaş'ın gözaltında kötü muamele gördüğü kanıtlanmıştır. Muamele ölümle sonuçlandığı için çok ağırdır. Mağdurun vücudundaki izler, nefes almasını engellemek için kollarını göğsüne bağlama şeklinde mekanik asfiksiyle uyumludur. Bu muamelenin ikrar elde etmek için yapılmış olduğu sonucuna varmak makuldür. Bu nedenle bu muamele işkence olarak nitelendirilmiştir.¹⁸⁷

12 Ekim 2004 tarihli Bursuc - Romanya kararı; Bu davaya konu olan olayda başvuru, bir barda sarhoş hale geldiği ve barmene saldırdığı için çağrılan polislerin kaba bir şekilde kimlik sormasına tepki göstermesi üzerine, beş polis tarafından göz altına alınmış ve barda, arabada ve karakolda kötüleşinceye kadar darp edilmiştir. Mahkemeye göre mağdura vurulan darbelerin yoğunluğu, başında çok sayıda berenin oluşmasına ve bunun yanında ertesi gün gittiği sağlık kurumunda, **travmaya bağlı olarak beyinde ödem** olduğu tespit edilmiştir. Mahkemeye göre bu koşullarda mağdura uygulanan şiddet, "**ağır acı ve ıstıraba**" yol açacak kadar özel bir ağırlıkta ve zalimlikte olduğu ayrıca, devletin kötü muameleyi soruşturma yükümlülüğü kötü muamele ile suçlanan polislerin halen görevdeyken tanık beyanlarının ve ifadelerin alınması, savcının beş ay sonra görevsizlik kararıyla askeri savcıya havale ettiği soruşturmada başvurunun ifadesi alınmadan ve adli tıp raporlarına gönderme yapılmadan takipsizlik kararı verilmesi, askeri savcının bağımsız olmaması nedeniyle etkili bir soruşturma bulunmaması sözleşmenin üçüncü maddesi anlamında ihlali ve **ışkence** olarak kabul edilmesine neden olmuştur.¹⁸⁸

05 Nisan 2005 tarihli Nevmerzhtsky - Ukrayna kararı; Başvurucunun Nevmerzhtsky bulunduğu Ukrayna cezaevinde tutulma koşulları, aşağılayıcı muamele, yedi metre karelik **bir odada 12 kişi tutulma, odanın susuz ve çeşitli haşaratın bulunduğu**

---

¹⁸⁷ Aktaş - Türkiye kararı detaylı bilgi için bkz. (Erişim) <http://aihmkarar.blogspot.com.tr/2006/10/akta-turkiye-davasi.html>, 26 Ekim 2015.

¹⁸⁸ Doğru, **a.g.e.**, s.29. kararın tam metni için bakınız. (Erişim): <http://aihm.anadolu.edu.tr/aihmgoster.asp?id=4656>, 25 Ekim 2015.

çok pis bir oda olması ve başvurucuda çeşitli deri hastalıkları meydana geldiği yine başvurucunun açlık grevinde olmasına rağmen, zorla beslendiği, cezaevinde tutulması sırasında tıbbi bir rapora bağlı bir zorunluluk olmadığı halde kendisinin yaşamını korumak için ağzından yemek borusuna sokulan bir tüple beslenmesi nedeniyle AİHS'nin üçüncü maddesinin ihlali gerekçesiyle mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme yapılan değerlendirme de hükümetin, soruşturmaya kolaylık sağlama yükümlülüğü, hükümetin başvurucunun tutulmasının uzatılması ve gördüğü muamelelerle ilgili bazı önemli belgeleri Mahkeme'ye vermemesi ve Mahkeme'nin sorduğu bazı sorulara cevap vermemesi nedeniyle Hükümetin aleyhine çıkarsamada bulunulması gerektiğini ve üçüncü maddenin ihlaline karar vermiştir.¹⁸⁹

AİHM yukarıdaki kararlarının tümünü işkence olaylarının ya hiç veya etkin bir şekilde soruşturulmadığı için ve iç hukuk yolları tüketilmediği için almıştır. Bütün olaylar hakkında ciddi soruşturma yapılarak sorumlular hakkında dava açıldığı ve izlendiği takdirde, başvuruların geri çevrileceği düşünülmektedir.

2.5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Devlet Sorumluluğunun İçeriği ve Özellikleri

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bir çok kararında vurgulandığı üzere, sözleşmede yer alan hakların sadece negatif değil aynı zamanda pozitif yükümlülükler de getirdiği bir gerçektir. Sözleşmeye taraf olan devletler sadece işkence ve kötü muamele yapmama, insanlık dışı muamele ve ceza uygulamamakla üçüncü madde yükümlülüğünü yerine getirmiş olmaz. Ayrıca sözleşmenin birinci maddesi kapsamında yargı yetkisine giren bütün yerlerde işkence ve kötü muamele fiillerinin yapılmasını önlemek ve gerekli olan denetim mekanizmalarını kurmakla da yükümlüdür.¹⁹⁰

AİHS'nin 1. ve 13. maddeleri sözleşmecı devletlere, işkence ve diğer kötü muamele veya cezaya tabi tutulmalarını önleyecek tedbirler almalarını sağlamak konusunda pozitif yükümlülükler getirir. 28 Ekim 1998 tarihli "**Assenov vd.- Bulgaristan**" kararında AİHM bir kişinin yasalara aykırı olarak ve 3. madde'yi ihlal edecek şekilde polis veya diğer devlet görevlilerince ciddi bir şekilde kötü muameleye maruz

¹⁸⁹ Detaylı bilgi için bkz. (Erişim) <http://aihm.anadolu.edu.tr/aihmgooster.asp?id=5073>, 26 Ekim 2015.

¹⁹⁰ Anayurt, **a.g.e.**, s.268-269.

kaldıklarına dair tartışılabilir bir iddiada bulunması durumunda, 3. madde hükmü, AİHS'nin 1. maddesi uyarınca, sözleşmecî devletin egemenlik alanı içinde bulunan herkese sözleşmeden doğan hak ve özgürlüklerin sağlanması genel görevi ile birlikte etkin bir resmi soruşturma yapılmasını gerektirir. Yapılan bu soruşturma sorumluların belirlenmesi ve bu kişilerin cezalandırılmasını sağlayacak özelliklerde olması gerekir.¹⁹¹ Mahkeme 11 Temmuz 2000 tarihli "**Jabari - Türkiye**" kararında, geri gönderilmesi halinde taşlanarak öldürülme cezasıyla karşılaşabilecek olan başvuruçunun sığınma talebinin beş günlük yasal süresi dışında yapıldığı için reddedilmesi kararının iptali için idare mahkemesine açtığı davanın reddedilmesi AİHS' nin 13. maddesine¹⁹² aykırı bulunmuştur.

AİHS' nin 3. maddesine göre sözleşmeye taraf olan devlet, egemenliği altında bulunan kişilerin ve aynı zamanda üçüncü kişilerin işkence ve kötü muameleye başvurmalarını önlemeye yönelik gerekli tedbirleri almak zorundadır. Özellikle kamu kurumları, çocuklara ve diğer kişilere yönelik üçüncü kişilerden kaynaklanan kötü muameleyi biliyor ya da bilmeleri gerekiyorsa, sorumlu olacaklardır. Bu durumda, üçüncü kişilerden kaynaklanan bir kötü muamele durumu söz konusu olduğunda, sözleşmeye taraf olan bütün devletlerin cezalandırıcı hukuki tedbirleri alması ve bireylerin bu türden muamelelere maruz kalmasını önleyecek pratik önlemler almaları gerekecektir.¹⁹³

Bu konuda 10 Mayıs 2001 tarihli "**Z vd. - Birleşik Krallık**" davasında, başvuru konusu küçük yaştaki dört çocuğun anne - babası tarafından; en kötü koşullarda, yeterli gıda verilmeden, temel temizlik koşulları ve hiçbir sosyal ilişki sağlanmadan bir evde tutulmalarıyla ilgilidir. Yerel makamlar bu durumdan haberli oldukları halde hiçbir önlem almamışlardır. Bu ihmal, çocukların çektiği acı dikkate alındığında, insanlık dışı muamele ve aşağılayıcı muameleyi oluşturacak düzeyde olduğu ve bu durumda da 3. maddenin ihlalinin olduğu kabul edilmiştir. Devlet yetkililerinin bu durumdan haberdar olduklarında, çocukları koruma olumlu yükümlülüğü altındaydılar. Devlet ister görevlilerinden isterse özel kişilerden gelsin her türlü kötü muameleyi önleyici

¹⁹¹ Reidy, **a.g.e.**, s.53-54., Doğru, **a.g.e.**, s.21-22.

¹⁹² AİHS' nin 13. maddesine göre; Bu sözleşme'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, ihlal fiili resmi görev yapan kimseler tarafından bu sıfatlarına dayanılarak yapılmış da olsa, ulusal bir makama etkili bir başvuru yapabilme hakkına sahiptir. (Erişim) <http://www.bireyselbasvuru.info/Web/Icerik.aspx?IcerikID=57>, 25 Ekim 2015.

¹⁹³ Gök, **a.g.e.**, s.93.

hükümleri ceza kanunu ile getirmeli, etkili bir soruşturma ve yaptırım ile söz konusu hükümleri uygulamalıdır.¹⁹⁴

Devletin işkence ve kötü muamele iddialarını araştırma ve soruşturma yükümlülüğü ile bireylerin sözleşmenin 35. maddesine¹⁹⁵ göre iç hukuk yollarını tüketme yükümlülüğü arasında yakın bir bağ olduğu düşünüldüğünde, araştırma ve soruşturma yükümlülüğünü yerine getirmeyen bir sözleşmeci devletin, iç hukuk yollarının tüketilmediğine dair itirazı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde inandırıcı olmayacak ve bu iddianın başarıya ulaşma şansı olmayacaktır.¹⁹⁶

Mahkeme, bir şahsın polis veya devletin diğer bir görevlisi tarafından (jandarma, asker vb.) hukuka aykırı olarak ve sözleşmenin 3. maddesine aykırı olarak ciddi bir kötü muameleyle tabi tutulduğuna dair savunulabilir bir iddiasının bulunması halinde devletin bu eylemlerle ilgili etkili bir soruşturma yapması gerekir. Bu soruşturma sorumluların tespit edilmesi ve cezalandırılmalarına yol açabilecek nitelikte olmalıdır. Eğer böyle bir soruşturma yapılmayacak olursa, işkence ve insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ve ceza yasağı, sahip olduğu büyük değere rağmen, bu yasak pratikte etkisiz kalabilecek ve bazı durumlarda devlet görevlilerinin dokunulmazlıktan yararlanarak, kontrolü altında tuttukları bireylerin haklarını istismar etmeleri mümkün olabilmektedir.¹⁹⁷

---

¹⁹⁴ İşkence, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Ceza Yasağı, **a.g.m.**, s.19.

¹⁹⁵ AİHS' nin 35. maddesine göre; Mahkeme'ye ancak, uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen ilkeleri uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra ve iç hukuktaki kesin karar tarihinden itibaren altı aylık bir süre içinde başvurulabilir. (Erişim) <http://www.echr.coe.int/Documents/ConventionTUR.pdf>, 25 Ekim 2015.

¹⁹⁶ Doğru, **a.g.e.**, s.166.

¹⁹⁷ Doğru, **a.g.e.**, s.168.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE İLE MÜCADELEDE YAKLAŞIM VE TEDBİRLER (YENİ İLKELER)

Çalışmanın son bölümünde, işkence ve kötü muamele ile mücadelede buluna uluslararası koruma mekanizmaları ve AİHM'nin işkence ile ilgili vermiş olduğu kararları neticesinde Türk Hukuk sisteminde ne gibi değişikliklerin yaşandığı ve bu kapsamda hangi yeni ilkelerin benimsendiği araştırılmaya çalışılmıştır. Burada, yeni ilkelerden kastımız; Ülkemizde son on yıllık zaman içerisinde işkence ve kötü muamelenin önlenmesi amacıyla nasıl bir süreç izlendiği ve bu bağlamda hangi gelişmelerin yaşandığı vurgulanmaya çalışılmıştır. Yine bu bölümde ilk önce işkence ve kötü muamelenin yok edilmesi veya azaltılması ile ilgili ülkemizdeki mevcut koruma mekanizmalarından bahsedilecek ardından ise 2004 yılından itibaren yapılan gelişmelere değinilecektir.

3.1. İşkence ve Kötü Muamele İle İlgili Uluslararası Koruma Mekanizmaları

İnsan hakları koruma mekanizmaları, pozitif hukukta tanımlanan ve güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklere yönelik ihlalleri önleyici, tespit edici ve sonuçlarını ortadan kaldıracı faaliyetlerde bulunmak amacıyla ulusal ve uluslararası düzeyde oluşturulan kurumsal mekanizmalardır. Uluslararası koruma mekanizmaları kendi içinde koruma düzeyi olarak "evrensel koruma" ve "bölgesel koruma" şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Birleşmiş Milletler Örgütü kapsamında işleyen koruma mekanizmalarına evrensel koruma mekanizmaları, Avrupa Konseyi, Afrika Birliği, Amerikan Devletleri Örgütü kapsamında oluşturulan mekanizmalara bölgesel koruma mekanizmaları denilmektedir.¹⁹⁸

Uluslararası hukukta "**işkence görmeme hakkı**" kesin bir biçimde ifade edilmiştir. Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezalara Karşı Sözleşme işkenceyi açık bir biçimde yasaklamaktadır. Bölgesel düzeydeki sözleşmelerde de aynı şekilde "**işkence görmeme hakkı**"

---

¹⁹⁸ İnsan Hakları Hukuku, (Erişim) <http://hukuk.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2014/02/2014-%C4%B0nsan-Haklar%C4%B1-Hukuku-2ogr-vize-s%C4%B1nav%C4%B1-cevap-anahtar%C4%B1.pdf>, 04 Kasım 2015.

tanınmıştır. Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, Afrika İnsan Hakları ile Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmeleri'nin hepsinde, işkencenin yasak olduğu açıkça ifade edilmiştir.¹⁹⁹

Bölgesel koruma sistemlerinin hazırlanması, uluslararası nitelikte belgelerin hazırlanmasından daha kolaydır. Aynı dili konuşmak, aynı dine inanmak ve aynı kültürel gelenekten gelinmesi bölgesel düzenlemelerin yapılmasını ve etkisini artırmaktadır. Bölgesel sistemlere başvuru ve erişim uluslararası koruma sistemlerine göre daha basittir. Bölgesel sistemlerin devletler üzerindeki etkisi, uluslararası sistemlerden daha fazladır.²⁰⁰ Yukarıdaki açıklamalardan sonra çalışmanın bu bölümünde, bölgesel düzeyde koruma mekanizmalarından olan Avrupa Konseyinin işkence ile mücadeledeki yaklaşım ve tedbirleri incelenecektir.

3.1.1. İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

10 Aralık 1984 tarihinde BM Genel Kurulunca kabul edilmiş olan sözleşme, Türkiye tarafından 21 Nisan 1988 tarihinde onaylanmış ve 10 Ağustos 1988 tarihinde RG'de yayımlayarak yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme ile birlikte işkence ve kötü muamelenin önlenmesi konusunda önemli güvenceler sağlanmıştır. 33 maddeden oluşan Sözleşmenin ilk maddesinde işkence kavramının tanımı yapılmıştır. 2 - 16 ncı maddeleri arasında Sözleşmeye taraf devletlerin üstlenmesi gerekli olan yükümlülükler sıralanmış, ardından da 17 - 24 ncü maddelerinde koruma ve denetim mekanizmaları düzenlenmiştir.²⁰¹

BM Sözleşmesi'nin uygulanışını izlemek üzere kurulan İşkenceye Karşı Komite ise, 1 Ocak 1988'de yürürlüğe girmiştir. Taraflarca seçilen ve devletleri temsil etmeyen bağımsız 10 uzmandan oluşan Komite'nin amacı, devletlerin BM Sözleşmesi'nde yazılan işkenceyi önleme ve cezalandırma yükümlülüklerine uymalarını sağlamaktır. Komite'nin temel görevleri ise, devlet raporlarının incelenmesi , gizli araştırma usulüyle

---

¹⁹⁹ İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu (İstanbul Protokolü), s.2, (Erişim) http://www.ttb.org.tr/eweb/istanbul_prot/2.html, 05 Kasım 2015.

²⁰⁰ Eren, a.g.e., s.13.

²⁰¹ Gök, a.g.e., s.22.

olguların tespiti, devletler arası şikayetlerin değerlendirilmesi ve bireysel şikayetlerin ele alınmasıdır.²⁰²

Sözleşmeye taraf devletlerin ve bireylerin Komiteye başvuru hakkı vardır. Türkiye, gerek bireyler gerekse devletler tarafından yapılan şikâyetlerin Komite tarafından incelenmesi yetkisini kabul etmiştir. Bireysel başvurularda kabul edilmesi, iç hukuk yollarının tüketilmiş olması ve şikayete konu olayın diğer uluslararası bir organ tarafından görüşülüyor olmasına bağlıdır. Komite, yaptığı faaliyetlere ilişkin gerekli raporları hazırlar ve hazırlamış olduğu bu raporları, Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna ve sözleşmeye taraf devletlere yıllık rapor halinde sunmaktadır.²⁰³

3.1.2. Avrupa İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ya da Cezayı Önleme Komitesi (CPT)

Avrupa Konseyi 1987 yılında "*Avrupa İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi*"ni kabul etmiştir. Bu sözleşme, 1 Şubat 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 11 Ocak 1988 tarihinde imzalamış ve 25 Şubat 1988 tarihinde onaylamıştır.²⁰⁴

1 Mart 1999 itibarıyla Sözleşme, Avrupa Konseyine üye olan 40 Devlet tarafından onaylanmıştır. Bu sözleşme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yargı mekanizmasını, önleyici bir sistemle tamamlar niteliktedir. Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi ile Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) oluşturulmuştur.

CPT, Avrupa Konseyi üyesi ülkelere düzenli aralıklarla, kısa süreli ve özel amaçlı *ad hoc* ziyaretler yapmaktadır. Bu ziyaretlerde, heyette CPT üyeleri, tıp, hukuk veya diğer alanlarda uzman kişiler, çevirmenler ve CPT Sekreteryası üyeleri bulunmaktadır. Heyetler, ziyaret ettikleri ülkenin karakol, cezaevi gibi kurumları ziyaret ederek, özgürlüklerinden mahrum bırakılmış kişilerle mülakat yapmakta ve yaşam koşullarına bakmaktadır. Özgürlüklerinden mahrum edilen kişilerin tutulduğu herhangi bir yeri, daha önce bildirimde bulunmadan, tekrar tekrar ziyaret edebilmekte ve buradaki

---

²⁰² Cünet Er, "İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi", **TBB Dergisi**, Sayı.60, 2005, s.178, (Erişim) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2005-60-175>, 03 Kasım 2015.

²⁰³ Gök, **a.g.e.**, s.22-23.

²⁰⁴ **İşkencenin ve Gayri İnsani yada Küçültücü Ceza veya Muamelelerin Önlenmesine Dair Sözleşme** (Erişim) http://www.inhak.adalet.gov.tr/inhak_bilgi_bankasi/uluslararasi_belgeleri/iskencenin.pdf, 05 Kasım 2015.

kişilerle özel görüşme yapabilmektedirler. Bu mekanlarda herhangi birini veya herkesi ziyaret edebilirler, bu tür yerlerdeki, sadece hücreleri veya koğuşları değil, her yeri kısıtlamaya tabi olmaksızın gezebilir ve görebilmektedirler. Heyet isterse, ziyaret edilen kişilerle ilgili tüm belgelere ve dosyalara erişebilmektedir.

CPT ziyaret sırasında elde edilen bulgulara dayanarak bir rapor hazırlar ve var olan koşullar üzerine yorumlar yaparak somut önerilerde bulunur. Gerekirse açıklama gerektiren konular hakkında sorular da sorabilmektedir.

CPT, yaptığı ziyaretler neticesinde, gözetim altında tutulan kişilere muamelenin genel standartlarını belirleyen bir dizi kriter geliştirmiştir. Örneğin CPT'nin polis gözetimi altında tutulan kişiler için savunduğu güvencelerden üçü şunlardır:

- 1) Özgürlüğünden mahrum edilen kişinin, arzu ettiği takdirde derhal üçüncü bir kişiyi (yakınlarına) tutuklandığından haberdar etme hakkı,
- 2) Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin hemen avukata başvurabilme hakkı,
- 3) Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin derhal bir doktora, arzu ettiği takdirde kendi istediği bir doktora başvurabilme hakkıdır.

CPT ayrıca sürekli olarak, yasayı uygulamakla görevli olan kişilerin (kolluk görevlilerin) kötü muamelede bulunmasını engellemenin en etkin yollarından birinin, yetkili makamların kendilerine iletilen her tür kötü muamele iddialarını incelemesinin ve gerekli olduğunda sorumlular hakkında gerekli olan uygun cezayı vermesi olduğunu vurgulamıştır. Bu tür bir yaklaşımın, caydırıcı etkisi güçlü olacağını vurgulamaktadır.²⁰⁵

3.1.3. İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesine 1 Nolu Ek Protokol

1 Numaralı Ek Protokol 4 Kasım 1993 tarihinde Strasbourg'da imzalanmış ancak henüz yürürlüğe girmemiştir. Türkiye bahse konu protokolü 10 Mayıs 1995 tarihinde imzalamış ve 4 Nisan 1997 tarihinde onaylamıştır. Bu protokol ile Avrupa Konseyine üye olmayan devletlerinde Bakanlar Komitesinin daveti üzerine Sözleşmeye taraf olabilmeleri sağlanmıştır. 9 maddeden oluşan 1 nolu ek protokol Avrupa İşkenceyi

---

²⁰⁵ İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu, (İstanbul Protokolü),s.17, (Erişim) http://www.ttb.org.tr/eweb/istanbul_prot/2.html, 06 Kasım 2015.

Önleme Sözleşmesinin bazı maddelerinde değişiklik öngörüp üye olmayan devletlerinde bu ek protokol ile üyeliğe davet edilmektedirler.²⁰⁶

3.1.4. İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesine 2 Nolu Ek Protokol

2 Numaralı Ek Protokol de 4 Kasım 1993 tarihinde Strasbourg'da imzalanmış ve halen henüz yürürlüğe girmemiştir. Türkiye bu protokolü de 10 Mayıs 1995 tarihinde imzalamış ve 4 Nisan 1997 tarihinde onaylamıştır. 4 maddeden oluşan 2 Nolu Ek protokol ile komite üyelerinin görev sürelerinin yeniden düzenlenmesi ve komite üyelerinin ikinci kez seçilebilmesine imkan sağlanmıştır.²⁰⁷

Yukarıdaki bilgiler ışığı altında, İnsan hakları hukukunda “ulusal koruma esas” uluslararası koruma “ikincildir”. Bu kapsamda iç hukuk yolları tüketilmeden uluslararası koruma mekanizmalarından yararlanılamamaktadır. Ulusal hukuk kurallarının bağlayıcılığı devletin egemenlik alanı içinde kalırken, uluslararası hukukun bağlayıcılığı ise uluslararası antlaşmalara taraf olan devletleri kapsamaktadır. Uluslararası koruma mekanizmalarında yaptırımlar, tazminat şeklinde olurken, ulusal hukukta daha etkin yaptırımlar uygulanabilmektedir. Uluslararası koruma, ulusal koruma bakımından “minimum standartları” oluşturur. Ulusal koruma bu standartların altına inemezken üzerine çıkabilmektedir.²⁰⁸

3.2. Türk Hukuk Sisteminde İşkence ile Mücadele Yaklaşımı ve Koruma Mekanizmaları

İnsan haklarının, hangi yöntem ve mekanizmalarla korunabileceği konusu da günümüzde insan haklarının içeriği kadar önem taşımaktadır. Yaşanan tecrübeler, insan hakları alanında yaşanan gelişmelerin uygulamaya yanlış aktarıldığı ve geleneksel güvence mekanizmaların da çoğu kez yetersiz kalabildiğini göstermiştir. Bu nedenle

---

²⁰⁶ İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesine 1 Nolu Ek Protokol, (Erişim) http://www.ombudsman.gov.tr/custom_page-347-uluslar-arasi-mevzuat.html, 07 Kasım 2015.

²⁰⁷ İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesine 2 Nolu Ek Protokol, (Erişim) http://www.ombudsman.gov.tr/custom_page-347-uluslar-arasi-mevzuat.html, 08 Kasım 2015.

²⁰⁸ İnsan Hakları Hukuku, s.5, (Erişim) <http://hukuk.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2014/02/2014-%C4%B0nsan-Haklar%C4%B1-Hukuku-2ogr-vize-s%C4%B1nav%C4%B1-cevap-anahtar%C4%B1.pdf>, 08 Kasım 2015.

insan hakları alanında kabul edilmiş uluslararası standartların, doğabilecek tehlikelere karşı korunabilmesi ve uygulamaya daha iyi yansıtılabilmesi amacıyla yeni koruma mekanizmalar kurmaya ve mevcut olan bu koruma mekanizmalarını da güçlendirmeye yönelik çabalar yoğunluk kazanmıştır. "Paris Prensipleri"²⁰⁹ olarak bilinen Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararıyla, insan haklarını etkin bir şekilde koruyacak ulusal insan hakları kurumlarının kurulması, mevcut olanların ise güçlendirilmesi tavsiyesinde bulunulmuştur.²¹⁰ İnsan hakları alanında Türkiye'de de birçok koruma mekanizmaları kurulmuş ve uluslararası standartları yakalayarak kendilerini sürekli geliştirmişlerdir. Türkiye'de mevcut olan bu koruma mekanizmaları kuruluş yılları ve amaçlarına göre aşağıda sıralanmıştır.

3.2.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, dünyada ve Türkiye'de insan haklarına saygı ve bu alandaki gelişmeleri takip etmek, uygulamaların bu gelişmelere uyumunu sağlamak ve başvuruları incelemek üzere kurulmuş bir komisyondur. 3686 sayılı Komisyon Kanunu 5 Aralık 1990 tarihinde kabul edilmiş ve Komisyonunun kuruluş, görev, yetki, çalışma usul ve esasları belirlenmiştir. Bu Komisyon'un görevleri şunlardır:

- Uluslararası alanda genel kabul gören insan hakları konusundaki gelişmeleri izlemek,
- Türkiye'nin insan hakları alanında taraf olduğu uluslararası anlaşmalarla T.C. Anayasası ve diğer milli mevzuat ve uygulamalar arasında uyum sağlamak amacıyla yapılması gereken değişiklikleri tespit etmek ve bu amaçla yasal düzenlemeler önermek.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonlarının gündemindeki konular hakkında, istem üzerine görüş ve öneri bildirmek,

---

²⁰⁹ İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunması için kurulan ulusal ve uluslararası kuruluşların yapı ve işleyişlerine, yetki ve sorumluluklarına ilişkin bir takım normatif standartlar olarak bilinen "Paris Prensipleri" Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun 3 Mart 1992 tarihli 1992/54 sayılı ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli ve 48/134 sayılı kararlarıyla kabul edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. (Erişim) http://www.humanistburo.org/humdosya/Paris_Prensipleri.pdf, 24 Mayıs 2015.

²¹⁰ Fatih Aydın, "İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesiyle Görevli Ulusal Kurumlar" (Yüksek Lisans Tezi, T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı), Ankara, 2010, s.3.

- Türkiye'nin insan hakları uygulamalarının, taraf olduğu uluslararası anlaşmalara, anayasa ve kanunlara uygunluğunu incelemek ve bu amaçla, araştırmalar yapmak, bu konularda iyileştirmeler, çözümler önermek,
- İnsan haklarının ihlale uğradığına dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek ve gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmek,
- Gerekliğinde dış ülkelerdeki insan hakları ihlallerini incelemek ve bu ihlalleri o ülke parlamenterlerinin dikkatlerine doğrudan veya mevcut parlamenter forumlar aracılığıyla sunmak,
- Her yıl yapılan çalışmaları, elde edilen sonuçları, yurtiçi ve dışında insan haklarına saygı ve uygulamaları kapsayan bir rapor hazırlanmaktadır.

Temel insan hakları ve özgürlüklerinden birisinin ihlal edildiğine inanan her birey komisyona başvuru yapabilir. Başvurulardan dikkat edilmesi gereken husus ulusal ve uluslararası insan hakları belgelerinde yer alan temel hak ve özgürlüklerden birisine yönelik bir ihlalin var olması iddiasıdır. Başvurularda esas alınacak temel haklar ve özgürlüklerinin başlıcaları şunlardır: İnsan onuruna saygı, eşitlik, ayrımcılık yasağı, yaşama hakkı, bedensel ve ruhsal dokunulmazlık hakkı, işkence ve insanlık dışı muamele yasağı, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, etkin hukuki bir yola başvurma hakkı, masumiyet karinesi ve savunma hakkı, adil yargılanma hakkı, ceza hukukunun geriye dönük işletilmemesi hakkı, özel hayat ve aileye saygı, haberleşmenin gizliliği, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü, iletişim ve basın özgürlüğü, dernekleşme özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, evlenme ve aile kurma hakkı, seyahat özgürlüğü, serbest seçimlere katılma hakkı, kanun önünde kişi olarak tanınma hakkı, adli hata sonucu tazminat hakkı, çocuk hakları, yaşlıların hakları, engellilerin hakları, yasa önünde eşitlik, mülkiyet hakkı, eğitim hakkı, savaş propagandası ve düşmanlığı savunma yasağı, gözaltında ölüm ve kayıp, faili meçhul cinayetler ve yargısız infaz yasağı, sığınma hakkı, ihraç, sınır dışı veya iade etme yasağı, dilekçe hakkıdır.²¹¹

TBMM bünyesinde kurulan ve milletvekillerinden²¹² oluşan İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Meclisten ayrı bir varlığa, bütçeye ve personele sahip değildir. İnsan hakları

---

²¹¹ **TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Kuruluşu**, (Erişim) <http://www.msxlab.org/forum/siyasal-bilimler/250200-tbmm-insan-haklarini-inceleme-komisyonu.html>, 12 Mayıs 2015.

²¹² TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu bir başkan, iki başkanvekili, bir katip, bir sözcü ve yirmi bir üye olmak üzere yirmi altı kişiden oluşmaktadır. Komisyonun, siyasi parti grupları ve bağımsız

ihlallerine ilişkin başvuru ve şikâyetleri almak ve incelemek, ülkenin insan hakları açısından gelişimini izlemek, ulusal mevzuat ve uygulamalarının uluslararası standartlara erişmesini sağlamak, ilgili kişilerden bilgi almak ve onları dinlemek, ilgili kurumlarda incelemelerde bulunmak gibi önemli yetki ve görevlere sahip olmakla birlikte, bu yetki ve görevlerin ancak yeterli, eğil uzman personel ve mali kaynak vasıtasıyla yerine getirebileceği bilinmektedir.²¹³

3.2.2. İnsan Hakları Üst Kurulu

İnsan Hakları Üst Kurulu, 10/10/1984 tarihli ve 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkındaki Kanun Hükmündeki Kararnamenin değiştirilerek 12/04/2001 tarihli ve 4643 sayılı kanunla eklenen ek 4. madde ile kurulmuştur. İnsan Hakları Üst Kurulu'nun Kuruluş Görev ve işleyişi ile ilgili usul ve esaslar hakkında yönetmelik 15/08/2001 tarihli ve 24494 sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır. Başkanlığını Başbakanın görevlendireceği bir Devlet Bakanının yapması öngörülen İnsan Hakları Üst Kurulu, Başbakanlık, Adalet, İçişleri, Dışişleri, Milli Eğitim, Sağlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıklarının müsteşarlarından oluşur. Üst kurul gerekli gördüğü zamanlarda ilgili kamu kuruluşları ile özel kuruluşların temsilcilerini toplantılara katılmaya davet edebilir (İHÜK Yön. 4. mad.) İnsan Hakları Üst Kurulu'nun görevleri kanunla belirtildiği şekliyle şöyle sıralanmıştır: İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik idari ve kanuni düzenlemeler yapmak ve gerekli önerilerde bulunmak. Yürürlükteki mevzuat ve kanun tasarılarının uluslararası belgeler ve mekanizmalarla uyumlu hale getirilmesi için tavsiyelerde bulunmak. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesini, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde belirtilen çağdaş ve evrensel standartlara ulaştırmak amacıyla yapılacak çalışmaları koordine etmek. İnsan Hakları alanında meydana gelen gelişmeler hakkında kamuoyunu aydınlatmak için yapılan çalışmaları koordine etmek. İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesinde görev

---

milletvekillerinin meclisteki üye sayıları oranında temsil yetkisi bulunmaktadır. Mayıs 2015 itibari ile 24.Yasama dönemi başkanı Prof. Dr. Mehmet Zafer ÜSKÜL (Mersin Milletvekili), Başkanvekilleri Ahmet Gökhan SARIÇAM (Kırklareli Milletvekili) ve Mehmet EKİCİ (Yozgat Milletvekili), sözcü Abdurrahman KURT (Diyarbakır Milletvekili), katip Ayşe Jale AĞIRBAŞ (İstanbul Milletvekili) üyeler ve diğer bilgiler için bkz: TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu (Erişim) [http://www.tbmm.gov.tr /komisyon/insanhaklari/](http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/), 12 Mayıs 2015.

²¹³ Aydın, **a.g.e.s.**, 81-82.

alacak öğretim üyesi ve temsilci gönderecek gönüllü kuruluşları seçmektir. Bu kurulun sekretarya hizmetleri Başbakanlık tarafından yerine getirilir.²¹⁴

İnsan Hakları Üst Kurulu ilgili bakanlıkların müsteşarlarını bir araya getirmekle insan haklarıyla ilgili sorunların üst düzeyde görüşülmesini ve çözüm önerileri geliştirilmesine imkan vermektedir. Bu yönüyle de insan haklarının korunması ve geliştirilmesinde oldukça önemli rol oynamaktadır. Ancak İnsan Hakları Üst Kurulu'nun da ulusal insan hakları kurumu olarak kabul edilmemektedir. Zaten bu kurulun bu amaçla kurulmadığı 4643 sayılı kanunun tamamının incelenmesinden anlaşılmaktadır.²¹⁵

3.2.3. İnsan Hakları Danışma Kurulu

İnsan Hakları Danışma Kurulu, 10/10/1984 tarihli ve 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkındaki Kanun Hükmündeki Kararnamenin değiştirilerek 12/04/2001 tarihli ve 4643 sayılı kanunla eklenen geçici ek 2. madde ile kurulmuştur. İnsan Hakları Danışma Kurulu'nun Kuruluş Görev ve işleyişi ile ilgili usul ve esaslar hakkında yönetmelik 15/08/2001 tarihli ve 24494 sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır. Başbakanın görevlendireceği bir Devlet bakanına bağlı olarak kurulan İnsan Hakları Danışma Kurulu oldukça zengin kamu ve özel temsilci ve kişilerden oluşur.

Bu temsilci ve kişiler;

- a) Başbakanlık, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı ile Jandarma Genel Komutanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Emniyet Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ve Özürlüler İdaresi Başkanlığından asgari genel müdür yardımcısı veya müstakil daire başkanı düzeyinde birer temsilci,
- b) Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Merkezinden bir temsilci,
- c) Adli tıp kurumundan bir temsilci,

²¹⁴ İnsan Hakları Üst Kurulu detaylı bilgi için bkz. (Erişim) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/um_ihustkurul.pdf, 24 Mayıs 2015.

²¹⁵ Aydın, **a.g.e.**, s.83.

- d) Üye sayısı yüz binin üstünde olan memur ve işçi sendikaları konfederasyonlarından birer temsilci,
- e) Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK), Türkiye Sakatlar Konfederasyonu ve Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonundan (TİSK) birer temsilci,
- f) Türkiye Barolar Birliğinden bir temsilci,
- g) Bünyelerinde insan hakları birimi bulunan ve üst kurul tarafından belirlenen altı il barosundan birer temsilci,
- h) Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinden (TOBB) ve Türkiye Ziraat Odaları Birliğinden (TZOB) birer temsilci,
- i) Türk Tabipler Birliğinden birer temsilci,
- j) Türk Mühendis ve Mimarlar Odası Birliğinden birer temsilci,
- k) Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ve Basın Konseyinden birer temsilci,
- l) Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlar Danışma Kurulundan iki temsilci,
- m) İnsan Hakları alanında faaliyet gösteren ve Üst Kurul tarafından belirlenen sivil toplum kuruluşlarından birer temsilci,
- n) Çalışmalarında insan hakları konularına yer veren on öğretim üyesi,
- o) Uluslararası mahkemelerde daha önce görev yapmış Türk uzmanlardan iki kişi,
- p) Yazı ve çalışmalarında insan hakları konularına yer veren araştırmacı veya yazarlardan beş kişi.(İHDK Yön.4.mad.)

İnsan Hakları Danışma Kurulunun görevleri ise şöyledir; İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin konularda görüş bildirmek, tavsiyelerde bulunmak, öneriler ve raporlar sunmak. Yürürlükteki mevzuatın ve yasa tasarılarının insan hakları temel ilkeleri, uluslararası belgeler ve mekanizmalarla uyumlu hale getirilmesi için uygun gördüğü konularda görüş bildirmek. İnsan haklarına ilişkin olarak Devlet kuruluşları ile üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları arasında iletişim sağlamak. İnsan haklarını kapsayan ulusal ve uluslararası konularda danışma organı olarak görev yapmak. Üst kurul tarafından görüşülmesi istenilen hususları ele almak, gerekli çalışmaları yapmak ve görüş sunmak. İnsan hakları ihlallerinin ulusal düzeydeki genel durumu ve **ışkence yasağı**, ifade özgürlüğü ve diğer temel insan hakları konuları hakkında Bakana ve üst kurula rapor sunmak. Irkçılık, her türlü ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı dahil insan haklarına ilişkin uluslararası konularda bakana ve üst kurula görüş bildirmektir. İnsan

Hakları Danışma Kuruluna, kendi üyeleri arasından seçeceği bir başkan başkanlık eder. Kurul; Şubat, Haziran, Ekim aylarında olmak üzere yılda üç defa toplanır. Kurul üyelerinin görev süresi üç yıldır. Kurulun sekretarya görevi başkanlık tarafından yerine getirilir. Kurulun giderleri Başbakanlık bütçesinden karşılanır. Ancak bu kurulun bir Devlet bakanına bağlı olması, ayrı bir idari, mali ve hukuki yapısının ve personelinin bulunmaması kendisinin Paris Prensiplerine uygun bir ulusal insan hakları koruma mekanizması olma özelliğini yitirmesine neden olmaktadır. Bunun yanında, kurulun insan hakları ihlalleri iddialarına ilişkin bir başvuru ve şikayet alma ve bunları araştırma yetkisinin bulunmadığını da belirtmek gerekir.²¹⁶

3.2.4. İnsan Hakları İhlali İddialarını İnceleme Heyetleri

İHİİİİH, Başbakanlık Teşkilatı Hakkındaki 3056 sayılı kanuna 12/04/2001 tarihli ve 4643 sayılı kanunla eklenen ek 6. madde ile kurulmuştur. İHİİİİH, İnsan hakları ihlali iddialarını yerinde incelemek ve araştırmak üzere, Başbakanın görevlendireceği bir Devlet bakanına bağlı olarak oluşturulmuştur. Oluşturulan bu heyetler; Başbakanlık, Adalet, İçişleri, Dışişleri, Milli Eğitim ve Sağlık bakanlıklarından temsilciler ile insan hakları alanında çalışmalar yapan kişi ve meslek kuruluşları arasından inceleme ve araştırma yeri ve konusuna göre Başbakanın yetkilendireceği bir Devlet bakanınca beş kişiden az olmamak üzere kurulur. Heyetlere Başbakanlık temsilcisi başkanlık eder. Heyetler, Başbakanın görevlendireceği bir Devlet bakanının onayı ile inceleme ve araştırma yaparlar ve inceleme ve araştırma sonuçlarını bir rapor halinde görevlendiren makama sunarlar. Heyetlerin giderleri Başbakanlık bütçesinden karşılanır ve heyetlerin sekretarya görevi insan hakları başkanlığınca yerine getirilir.²¹⁷

Heyetlerin görevi insan hakları ihlal iddialarının yerinde incelenmesi ve araştırılması ile sınırlı kalmaktadır. İnceleme ve araştırma faaliyetleri Devlet bakanının onayı ile yapılmakta ve sonuca ilişkin rapor bakana sunulmaktadır. Ayrıca heyetlerin ne gibi

---

²¹⁶ İnsan Hakları Danışma Kurulunun Kuruluş Görev ve İşleyişi ile ilgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, s.1-4., (Erişim) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/um_ihdanisma.pdf. 25 Mayıs 2015.

²¹⁷ Aydın, **a.g.e.**, s.85.

yetkilere sahip olduklarının ilgili kanunda tam olarak açıklanmamıştır. Bu nedenlerle Paris Prensiplerine uygun bir yapılanma değildir.²¹⁸

3.2.5. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı

İnsan Hakları Başkanlığı 12/04/2001 tarihli ve 4643 sayılı Kanunun Başbakanlık Teşkilatı Hakkındaki 3056 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılan 17/A maddesini yeniden düzenleyen 2. maddesi ile kurulmuştur. İnsan Hakları başkanlığının başlıca görevleri şunlardır; İnsan hakları ile ilgili konularda görevli kuruluşlarla sürekli temas halinde bulunmak ve bu kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak. İnsan hakları konusundaki mevzuat hükümlerinin uygulanmasını izlemek, izleme sonuçlarını değerlendirmek, uygulamada ve mevzuatta görülen aksaklıkların giderilmesi ve Türkiye'nin ulusal mevzuatının insan hakları alanında taraf olduğu uluslararası belgelerle uyumlu hale getirilmesi doğrultusunda yapılacak çalışmalarını koordine etmek ve bu konularla ilgili önerilerde bulunmak. Kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet öncesi staj ve hizmet içi insan hakları eğitim programlarının uygulanmasını izlemek, değerlendirmek ve koordine etmek. İnsan hakları ihlali iddiaları ile ilgili başvuruları incelemek ve araştırmak, inceleme ve araştırma sonuçlarını değerlendirmek ve alınabilecek önlemlere ilişkin çalışmalarını koordine etmek. Başbakanlığın koordinatörlüğünde görevleriyle ilgili konularda teşkil edilen kurullara sekretarya hizmeti yapmak. Makamca verilen benzeri görevleri yapmak."(İHB Kanunu 2.mad.)

Bunların yanında başkanlık İnsan Hakları Üst Kurulunun, İnsan Hakları Danışma Kurulunun, İnsan Hakları İhlali İddialarını İnceleme Heyetleri'nin sekretarya görevlerini de üstlenir. İnsan Haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda oldukça önemli görevler üstlenmekle birlikte, başkanlık bu görevlerini etkin bir biçimde yerine getirmesini sağlayacak yetkilerden mahrumdur. Örneğin; İhlal iddialarının incelenmesi konusunda başkanlığın ilgili kuruluş temsilcilerini ya da kişileri dinleyip dinleyemeyeceği kişi, kurum veya kuruluşlardan bilgi veya belge isteyip isteyemeyeceği, bu kişi veya kuruluşlarında istenenleri vermek zorunda olup olmadıkları konuları tam olarak açıklanmamıştır. Başbakanlığın ana hizmet birimi olması, dolayısıyla da Başbakanlıktan ayrı bir hukuki, idari ve mali yapısının,

---

²¹⁸ Aydın, a.g.e., s.85-86.

bütçesinin ve personelinin bulunmaması nedeniyle İnsan Hakları Başkanlığının da Paris Prensiplerine uygun bir yapılanma olmadığı kanaatine varılabilmektedir.²¹⁹ 30.06.2012 tarihli resmi gazetede yayımlanan 6332 sayılı kan unla İnsan Hakları Başkanlığı lağvedilerek yerine Türkiye İnsan Hakları Kurumu oluşturulmuştur.²²⁰

3.2.6. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları

İl ve İlçe insan hakları kurulları "toplumda ve kamu görevlilerinde insan hakları bilincini geliştirmek, insan haklarını korumak, ihlal iddialarını incelemek ve araştırmak, insan hak ve özgürlüklerinin kullanılmasının önündeki engeller ile hak ihlallerine yol açan sosyal, siyasi, hukuki ve idari nedenleri incelemek, araştırmak ve bunların çözümüne ilişkin önerilerde bulunmak üzere", 02/11/2000 tarih ve 24218 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (İHK Yön. 1. mad.). 81 İl ve 891 İlçe'de İnsan Hakları Kurulları oluşturulmuştur. İl insan hakları kurulları, "Vali veya valinin görevlendireceği bir vali yardımcısının başkanlığında;

- Büyükşehir statüsü bulunan illerde büyük şehir belediye başkanı veya başkan yardımcısı, diğer illerde il belediye başkanı veya başkan yardımcısı,
- İl Genel Meclisinin kendi üyeleri arasından seçeceği bir temsilci,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunan siyasi partilerin il başkanları veya görevlendirecekleri bir temsilci,
- Üniversite rektörleri veya bu konuda görevlendirecekleri bir öğretim üyesi ya da elemanı,
- Valilik tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan bir avukat veya hukuk fakültesi mezunu bir kamu görevlisi,
- Baro temsilcisi,
- Tabip odasından bir temsilci,
- Ticaret veya sanayi odasından valilik tarafından belirlenecek bir temsilci,
- Valilik tarafından belirlenecek diğer meslek odaları veya sendikalardan bir temsilci,
- Mahalli televizyon, gazete, radyo gibi kuruluşlardan başvurular arasında valilik tarafından belirlenecek bir temsilci,

---

²¹⁹ Aydın, a.g.e., s.86.

²²⁰ İnsan Hakları Başkanlığı detaylı bilgi için bkz: (Erişim) <http://tihk.gov.tr/tr/basbakanlik-insan-haklari-baskanligi>, 24 Mayıs 2015.

- Muhtarlar derneği başkanı, yoksa mahalle muhtarlarından başvuranlar arasından valilik tarafından belirlenecek bir temsilci,
- Okul-aile birliklerinden başvuranlar arasından valilik tarafından belirlenecek bir temsilci,
- Sivil Toplum Kuruluşlarından başvuranlar arasından valilik tarafından belirlenecek en az üç temsilciden oluşur. Kurul başkanı gerekli gördüğü durumlarda ilgili kamu veya özel kuruluş temsilcilerini veya kişileri de toplantıya çağırabilir."(İHK Yn. 5.mad.)

İlçe İnsan Hakları Kurulları ise yine mülki amirin yani Kaymakamın başkanlığında ilçedeki kamu kurum ve kuruluşlar ile özel sektör,niversiteler ve sivil toplum kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır. İnsan Hakları Kurullarının "İllerde valilik yazı işleri müdürlüğünde, ilçelerde ise kaymakamlık yazı işleri müdürlüğünde bir danışma ve başvuru masası oluşturulur. Masaya gelen başvurularla ilgilenmek üzere illerde vali, ilçelerde kaymakam tarafından sürekli bir memur görevlendirilir. Masa görevlisinin hukuk formasyonuna sahip olması veya halkla ilişkiler konusunda uzman olması göz önünde bulundurulur". (İHK Yn. 7.mad.)

İnsan hakları kurulları; "İnsan hakları ihlal iddialarını incelemek ve araştırmak. İnsan haklarının korunması ve insan hak ve özgürlüklerinin kullanılmasının önündeki engeller ile hak ihlallerine yol açan sosyal, siyasi, hukuki ve idari sebepleri incelemek. araştırmak ve bunların çözümüne ilişkin valilik veya kaymakamlık makamına önerilerde bulunmak, her türlü ayrımcılığın önlenmesi için gerekli çalışmaları yapmak. İdarenin uygulamalarında vatandaşlara hoşgörü ve nezaketle yaklaşılmasını sağlamak amacıyla gerekli çalışmaları yapmak. Ayda bir tüm çalışmaları zet olarak, ilçelerde İl Kuruluna, illerde Başkanlığa bildirmek ile görevlidir." (İHK Yn. 9.mad).

İlçe seviyesinde tüm ülke düzeyinde oluşturulmaları açısından kurullar insan hakları kurumsallaşmasına yeni bir ivme ve açılım sağlamıştır. Bununla birlikte, özellikle belirli büyük merkezler haricinde, ülkemizde insan hakları konularıyla ilgilenen uzmanların, araştırmacıların ve sivil toplum kuruluşlarının azlığı, hatta birçok yerde bu uzman personellerin bulunmayışı kurulların etkin ve yetkin bir Şekilde görev yapmasını engellemektedir. Bu durum aynı zamanda kurulların oluşum ve işleyişlerinde neden mülki idare amirlerinin etkin kılındığını bir ölçüde açıklamaktadır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen yerel düzeydeki insan hakları sorunlarının tespiti ve giderilmesi

ve insan hakları bilincinin giderilmesinde kurulların oynadığı büyük rol yadırganamaz. Bu kurullar, Danışma kurulu ve Ulusal komite örneklerinde olduğu gibi kamu ve sivil toplum temsilcilerini düzenli olarak buluşturan bir platform olmalarıyla da önemli bir fonksiyon icra etmektedirler.²²¹

İnsan haklarının Türkiye’de yerleşmesi ve kurumsal bir çerçeve kazanması anlamında önemli bir görev üstlenen Kurulların yeterli başarı ve etkinliği göstermeleri, hiç kuşkusuz sağlam bir otokontrol mekanizmasına sahip olmaları ile mümkündür. Kurullar, görevleri itibariyle her şeyden önce millete karşı sorumlu kuruluşlardır; çünkü Kurullar niteliği itibariyle milletten devlete uzanan bir köprü görevinde bulunmaktadır. Bu köprünün sağlıklı işlemesi için Kurullarda yeterli sayı ve nitelikte sivil toplum kuruluşunun üye olarak bulunması ve bu üyelerin inisiyatif sahibi olabilmeleri büyük önem taşımaktadır. Kurul toplantılarına katılmayan, halkın sorunlarını kurula taşımayan, başvuruların incelenmesinde görev almayan, eğitim projeleri geliştirmedeği gibi faaliyetlere destek de vermeyen kısacası kurullardaki varlık nedenlerinden habersiz kişilerin sözde üyelikleri, kurulların geleceği önündeki en büyük sıkıntıları oluşturmaktadır. Bu nedenle kurul üyelerini belirlenirken kişinin temsil ettiği kurum ya da toplumda sahip olduğu statüden önce kurulların amaçlarının farkında ve insan haklarını özümsemiş olup olmadıkları incelenmelidir.²²²

3.2.7. (JİHİDEM) Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi

Jandarma sorumluluk bölgesinde veya Jandarmayla ilişkili olarak, görevlerin icrası esnasında meydana gelebilecek insan hakları ihlalleri iddialarıyla ilgili şikayet ve müracaatları belli bir sisteme göre kabul etmek, bu iddiaları araştırmak, iddiaların doğruluğu halinde hukuki çerçevede adli ve idari soruşturma yapılmasını başlatmak, amacıyla, Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi (kısa adıyla JİHİDEM) kurulmuştur. İnsan haklarını koruma mekanizmalarından biri olan JİHİDEM diğer koruma sistemlerine nazaran daha spesifik ve kendi sorumluluk alanındaki insan hakları ihlallerini inceleyen ve araştıran bir yapıya sahiptir. JİHİDEM’

---

²²¹ Aydın, a.g.e., s.88-90.

²²² İnsan Hakları Temel Bilgiler, **Koruma Mekanizmaları, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları**, Ankara, Matus Yayınları, 2006, s.198-199.

in faaliyete geçirilmesiyle, vatandaşların doğrudan doğruya Jandarma genel komutanlığı ile temas kurarak, insan hakları ihlali iddialarıyla ilgili tereddütlerini birinci elden giderebilmeleri amaçlanmıştır. JİHİDEM'in başlıca görevleri şöyledir; Çeşitli kanallardan (telefon, faks, mektup, dilekçe, şahsi müracaat vs.). JİHİDEM'e intikal eden insan hakları ihlalleri ile ilgili şikayet ve müracaatları kabul etmek. Kabul edilen şikayet ve müracaatların insan hakları ihlali kapsamında olup olmadığını değerlendirmek. Bu iddiaları araştırmak, iddiaların doğruluğunda hukuki prosedür çerçevesinde adli ve idari soruşturma başlatılmasını sağlamak. Yapılan şikayet, müracaat ve bunlara verilen cevaplarla ilgili raporların hazırlanmasını, istatistiki bilgilerin düzenlenmesini ve bunların kamuoyuna duyurulmasını sağlamaktır. JİHİDEM'e başvuru şekilleri ise, şahsen, dilekçe veya telefonla (156) ya da, Ankara'da bulunan Jandarma Genel Komutanlığı (JİHİDEM)'e mektup, faks ve internet aracılığıyla da başvuruda bulunulabilir. İddia edilen konunun JİHİDEM'e konu olabilmesi için; Eylemi yapan kişinin Jandarma personeli olması, bu jandarma personeline yasalarla öngörülen bir görevin verilmiş olması, eylemin görevin ifası sırasında icra edilmesi veya göreviyle ilgili olması, bu eylemin insan onurunu incitici olması veya temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunması, bu eylemin Türk Ceza Kanununa, diğer Kanunlara veya ülkemizin taraf olduğu uluslar arası sözleşmelere göre suç teşkil etmesi, Ayrıca başvurunun, iddia edilen olayın meydana geldiği tarihten itibaren suçun nev'ine göre kanuni süresi içinde yapılmış olması gerekmektedir.²²³

3.2.8. Emniyet Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Şube Müdürlüğü

Dünyaya paralel olarak ülkemizde insan haklarına verilen büyük önem dolayısıyla, bu alanda yapılanma ihtiyacının hissedildiği dönem içerisinde, Polis teşkilatında da insan hakları sahasında özel görev yürütecek bir birimin varlığına gerek duyulmuş ve Terörle Mücadele Daire Başkanlığı bünyesinde, 31/01/1996 tarihinde İnsan Hakları ve Yurtdışı İlişkiler Şube Müdürlüğü kurulmuştur. Bu birim 26/02/1999 tarihinden itibaren İnsan Hakları Şube Müdürlüğü olarak 2008 yılına kadar faaliyetine devam etmiştir. Daha sonra anılan şube müdürlüğü İnsan Hakları ve Değerlendirme Şube Müdürlüğüne dönüştürülmüş ve insan hakları konusunda genel koordinasyon görevi 26.10.2010

---

²²³ (JİHİDEM) Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi, (Erişim) http://www.jandarma.gov.tr/jihidem/anasayfa_alay.htm, 25 Mayıs 2015.

tarihinde Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı bünyesinde kurulan İnsan Hakları Şube Müdürlüğü'ne verilmiştir.²²⁴

İnsan hakları alanında Emniyet Teşkilatı bünyesinde gerçekleştirilen çalışmalar Kadın Hakları, Çocuk Hakları, **İşkence ve Kötü Muamelenin Önlenmesi** konularında yoğunlaşmaktadır. Bu birimin İllerde yapılanması olmadığından, Sivil Toplum Kuruluşları, Ulusal ve Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar ile İçişleri ve Dışişleri Bakanlığından iletilen bilgi talepleri doğrultusunda insan hakları şubesinin koordinesiyle ilgili birimlerden talep edilerek Kurumsal görüş olarak cevap verilmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Şubesinin genel olarak görevleri; BM, AGİT ve AK gibi uluslararası kuruluşlarla ortak yürütülen İnsan Hakları çalışmalarını koordine etmek. Uluslararası İnsan Hakları kuruluşlarının ülkemiz ile ilgili çalışmalarını diğer birimlerin değerlendirmelerini de alarak kurumsal görüş oluşturmak ve ilgili tarafa iletmek. Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların yayınladıkları İnsan Hakları Raporları ile ilgili çalışmalar yapmak. BM İnsan Hakları Konseyi, BM Özel Raportörlerin ülkemiz insan hakları ile ilgili bilgi talepleri doğrultusunda kurumsal görüş oluşturarak gerekli yerlere iletmek. Ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının ülkemiz insan hakları ile ilgili bilgi talepleri doğrultusunda kurumsal görüş oluşturarak gerekli yerlere iletmek. AK İnsan Hakları Komiserliği, AK Parlamenter Meclisi tarafından ülkemiz insan hakları ile ilgili bilgi talepleri doğrultusunda kurumsal görüş oluşturarak gerekli yerlere iletmek. AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Birimi tarafından ülkemiz insan hakları ile ilgili bilgi talepleri doğrultusunda kurumsal görüş oluşturarak gerekli yerlere iletmek. BM Zorla ve İrade Dışı Kaybolar Çalışma Grubunun 4 ayda bir iletildiği isim listesindeki şahıslar hakkında ilgili kuruma gerekli bilgiler iletmek. **İşkenceye** Karşı Komite raporlarına ilişkin kurumsal görüş hazırlayıp iletmek. İnsan Hakları alanında hazırlanması gereken istatistik veriler, ilgili birimlerin vereceği bilgiler doğrultusunda 3 aylık olarak istatistik hazırlayarak Türkiye İnsan Hakları Kurumuna iletmek. İnsan Hakları alanında Genel Müdürlük personeline yönelik olarak düzenlenen hizmet içi eğitim müfredatını ilgili birimlerle koordine içerisinde hazırlamak ve eğitim faaliyetlerini koordine etmektir. Emniyet Genel Müdürlüğü, demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olan “insan haklarının” korunması, geliştirilmesi ve uygulanması konusunda, her geçen gün

²²⁴ Emniyet Genel Müdürlüğü 2012 yılı İnsan Hakları Faaliyet Raporu, Ankara, 2012, s.3.

kendisini yenileyerek ve hizmet standartlarını yükseltmeye çalışmaktadır. Ayrıca Emniyet teşkilatı, sivil toplum kuruluşlarının “insan hakları” alanındaki gerçekçi ve objektif çalışmalarını destekleyerek, çeşitli proje ve toplantılar vasıtasıyla bu tür çalışmalara katkı sağlamaktadır.²²⁵

3.2.9. İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi

İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi, İnsan Hakları Üst Kuruluna bağlı olarak 11.11.2006 tarihinde 26343 sayılı Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi Dünya Programının Türkiye’de uygulanabilmesi için kurulan bu komite ulusal insan hakları eğitim çalışmalarını izler, değerlendirmelerini İnsan Hakları Üst Kuruluna bildirir. Ayrıca bu konularda Üst Kurulca verilen diğer görevleri yerine getirir. Ulusal Komite; Başbakanlık, Adalet, İçişleri, Dışişleri, Milli Eğitim, Sağlık, Kültür ve Turizm bakanlıkları ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünden birer temsilci, insan hakları alanında faaliyet gösteren gönüllü kuruluşlardan altı temsilci ve insan hakları alanında çalışmalarıyla tanınmış beş öğretim üyesinden oluşur. Bakanlık temsilcileri kurumlarınca, öğretim üyeleri ve temsilci gönderecek gönüllü kuruluşlar İnsan Hakları Üst Kurulunca belirlenir. Öğretim üyeleri ile gönüllü kuruluş temsilcilerinin görev süresi iki yıldır. Bu süre sonunda yeniden görevlendirilebilirler. Bu fıkraya göre görevlendirilenlerden mazeretsiz olarak üç toplantıya katılmayanlar Komiteden çekilmiş sayılır. Ulusal Komite, ilk toplantısında kendi içinden iki yıl için bir başkan ve bir başkan vekili seçer. Başkanlık ve başkan vekilliği görevi sona erenler, yeniden seçilebilirler. Ulusal Komite her ay düzenli olarak, gerektiğinde ise her zaman toplanır. Ulusal Komitenin sekretarya hizmetleri Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı tarafından yerine getirilir. Ulusal Komite, Üst Kurulun onayını almak şartıyla alt çalışma grupları oluşturabilir.²²⁶

---

²²⁵ Emniyet Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Şube Müdürlüğü detaylı bilgi için bkz. (Erişim) <http://www.disiliskiler.pol.tr/ihsube/Sayfalar/default.aspx>, 25 Mayıs 2015.

²²⁶ İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi md.1-6, (Erişim) http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26343_0.html, 03 Haziran 2015.

3.2.10. Türkiye Cumhuriyeti Kamu Denetçiliği (Ombudsman) Kurumu

29 Haziran 2012 tarihli ve 28338 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile idarenin her türlü eylem ve işlemlerinin insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere TBMM’ye bağlı kamu tüzel kişiliğini haiz özel bütçeli bir yapıya sahiptir.²²⁷

Kamu denetçiliği diğer bir deyişle ombudsmanlık İsveç’de “aracı” anlamına gelen ‘ombuds’ ve “kişi” anlamına gelen ‘man’ kelimelerinden oluşmaktadır ve aracı kişi anlamına gelmektedir. Öğretideki uygulamalarına baktığımızda genellikle Ombudsman terimi, Parlamento tarafından halkın şikayetlerini dinleyip, çözüme kavuşturmak üzere seçilmiş kimse veya kimseleri simgelemektedir. Kamu denetçiliği kurumu, bir Baş denetçi ve beş denetçi ile genel sekreter, kamu denetçisi uzman ve uzman yardımcıları ile diğer personelden oluşmaktadır. İdarenin her türlü iş ve işlemleri için gerçek ve tüzel kişiler Kamu Denetçiliği Kurumuna başvurabilirler. Devlet memurları da gerek başka kurumların kendileri hakkındaki iş ve işlemlerini, gerekse kendi kurumlarının haklarındaki tasarruflarını şikayet konusu yapabilmektedir. Başvuru; başvuru sahibinin adı ve soyadı, imzası, yerleşim yeri veya iş adresini ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için vatandaşlık kimlik numarasını, yabancılar için pasaport numarasını, başvuru sahibi tüzel kişi ise tüzel kişinin unvanı ve yerleşim yeri ile yetkili kişinin imzasını, varsa, merkezi tüzel kişilik numarasını ve yetki belgesini içeren Türkçe dilekçe ile yapılabilmektedir. Kamu Denetçiliği Kurumuna başvuruda bulunulabilmesi için gerekli idari başvuru yollarının tüketilmesi gerekmektedir. İdari başvuru yolları tüketilmeden yapılan başvurular ilgili kuruma gönderilir. Ancak, telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ihtimali bulunan hâllerde, idari başvuru yolları tüketilmese dahi başvurular kabul edilebilmektedir. Kuruma, illerde valilikler, ilçelerde kaymakamlıklar aracılığıyla da başvurulabilmektedir. Başvurulardan herhangi bir ücret alınmamaktadır. Kuruma başvuru süresi, kişinin şikayetçi olduğu idare tarafından verilecek cevabın tebliği tarihinden itibaren altı aydır. Kurum, inceleme ve araştırmasını başvuru tarihinden itibaren en geç altı ay içinde sonuçlandırmaktadır. İnceleme ve araştırma sonucunu ve varsa önerilerini ilgili mercie ve başvurana bildirir. Dava açma

---

²²⁷ **Kamu Denetçiliği Kurumu**, (Erişim) <http://www.ombudsman.gov.tr/>, 01 Kasım 2015.

süresi içinde başvuru yapılırsa, işlemeye başlamış olan dava açma süresini durdurur. Başvurunun Kurum tarafından reddedilmesi hâlinde, durmuş olan dava açma süresi gerekçeli ret kararının ilgiliye tebliğinden itibaren kaldığı yerden işlemeye başlar.

Bu kurumun kurulmasıyla, kamu denetçiliği yolunu kullanmak özellikle idarenin haksız tasarruflarına karşı uzun, yorucu, paralı ve uzmanlık gerektiren yargıya başvuru yolu öncesi iyi bir alternatif oluşturmaktadır.²²⁸

Kamu Denetçiliğine yapılan başvurulardan; Belli bir konuyu içermeyenler ile Yargı organlarında görülmekte olan veya yargı organlarınca karara bağlanmış uyuşmazlıklarda denetçilerin yetkisi yoktur. Ayrıca;

- a)Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler ile re'sen imzaladığı kararlar ve emirler,
- b)Yasama yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemler,
- c)Yargı faaliyetlerine ilişkin işlemler ile yargı mensuplarının işlem ve eylemleri,
- ç) Türk Silâhlı Kuvvetlerinin askerî hizmete ilişkin faaliyetleri, Kurumun görev alanı dışında kalmaktadır.²²⁹

---

²²⁸ Kamu Denetçiliği, (Erişim) <http://memurunyeri.com/2012-08-19-18-24-50/sitemizden-gorusler/1546-kamu-denetciligi-nedir-ne-ise-yarar.html>, 02 Kasım 2015.

²²⁹ Kamu Denetçiliği Kurumunun Görev ve Yetkileri, (Erişim) <http://sde.org.tr/tr/authordetail/kamu-denetciligi-kurumunun-gorev-ve-yetkileri/5630>, 03 Kasım 2015.

3.3. Türkiye'de İşkence ve Kötü Muamele ile Mücadelede Güncel Yaklaşım ve Tedbirler

Üçüncü bölümün başında belirtildiği gibi bu bölümde Türkiye'de son on yıllık süre zarfında işkence ve kötü muamelenin önlenmesi amacıyla nasıl bir süreç izlendiği ve bu bağlamda hangi gelişmelerin yaşandığı vurgulanmaya çalışılacaktır. İşkence ve kötü muamele ile ilgili gelişmeler, Avrupa Birliğinin Türkiye hakkında düzenli olarak yayınladığı ilerleme raporları ile Türkiye'deki resmi kurum ve kuruluşların kamuoyuna sundukları raporlardan temin edilmiştir. Bu bilgilerden sonra işkence ve kötü muamele ile ilgili olarak 2004 yılından itibaren gerçekleştirilen gelişmeler şöyledir;

İnsan Haklarının ilerletilmesi ve uygulanması konusunda, Türkiye 1999 yılından itibaren, Reform İzleme Grubu, İnsan Hakları Başkanlığı, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, İnsan Hakları Danışma Kurulu ve çeşitli araştırma kurulları gibi mekanizmalar oluşturmuştur. Türkiye Ocak 2004'de, her türlü koşulda ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin AİHS'ye Ek 13 Nolu Protokolü imzalamıştır. Yine Nisan 2004'de ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin ikinci ihtiyarî protokolü de imzalamıştır. 12 Eylül 2004 tarihinde, insan haklarına özellikle işkenceye ilişkin bir dizi konuda olumlu etki sağlayacak yeni bir Ceza Kanunu yürürlüğe girmiştir. Jandarma İnsan Hakları İhlallerini Soruşturma ve Değerlendirme Merkezi çalışmalarına başlamış, Şubat 2004'de İçişleri Bakanlığı, görevli polis karakollarının teftişini de kapsayacak şekilde bir insan hakları araştırma bürosu kurmuştur. İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi konusunda, işkence ve kötü muamele ile mücadeleye ilişkin gerekli yasal ve idari düzenlemelerin büyük bölümü, hükümetin "işkenceye karşı sıfır tolerans" politikasını uygulaması ile yeni bir boyut kazanmıştır. Mevzuattaki çeşitli değişikliklere uygun olarak mahkeme öncesi gözaltı usulleri Avrupa standartlarına uygun hale getirilmiştir. İşkence ve kötü muamele nedeniyle verilen hapis cezaları artık ertelenememekte veya para cezasına çevrilememektedir. Kamu görevlileri hakkında soruşturma açılması için üstlerinden izin alınması şartı kaldırılmıştır. Gözaltındaki kişilerin tıbbi muayenelerinin, doktorun aksi yönde talebi olması dışında güvenlik güçleri hazır bulunmadan gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Yeni Türk Ceza Kanunu, işkence yapanlara verilen hapis cezalarını arttırmakta ve işkence nedeniyle ölüm gerçekleşmesi halinde sorumlu kişiye ömür boyu hapis cezası öngörülmektedir. Türkiye'de "sistemik" işkence yapıldığı iddiaları üzerine

komisyon (CPT), Türkiye'de işkence ve kötü muamele konusunda araştırmalar yapmak üzere Eylül 2004'te bir heyet göndermiştir. Heyetin ziyaretinde, hükümetin işkenceye karşı sıfır hoşgörü politikasını ciddi bir şekilde uygulamakta olduğunu teyit etmiştir.²³⁰

Türkiye, İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayri insani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol'ü 14 Ağustos 2005 tarihinde imzalamıştır. İşkence ve kötü muamele suçları, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda İşkence, Neticesi sebebiyle ağırlaşmış işkence ve Eziyet başlıkları altında yeniden düzenlenmiştir. İşkencenin tanımı genişletilerek, cezası da artırılmıştır. Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'un 2. maddesine 02 Ocak 2003 tarih ve 4778 Sayılı Kanunla eklenen fıkra uyarınca, işkence ve kötü muamele suçu işleyen memur ve kamu görevlileri hakkında açılacak soruşturma ve kovuşturmalarda bu kanun hükümleri uygulanmamakta ve Cumhuriyet Savcıları tarafından resen soruşturma başlatılmaktadır.²³¹

Haziran 2005'te yayınlanan yeni Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği özellikle tıbbi muayene ve savunma hakkı alanlarında yeni önlemler öngörmüştür. Yeni Türk Ceza Kanunu işkence veya kötü muamele yapanlara verilen hapis cezasını arttırmış, geçmişte işkence veya kötü muameleden yargılanan sanıklara karşı açılan davaların düşmesine neden olan zaman aşımını 10 yıldan 15 yıla çıkartmıştır.²³²

Adalet Bakanlığı 2006 Ocak ayında mevcut tüm genelgeleri güncelleştirmiş, bu genelgeler arasında özel bir öneme sahip olan tutuklama, gözaltına alma ve ifade alma konusundaki mevzuatın uygulanması ve bu uygulamalar esnasında insan hakları ihlallerinin önlenmesi konularını oluşturmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin her koşulda ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin 13. Ek Protokol Şubat 2006 yılında onaylanmıştır. 2006 yılı Avrupa Birliği ilerleme raporunda açıklandığı üzere bu dönemde Türk mevzuatı işkence ve kötü muameleye karşı kapsamlı tedbirler

---

²³⁰ Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu, Brüksel, 2004, s.25-28, (Erişim) http://www.mfa.gov.tr/data/AB/ilerleme_raporu.pdf, 09 Kasım 2015.

²³¹ Serdar Yıldız, Ali Ünlü, " Kurumsal Teori Bağlamında Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türk Polisinde Değişim", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 2011, s.225, (Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/comuybd/article/viewFile/5000037304/5000036179>, 06 Kasım 2015.

²³² Türkiye 2005 yılı İlerleme Raporu, Brüksel, 2005, s.25, (Erişim) http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf, 07 Kasım 2015.

içermektedir. İşkence ve kötü muamele vakalarında azalma meydana gelmekle birlikte, Güneydoğu'daki bazı insan hakları ihlalleri ve suç işleyen kamu görevlilerinin cezasızlığı hususlarının kaygı verici olduğu değerlendirilmiştir.²³³ AİHS 13. Protokol Şubat 2006 tarihinde onaylanmıştır. Türkiye kendi ulusal mevzuatında idam cezasını 2004 yılında kaldırmıştır. İşkence ve gayri insani muamele veya cezalandırma konularında 2006 yılında büyük ilerleme kaydedilmiştir.²³⁴

Polislerin görevleri ve yasal yetkilerine ilişkin olarak 2007 yılında kanunda yapılan değişikliklerle, polisin herhangi bir mukavemetle karşılaşmadığı sürece güç kullanma yetkisi kaldırılmıştır. Bu değişikliklerle Türk mevzuatı AİHS standartlarıyla uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır.²³⁵

İnsan haklarını geliştirme ve uygulama konusunda, Türkiye'de çeşitli insan hakları kurumları kurulması planlanmış, bağımsız bir Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun kurulmasına ilişkin kanun tasarısı, Şubat 2010 tarihinde TBMM'ye sunulmuştur. Yine bu dönemde kamu görevlileri, hakimler, savcılar, kolluk personeli insan hakları konusunda eğitim verilmiş, Jandarmaya yönelik hizmet içi eğitim ve iş başı eğitimi, insan hakları ihlali iddialarının incelenmesi teknikleri konusunda uzman eğitimi dahil, tüm eğitimler verilmiştir. Türkiye, 2009 yılında toplam 6,1 milyon avro tutarında tazminat ödemesi dahil olmak üzere, AİHM kararlarının hepsine uymuştur.²³⁶

Türkiye, BM İşkenceyle Mücadele Sözleşmesi İhtiyari Protokolünü (OPCAT) Eylül 2011 tarihinde onaylamıştır. OPCAT, bir yıl içerisinde işkencenin önlenmesi için ulusal bir mekanizma oluşturulmasını ve düzenli raporlar hazırlanmasını öngörmektedir. Türkiye, 2010 yılında, toplam 24,5 milyon avro tutarında tazminat ödemesi dahil, AİHM kararlarının bir çoğuna uymuştur. İnsan haklarını geliştirme ve uygulama konusunda, hükümet Kamu Denetçiliği Kurumu kanun tasarısını TBMM'ye sunmuştur.

---

²³³ Türkiye 2006 İlerleme Raporu, Brüksel, 2006, s.9-12, (Erişim) <http://kontrol.bumko.gov.tr/Eklenti/6631,2006ilerlemeraporu.pdf?09>, Kasım 2015.

²³⁴ İpek Aydın vd, **Türkiye 2006 Yılı İlerleme Raporu'nun Müktesebat Başlıklarına Göre Genel Değerlendirilmesi**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Ankara, 2006, s.16, (Erişim) http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271248775r9917.Turkiye_2006_Yili_Ilerleme_Raporu___nun_Muktesebat_Baslilarina_Gore_Genel_Degerlendirilmesi.pdf, 10 Kasım 2015.

²³⁵ Türkiye 2008 İlerleme Raporu, Brüksel, 2008, s.12, (Erişim) http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf, 11 Kasım 2015.

²³⁶ Türkiye 2010 İlerleme Raporu, Brüksel, 2010, s.16, (Erişim) http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf, 10 Kasım 2015.

İşkence ve kötü muamelenin soruşturulmasına ilişkin İstanbul Protokolünün etkili uygulanması için, sağlık çalışanları ile hakim ve savcılara, işkence ve kötü muamele vakalarının etkili soruşturulması ve belgelenmesine ilişkin eğitim verilmiştir.²³⁷

Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ndeki açılan ihlal davalarının sayısını azaltmak amacıyla hayata geçirdiği "Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru" hakkın 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır.²³⁸ 2012 yılından itibaren Adalet Bakanlığına bağlı Adli Tıp Kurumu bünyesindeki kurul raporlarının yanı sıra, adli tabip raporları ile üniversite veya bağımsız kuruluşların raporları da artık bazı mahkemeler tarafından kanıt olarak kabul edilmektedir.²³⁹ 29 Haziran 2012 tarihinde 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu kurulmuştur. Bu kurumun görevi; idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışları; insan haklarına dayalı, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmaktır.²⁴⁰ 2012 İlerleme Raporu'na göre, *"insan hakları yapılarını güçlendirme konusunda önemli reformlara ihtiyaç duyulmaktadır ve insan hakları savunucularının aleyhine başlatılan cezai kovuşturma sayısı endişe vericidir."* Rapor ayrıca insan hakları ihlallerinin cezasız kalmasıyla ilgili mücadele çabalarını da yetersiz bulmaktadır. Öte yandan, gözaltı merkezlerinde işkence ve kötü muamele vakalarında azalma eğilimi görülmekle birlikte, aşırı güç kullanma iddiaları endişe konusu olmaya devam ettiğini vurgulamıştır.²⁴¹

2014 yılından itibaren Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihat veritabanı olan HUDOC'un, Adalet Bakanlığı'nın AIHM Sekreteryası ile işbirliği içinde hazırladığı Türkçe versiyonu hizmete sunulmuş ve ilgili kararların çevirileri Bakanlığın internet

---

²³⁷ Türkiye 2011 İlerleme Raporu, Brüksel, 2011, s.20-22, (Erişim)http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, 11 Kasım 2015.

²³⁸ Hürriyet Gazetesi, "**Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Başladı**", 09 Kasım 2015, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/anayasa-mahkemesi-ne-bireysel-basvuru-basladi-21541526>

²³⁹ Türkiye 2012 İlerleme Raporu, Brüksel, 2012, s.19-20, (Erişim) http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf, 10 Kasım 2015.

²⁴⁰ T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, (Erişim) http://www.ombudsman.gov.tr/custom_page-346-hakkimizda.html, 11 Kasım 2015.

²⁴¹ Abdullah Dinçkol, "**Avrupa Komisyonu 2012 İlerleme Raporu**", İstanbul, 2013, s.94, (Erişim) <http://e-dergi.marmara.edu.tr/maruhad/issue/viewFile/5000001567/5000000596>, 12 Kasım 2015.

sitesinde yayınlanmaya başlamıştır.²⁴² Yine bu dönemde Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHK), İşkencenin Önlenmesine Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol uyarınca, ulusal önleme mekanizması (UÖM) olarak yetkilendirilmiştir.²⁴³

Yukarıdaki gelişmeler göstermektedir ki Türkiye işkence ve kötü muamele ile mücadelede konusunda oldukça çaba sarf etmektedir. Türkiye bir çok batılı ülkeye nazaran genelde insan hakları özelde ise işkence ve kötü muamelenin azaltılması ve sonunda yok edilmesinde gösterdiği kararlılık ile örnek seviyededir. Bu çalışma ve gayretlerin faydasını yavaş yavaş almaktadır. Şöyle ki; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin her yıl yayınlamış olduğu başvuru ve karar sayılarının istatistiklerine göre, daha önce hem başvuru hem de ihlal kararlarında ilk sıralarda yer alan Türkiye'nin 2012 yılından itibaren ihlal kararlarında azalma meydana geldiği vurgulanmıştır. Türkiye 1953 - 2014 tarihleri arasında 29 kez işkenceden mahkum olmuştur. Rusya ise 45 işkence ihlali ile birinci sırada yer almaktadır. 12 işkence ihlali ile de Ukrayna üçüncü sırada yer almaktadır. Mahkemenin bu tarihler arasında kötü muamele ile mahkum ettiği ilk üç devlet ise 454 ihlal kararı ile Rusya birinci, 294 ihlal kararı ile Türkiye ikinci, 132 ihlal kararı ile Romanya üçüncü sırada yer almaktadır.²⁴⁴ Türkiye'nin 2012 yılında işkence ihlali bulunmazken kötü muameleden ihlal kararı 18, 2013 yılında yine işkence ihlali sıfır, kötü muamele ihlal sayısı ise yine 18 de kalmıştır. Son olarak 2014 yılı verilerine göre işkence ihlali sıfır, kötü muamele ihlal sayısı 15'e düşmüştür. Son yıllarda yaşanan Türkiye hakkındaki ihlal sayılarındaki bu düşüşün nedeni başvuru sayılarındaki azalmadan kaynaklandığı söylenebilir. Özellikle 24 Eylül 2012 tarihinden itibaren AİHM'ye gitmeden önce Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapma zorunluluğunun getirilmesi, bu sayıların düşmesinin en büyük etkenidir.

---

²⁴² Selim Vatandaş, **Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu Değerlendirmesi**, Bilgesam, 2014, s.1, (Erişim) <http://www.bilgesam.org/incele/1832/-turkiye-2014-yili-ilerleme-raporu-degerlendirmesi>, 12 Kasım 2015.

²⁴³ Türkiye 2014 İlerleme Raporu, Brüksel, 2014, s.14, (Erişim) http://www.ab.gov.tr/files/ilerleme_RaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, 13 Kasım 2015.

²⁴⁴ Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı ,(Erişim)<http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2014/2014.html>, 24 Kasım 2015.

SONUÇ

21. yüzyılın en önemli gelişmelerinden birisi, gittikçe önem kazanan insan hakları kavramının, ulusal boyuttan uluslararası boyuta hatta ulusüstü bir nitelik haline geldiği gerçeğidir. Özellikle 2. Dünya savaşından sonra hızla gelişen insan hakları sorunu tüm boyutları ile ele alınmış ve bu sorunun önemi uluslararası alana taşınmıştır. 2. Dünya savaşından sonra Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile Avrupa Konseyinin hazırladığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi insan hakları sorununu tüm dünyaya duyurmuş ve insan haklarının evrensel bir değere sahip olduğunu göstermiştir.

Bu gelişmelerden belki de en önemlisi 1953 yılında yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin düzenlediği haklardır. Bu sözleşme ile birlikte, bireye temel hak ve özgürlükler tanınmış ve bireylere zarar verenlere karşı sözleşmenin denetim organlarına başvuru hakkı verilerek, ulusal düzeyde elde edemedikleri hakkı uluslararası alanda arama fırsatı verilmiştir.

Demokrasi ile yönetilmekte olan ülkelerin, medenileşme olarak geldikleri nokta, insan hak ve hürriyetlerinin kapsamı ve uygulama düzeyine göre önem kazanmasıdır. Uluslararası alanda saygın, demokratik ve hukuk devleti olarak tanınmak isteyen her devlet, artık küresel bağlamda öneme haiz insan haklarını tanımak, korumak ve güvence altına almak zorundadır. Bu bağlamda uluslararası alanda en etkin kurum olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin etkisi yadsınamaz. Zira mahkemenin vermiş olduğu kararlar uluslararası kamuoyuna yansımakta ve sözleşmeye taraf olan devletler açısından olumsuz bir etki yaratmaktadır. Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararları sonucunda mahkum olan devletin ödemek zorunda kaldığı yüklü tazminatlar, bu denetim mekanizmasının etkinliğini daha da arttırmaktadır.

İşkence ve kötü muamele, Türkiye'de yüzyıllardır devam eden yasaklar arasındadır. İşkenceyi yasaklayan bir çok uluslararası sözleşmeye imza atan Türkiye'nin ulusal mevzuatında da işkence ve kötü muamele konusunda bir çok hüküm bulunmaktadır. Son yıllarda nispeten azalma gösterse de Türkiye'de bu kadar yasal düzenleme olmasına rağmen işkence ve kötü muamele iddiaları yüzünden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurular yapılmakta ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından Türkiye yüklü tazminatlara mahkum edilmektedir.

Türkiye'de son yıllarda yapılan yasal değişikliklerle, 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu yürürlüğe girmiş ve bu düzenlemeler ile ciddi tedbirler alınmıştır. Yeni Türk Ceza Kanunu ile işkence suçları ile ilgili cezalar arttırılarak işkencenin önlenmesi yönünde çok önemli tutumlar sergilenmiştir. 5237 Türk Ceza Kanununun da işkence suçu 94 ve 95. maddelerinde, kötü muamele suçu ise 256. maddelerinde ayrı ayrı ve ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu madde 148'de ise işkenceyi de kapsayacak şekilde serbest iradeyi etkileyen yasak ifade alma yöntemleri düzenlenmiş, aynı metnin 3. fıkrasında yasak yöntemler ile elde edilen ifadelerinde delil olarak kabul edilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. 5237 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 91. maddesi ve Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 13. ve 14. maddelerinde düzenlenen gözaltında tutma süreleri kısaltılmıştır. Gözaltı süreleri Ceza Muhakemesi Kanununun 91. maddesine göre 24 saattir ve buna en fazla 12 saat olan yol süresi eklenince toplam 36 saat olmaktadır. Toplu suçlarda gözaltı süresi en fazla üç gün olarak belirlenmiş ve sadece cumhuriyet savcısının talebi izni ile birer gün süre ile uzatılarak verilebilmektedir. Gözaltı süreleri olağanüstü durumlarda hakim kararı ile yedi güne kadar uzatılabilmektedir. (CMK 251/5. madde, İfade YGİY 142. madde). 29 Haziran 2012 tarihinde kabul edilen Kamu Denetçisi Kurumu ve 23 Eylül 2012 tarihinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkının tanınması da en önemli yasal düzenlemelerdendir. Bu düzenlemelerin etkisi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvurulara azalmış ve Türkiye hakkında verilen ihlal kararlarında da azalma meydana gelmiştir. Bunun bir göstergesi olarak AIHM'in 2013 verileri Türkiye açısından özellikle ilginç sonuçlar göstermiştir. İstatistiklere göre, 2012 yılında 16 bin 900 dava başvuruyla ikinci olan Türkiye, 2013 yılında 10 bin 950 başvuruyla beşinci sırada gerilemiştir. Bu veriler Türkiye açısından büyük önem taşımaktadır. Zira Türkiye son yıllarda Rusya'nın ardından ülkelere göre başvuru sayısına göre ikinci sırada yer alıyordu. AIHM, Türkiye'den gelen başvurulardaki azalmayı büyük ölçüde Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının tanınması ve yargılama süreçlerinin uzunluğuyla ilgili iç yasal düzenlemelere bağlamaktadır. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruyu 30 Nisan 2013 tarihinde açıkladığı bir kararla iç hukuk yolu olarak kabul eden AIHM, o tarihten bu yana Türkiye'den yapılan bireysel başvuruları sistematik olarak geri çevirmektedir. AIHM'nin gündeminde şu anda Türkiye'ye karşı

yapılmış başvuruların çoğunluğunu da kamulaştırma davaları, uzun yargı süreci, tutukluluk, adil yargılanma, yasal olmayan tutukluluk ve uzun tutukluluk süreleriyle ilgili şikâyetler oluşturmaktadır. Türkiye'nin 2012 yılı ve daha önceki yıllarda Avrupa genelindeki sicilini olumsuz etkileyen "yaşam hakkı" ve "işkence ve kötü muamele"yle ilgili şikâyetler ise bugün gündemdeki toplam başvuru oranının yaklaşık yüzde 4'üne kadar düşmüştür.

Yine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye hakkında verdiği ihlal kararları incelendiğinde, işkence yasağını ihlal başvurularında, bu iddialarının yanında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 13. maddesinde yer alan etkin başvuru hakkının da ihlal edildiği gözlenmiştir. Bu hususta Türk yargısının ağır işleyişi mahkemelerin çok uzun sürmesi ve bürokratik engellerin etkisi gözardı edilemez. Bu kapsamda önemli olan ilk husus devletin işkence ve kötü muameleyi reddetmesi, desteklememesi ve bu faaliyetleri gerçekleştirenler hakkında etkin soruşturma yaparak cezalandırılmasını sağlamaktır. Türkiye'nin bu konudaki tüm çaba ve gayretleri iyi niyetli ve işkence ile kötü muameleyi önlemeye yöneliktir.

Türk Hukukunda, işkence ve kötü muamele konusunda mevzuatta yer alan hükümlerin oldukça yeterli ve başarılı olduğu söylenebilir. Ancak mevzuattaki bu hüküm ve cezaların uygulanması konusunda sıkıntılar yaşandığı açıktır. Örneğin; kamu görevlileri tarafından gerçekleştirilen işkence veya kötü muamele suçlarında, bu fiili gerçekleştirenler imkan nispetinde gizlenmeye çalışıldığı, şahısların belli olması halinde ise soruşturma ve mahkeme sürecinin olabildiğince geciktirildiği, olayla ilgili delillerin ortadan kaldırılmaya çalışıldığı, bütün bunlara rağmen mahkumiyet aşamasına gelindiğinde ise, verilecek ceza hususunda daha hafif (daha çok basit yaralama, kasten yaralama vb.) nitelikte suç tiplerine yer verildiği görülmektedir.

Son olarak, bu gün için Türkiye'de bazı ulusal ve uluslararası basın, kuruluş ve örgütlerin belirttiği gibi sistematik işkencenin varlığından söz etmek doğru olamayacaktır. Fakat işkence ve kötü muamelenin önlenmesi için mevzuattaki yasaların etkin bir şekilde uygulanması ve bu uygulamaların sürekli denetlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle işkence ve kötü muamele iddialarının önüne geçebilmek için biraz daha ciddi, resmi bir yaklaşım söz konusu olur, özellikle bu iddialara konu olan

personelin (Polis - Jandarma) eğitimine daha fazla önem verilir, suçu failleri en kısa zamanda belirlenir ve cezalandırılırsa, ayrıca uluslararası kuruluşlarla daha fazla işbirliği içinde olunursa, işkence ve kötü muamele eylemlerinin en az seviyelere belki de biteceği düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

Aisling, Reidy: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3.Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz**, Strasbourg, Avrupa Konseyi, 2002.

Aydın, Fatih: **İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesiyle Görevli Ulusal Kurumlar** (Yüksek Lisans Tezi, T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı), Ankara, 2010.

Aydın, Yaşar; Gündüz, Hakan: **İşkence ve Kötü Muamele**, İstanbul, TOHAV 2007 Raporu, 2008.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kuruluşu ve Kararlarına İlişkin Değerlendirme, Ankara, Jandarma Genel Komutanlığı Yayınları, 2001.

Bakım, Sevi: **5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda İşkence Suçu**, İstanbul, Beta Basım, 2008.

Başbüyük, İsa: "Türk Ceza Kanunu'nda İşkence Suçu", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:12, Özel Sayı, İzmir, 2010.

Bıçak, Vahit: **Uluslararası İnsan Hakları Normlarını Yorum Organı Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Kararlarının Türk Hukukunun Gelişimine Katkısı**, Anayasa Yargısı, 2000.

Birincioğlu, Ali: **Şüpheli ve Sanık Hakları El Kitabı**, Ankara, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayınları, 2005.

Çakmak, Cenap; Doğan, Nejat; Öztürk, Ahmet: **Uluslararası İlişkilerde Güncel Konular ve Türkiye**, Eskişehir, Seçkin Yayınevi, 2012.

Dinçkol, Abdullah: **Avrupa Komisyonu 2012 İlerleme Raporu**, İstanbul, 2013.

- Doğan, İlyas; Anayurt, Ömer: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' nde İşkence ve Kötü Muamele Yasağı**, Ankara, Adalet Bakanlığı Yayınları, 2009.
- Doğru, Osman: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukukunda İşkence ve Kötü Muamele Yasağı**, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2006.
- Dutertre, Gilles: **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler**, Strasbourg, Avrupa Konseyi Yayınları, 2003.
- Er, Cüneyt: "İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi", **TBB Dergisi**, Sayı.60, 2005.
- Ergül, Ergin: **Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' ne Bireysel Başvuru ve Uygulaması**, Yargı Yayınları, Ankara, 2012.
- Emniyet Genel Müdürlüğü 2012 yılı İnsan Hakları Faaliyet Raporu**, Ankara, 2012.
- Gemalmaz, M. Semih: "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi/Protokolleri ve Öngörülen Denetim Sistemi", **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, cilt 8, sayı 27, 2005.
- Gök, Emine: **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türkiye'deki İşkence Suçu Üzerindeki Etkisi**, (Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi,Güvenlik Bilimleri Enstitüsü), 2011.
- Gündel, Ahmet: **5237 Sayılı TCK' da Kasten ve Taksirle Öldürme-Yaralama ve İşkence Suçları**, Ankara, Sözkeseu yayınevi, 2009.
- İnankul, Hakan: **Yasak Sorgu Yöntemleri ve Bunların Sonucunda Elde Edilen Delillerin Hukukumuzda ve Batı Hukukunda Geçerliliği** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- İnsan Hakları Temel Bilgileri Koruma Mekanizmaları**, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, Ankara, Matus Yayınları, 2006.
- Karaaslan, Erkan, **5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununa Göre İfade Alınması Sırasında Avukat Bulundurulması**, Ankara, 2012.

- Karaaslan, Erol: "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yapısı ve Yargılama Yöntemi", Ankara, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı:3, 2004.
- Kasım, Elif Eren: Uluslararası İnsan Hakları Düzenlemelerinin Ulusal Hukuka Etkisi: **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye** (Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2009.
- Koca, Mahmut; Üzülmez, İlhan: **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2013.
- Kocabaş, Sadık: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Taraf Devletlere Yükllediği Pozitif Yükümlülükler**, (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2009.
- Malbeleş, Erkan: **Çağır Hukuk Sistemleri ve Türkiye'de İşkence**, İstanbul, Bilgesam Yayınları, 2012.
- Nacakçı, Olgaç: **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' nin Yapısı ve Oluşum Biçimi**, İstanbul, Ekdial yayınları, 2007.
- Özbek, Veli Özer; vd.: **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2013.
- Özkalıpçı, Önder, vd.: **İşkence Atlası**, Türkiye İnsan Hakları Yayınları, Ankara, 2007.
- Özmen, Remzi: **İnsan Hakları Mevzuatı**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Şirin, İbrahim: "Yasak İfade Alma Yöntemleri", **Jandarma Dergisi**, Sayı.143, Ankara, 2015.
- Üzülmez, İlhan: "Yeni Türk Ceza Kanununda İşkence ve Eziyet Suçu", **Hukuk ve Adalet, Eleştirel Hukuk Dergisi**, Sayı.5, İstanbul, 2005.
- Ülkü, Muhammet Murat: "AİHS'nin 3. maddesi kapsamında Devletin Hürriyetini Kısıtladığı Kişilerin Gözaltında Tutma Koşullarına Yönelik Pozitif Yükümlülükler," **TAAD**, sayı.13, Ankara, 2013.

- Rodley, Sir Nigel; Bakırcı, Hasan; Erdal, Uğur: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi Uygulama El kitabı**, İsviçre, OMCT El Kitapları Dizisi, 2006.
- Sakin, Sinan: **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara, Savaş Yayınevi, 2015.
- Taner, Cüneyt: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türk İç Hukukuna Etkisi**, (Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara, 2009.
- Tanrıverdi, Battalgazi, vd.: **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara, Jandarma Genel Komutanlığı Basımevi, 2010.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, **Belçika Ceza İnfaz Kurumları ile Hollanda Ceza İnfaz Kurumları İnceleme Raporu**, Ankara, 2013.
- Ünal, Şeref: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2001.
- Vatandaş, Selim: **Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu Değerlendirmesi**, Bilgesam, 2014,
- Yılmaz Halim: "Yeni Türk Ceza Yasası'nda İşkence Suçu", **Hukuk Gündemi Dergisi**, Sayı.2, Editör:Tansu Batur, Ankara, İndeks Yayınevi, 2005.
- Yıldız, Serdar; Ünlü, Ali: " Kurumsal Teori Bağlamında Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türk Polisinde Değişim", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 2011.

İnternet Kaynakları

Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, (Erişim)<http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2014/2014.html>, (24 Kasım 2015).

Aktaş - Türkiye kararı, (Erişim) <http://aihmkarar.blogspot.com.tr/2006/10/aktaş-turkiye-davasi.html>, (26 Ekim 2015).

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinde üye devletlerin temsilci sayıları, Avrupa Konseyi Statüsü'nün 26. maddesi :http://assembly.coe.int/ASP/AssmbyList/AL_MPSarchAlphaE.asp, (18 Mart 2015).

Avrupa Konseyi Statüsünün (Statute of the Council of Europe) Türkçe ve İngilizce metni, (Erişim)<http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/ak.html>, (17 Mart 2015).

Avrupa Konseyi Statüsü madde 10, (Erişim) <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/771a1-Avrupa-Konseyi-Statusu.pdf>, (18 Mart 2015).

Avrupa Konseyi Statüsü madde 22, (Erişim) <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/771a1--Avrupa-Konseyi-Statusu.pdf>, (18 Mart 2015).

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinde üye devletlerin temsilci sayıları Avrupa Konseyi Statüsü'nün 26. maddesi, (Erişim):http://assembly.coe.int/ASP/AssmbyList/AL_MPSarchAlphaE.asp, (18 Mart 2015).

Avrupa Konseyine Üye Devletler, (Erişim):<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/avrupakonseyistatusu>, (17 Mart 2015).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11.Protokol ile değiştirilen metin, (Erişim) http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/temelbelge/AIHS_Tr_A6format.pdf, (25 Mart 2015).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 35. maddesi, (Erişim) <http://www.echr.coe.int/Documents/ConventionTUR.pdf>, (25 Ekim 2015).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 19 Aralık 2001 tarihli ve 52207/99 nolu başvurusu, (Erişim) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-115-1423>, (28 Mart 2015).

Aydın Türkiye Davası, (Erişim) <http://aihm.anadolu.edu.tr/aihm.asp>. (25 Ekim 2015).

Bursuc - Romanya Kararı, (Erişim): <http://aihm.anadolu.edu.tr/aihmgoster.asp?id=4656>, (25 Ekim 2015).

Cengiz, Serkan: 14 nolu protokol ile AİHS' ne Getirilecek Olan Değişiklikler, (Erişim) http://www.serkanengiz.av.tr/fileadmin/articles/14_nolu_Protokol_ile_C28029.pdf, (27 Mart 2015).

Dikme - Türkiye Kararı, (Erişim): <http://aihm.anadolu.edu.tr/aihm.asp>, (25 Ekim 2015).

Erel, Kemalettin: İşkence İle İlgili Yargıtay Kararları, Ankara, 2010, (Erişim) <http://slideplayer.biz.tr/slide/1966426/>, (14 Nisan 2015).

Emniyet Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Şube Müdürlüğü, (Erişim) <http://www.disiliskiler.pol.tr/ihsube/Sayfalar/default.aspx>, (25 Mayıs 2015).

Hukukinet, Yargıtay Kararı,Suçunu Söyletmek İçin İşkence Yapmak, (Erişim) http://www.hukuki.net/ictihat/Yargitay_Ceza_Genel_Kurulu_1999_8_109.php, (11 Nisan 2015).

Hürriyet Gazetesi, "Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Başladı", (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/anayasa-mahkemesi-ne-bireysel-basvuru-basladi-215415260>, (9 Kasım 2015).

<http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/5271.htm>. (07 Ekim 2015).

İnsan Hakları Başkanlığı, (Erişim) <http://tihk.gov.tr/tr/basbakanlik-insan-haklari-baskanligi>, (24 Mayıs 2015).

İnsan Hakları Danışma Kurulunun Kuruluş Görev ve İşleyişi ile ilgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, (Erişim) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/um_ihdanisma.pdf. (25 Mayıs 2015).

İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi, (Erişim) http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26343_0.html, (03 Haziran 2015).

İnsan Hakları Hukuku, (Erişim) <http://hukuk.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2014/02/2014-%C4%B0nsan-Haklar%C4%B1-Hukuku-2ogr-vize-s%C4%B1nav%C4%B1-cevap-anahtar%C4%B1.pdf>, (04 Kasım 2015).

İnsan Hakları Üst Kurulu, (Erişim) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/um_ihustkurul.pdf, (24 Mayıs 2015).

İnternet Haber, (Erişim) <http://www.internethaber.com/ülkelere-göre-gözaltı-sureleri-160795h.htm>, (08 Ekim 2015).

İşkencenin ve Gayri İnsani yada Küçültücü Ceza veya Muamelelerin Önlenmesine Dair Sözleşme, (Erişim) http://www.inhak.adalet.gov.tr/inhak_bilgi_bankasi/uluslararası_belgeleri/iskencenin.pdf, (05 Kasım 2015).

İşkence, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Ceza Yasağı, 2014, (Erişim) <https://myuniversities.files.wordpress.com/2014/04/ic59fkence-yasac49fc4b1-ders-notu.pdf>, (25 Ekim 2015).

İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu (İstanbul Protokolü), (Erişim) http://www.ttb.org.tr/eweb/istanbul_prot/2.html, (05 Kasım 2015).

Jabari - Türkiye Kararı, (Erişim) <http://www.bireyselbasvuru.info/Web/Icerik.aspx?IcerikID=57>, (25 Ekim 2015).

Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi (JİHİDEM),
(Erişim) http://www.jandarma.gov.tr/jihidem/anasayfa_alay.htm, (25 Mayıs 2015).

Kamu Denetçiliği Kurumu, (Erişim) <http://www.ombudsman.gov.tr/>, (01 Kasım 2015).

Kamu Denetçisi, (Erişim) <http://memurunyeri.com/2012-08-19-18-24-50/sitemizden-gorusler/1546-kamu-denetciligi-nedir-ne-ise-yarar.html>, (02 Kasım 2015).

Mahmutoğlu, Fatih: "İşkence ve Eziyet Suçu", (Erişim) <http://fsmahmutoglu.av.tr/pdf/d522dd7bdd154bad32188807785f228246a30d307818090242.pdf>, (12 Nisan 2015).

Kamu Denetçiliği Kurumunun Görev ve Yetkileri, (Erişim) <http://sde.org.tr/tr/authordetail/kamu-denetciligi-kurumunun-gorev-ve-yetkileri/5630>, (03 Kasım 2015).

Nevmerzhtsky - Ukrayna Kararı, (Erişim): <http://aihm.anadolu.edu.tr/aihmgoster.asp?id=5073>, (26 Ekim 2015).

Paris Prensipleri, (Erişim) http://www.humanistburo.org/humdosya/Paris_Prensipleri.pdf, (24 Mayıs 2015).

Seloumi - Fransa kararı, (Erişim) [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58287#%22itemid%22:\[%22001-58287%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58287#%22itemid%22:[%22001-58287%22]), (25 Ekim 2015).

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu, Brüksel, 2004, (Erişim) http://www.mfa.gov.tr/data/AB/ilerleme_raporu.pdf, 09 Kasım 2015.

Türkiye'den AIHM Rekoru, (Erişim) <http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyeden-aihm-rekoru/a-17397254>, (20 Kasım 2015).

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Kuruluşu, (Erişim) <http://www.msxlab.org/forum/siyasal-bilimler/250200-tbmm-insan-haklarini-inceleme-komisyonu.html>, (12 Mayıs 2015).

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, (Erişim) <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/>, (13 Mayıs 2015).

T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, (Erişim) http://www.ombudsman.gov.tr/custom_page-346-hakkimizda.html, (11 Kasım 2015).

Tdk.gov.tr, "Türk Dil Kurumu Türkçe Güncel Sözlük", (Erişim) www.tdk.gov.tr, (03 Ekim 2015).

TDV İslam Ansiklopedisi, (Erişim) www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?indo230429&indo2=c230194, (05 Ekim 2015).

Türkiye 2006 Yılı İlerleme Raporu'nun Müktesebat Başlıklarına Göre Genel Değerlendirilmesi, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Ankara, 2006, (Erişim) http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271248775r9917.Turkiye_2006_Yili_Ilerleme_Raporu_nun_Muktesebat_Basliklarına_Göre_Genel_Degerlendirilmesi.pdf, (10 Kasım 2015).

Türkiye'de işkence, kötü muamele ve diğer zalimane, gayri insani veya küçültücü muamele veya ceza sorunu ve çözüm önerileri, "İnsan hakları gündemi derneği", (Erişim) http://www.stramap.org/images/cust_files/080513134126.pdf, (22 Ekim 2015).

Türkiye'den AIHM Rekoru, (Erişim) <http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyeden-aihm-rekoru/a-17397254>, 20 Kasım 2015.

Veznedaroğlu - Türkiye kararı, (Erişim) http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/32357_96.pdf, (25 Ekim 2015).

Yargıtay gov.tr, "Selçuk ve Asker Türkiye kararı", (Erişim) http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/12_1997_796_998_999.pdf, (25 Ekim 2015).

Yargıtay Kararları, (Erişim) <http://adaletforumu.org/upload/list.php?category/30-8-ceza&page=2>, (13 Nisan 2015).

Yargıtay Kararları, (Erişim) <http://emsal.yargitay.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb/yeniTasarim/index.jsp>, (15 Nisan 2015).

Yargıtay Kararları, (Erişim) <http://emsal.yargitay.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb/yeniTasarim/index.jsp> (16 Nisan 2015).

Yenidünya, Caner: "İşkence Suçu", (Erişim) http://www.marmaraceza.org/dosyalar/icerikresimleri/3_Ders_Notu_kence_Suu_1.pdf. (15 Nisan 2015).

Yerdelen, Erdal: "İfade Alma veya Sorguda Yasak Usuller", Uludere Savcısı, (Erişim) <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr>makale/190.doc>. (12 Nisan 2015).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı: İbrahim ŞİRİN

Doğum Yeri ve Tarihi: Bursa 15.05.1982

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi: Anadolu Üniversitesi Kamu Yönetimi

Yüksek Lisans Öğrenimi: Ufuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce (Orta), Arapça (Orta)

İş Deneyimi:

Çalıştığı Kurumlar: 2004-.... Tsk (Jandarma)

İletişim

E-Posta Adresi: kutayibo@hotmail.com

08.12.2015